

5.1 bouwhistorisch onderzoek

Berg van Barmhartigheid

PROJECT NO.
2506

FASE
HBS

DATUM
20.01.2026

Bouwhistorische studie

inhoudstafel

inleiding	4
bouwgeschiedenis	6
de 'loove' of het dondersteen	7
de berg van barmhartigheid	13
stadsarchief	35
bouwsporen	42
beschrijving	47
samenvatting	48
geraadpleegde bronnen	51
bijlagen	53
iconografisch overzicht	54

inleiding

OMSCHRIJVING VAN DE DIVERSE ONDERZOEKEN

Literatuuronderzoek

In 2003 schreven Leen Charles, Guido Everaert, Marie Christine Laleman en Daniel Lievois het boek '[De Berg van Barmhartigheid in Gent](#)' in samenwerking met de dienst Monumentenzorg. Deze publicatie vorm een sterke basis voor dit bouwhistorisch onderzoek. Soms wordt hiernaar verwezen als 'het boek'. Wanneer we spreken van 'wij' in het boek worden hiermee bevindingen de schrijver van dit onderzoek bedoeld, namelijk aNNo architecten.

Twee bronnen die in dit onderzoek ook aan bod komen willen we specifiek uitlichten omdat deze de belangrijkste bronnen zijn om de vroegste geschiedenis van de huidige gebouwen te reconstrueren.

1. "Mons Pietatis Gandavi", een gravure verschenen in de **Flandria Illustrata** van **Antonius Sanderus** uit **1641**. Dit is de oudste weergave van de Berg van Barmhartigheid en leert ons veel over de originele toestand. Toch is deze bron met voorzichtigheid te gebruiken, aangezien er discussie is over de graad van interpretatie van deze reeks.¹
2. **Grondplan van het gelijkvloers** en **geveltekening** van **architect J. J. De Hoon** uit de 19de eeuw. Dit plan vinden we in steeds licht verschillende vorm (gelijke planindeling, maar andere aantekeningen) terug in verschillende bronnen.
 - in 'het boek' worden deze plannen toegekend aan arch. J.J. De Hoon, en zouden deze in **1822** opgesteld zijn in opdracht van de Commissie van Burgerlijke Godshuizen, met rode aantekeningen die veel later aangebracht werden bij de herverdeling van de gelijkvloerse verdieping

- in de Atlas Goetghebuer worden deze plannen omschreven als 'staat van de Berg van Barmhartigheid' in **1849**, ter plaatse opgemaakt door J. De Hoon
- KIK-IRPA heeft dan weer een net iets andere versie online beschikbaar, met datering **1801-1900** en zonder gekende ontwerper

Een overzicht van de drie versies is te vinden in bijlage.

Archivalisch onderzoek

In Archief Gent raadpleegden we verschillende bronnen van het Modern en Oud Archief. Ook het Agentschap Onroerend Erfgoed bezorgden een aantal ingescande archiefstukken.

Niet alle bronnen bevatten nuttige informatie. Bronnen waarvan we info gebruikten worden vermeld in de bronnenlijst achteraan en komen wanneer van toepassing terug in de voetnoten.

Iconografisch & cartografisch onderzoek

Kaarten en foto's van allerlei online bronnen hebben ons verder geholpen om de bouwgeschiedenis te verfijnen en bepaalde ingrepen te kunnen afbeelden. Een volledig overzicht van de gevonden foto's is terug te vinden in bijlage.

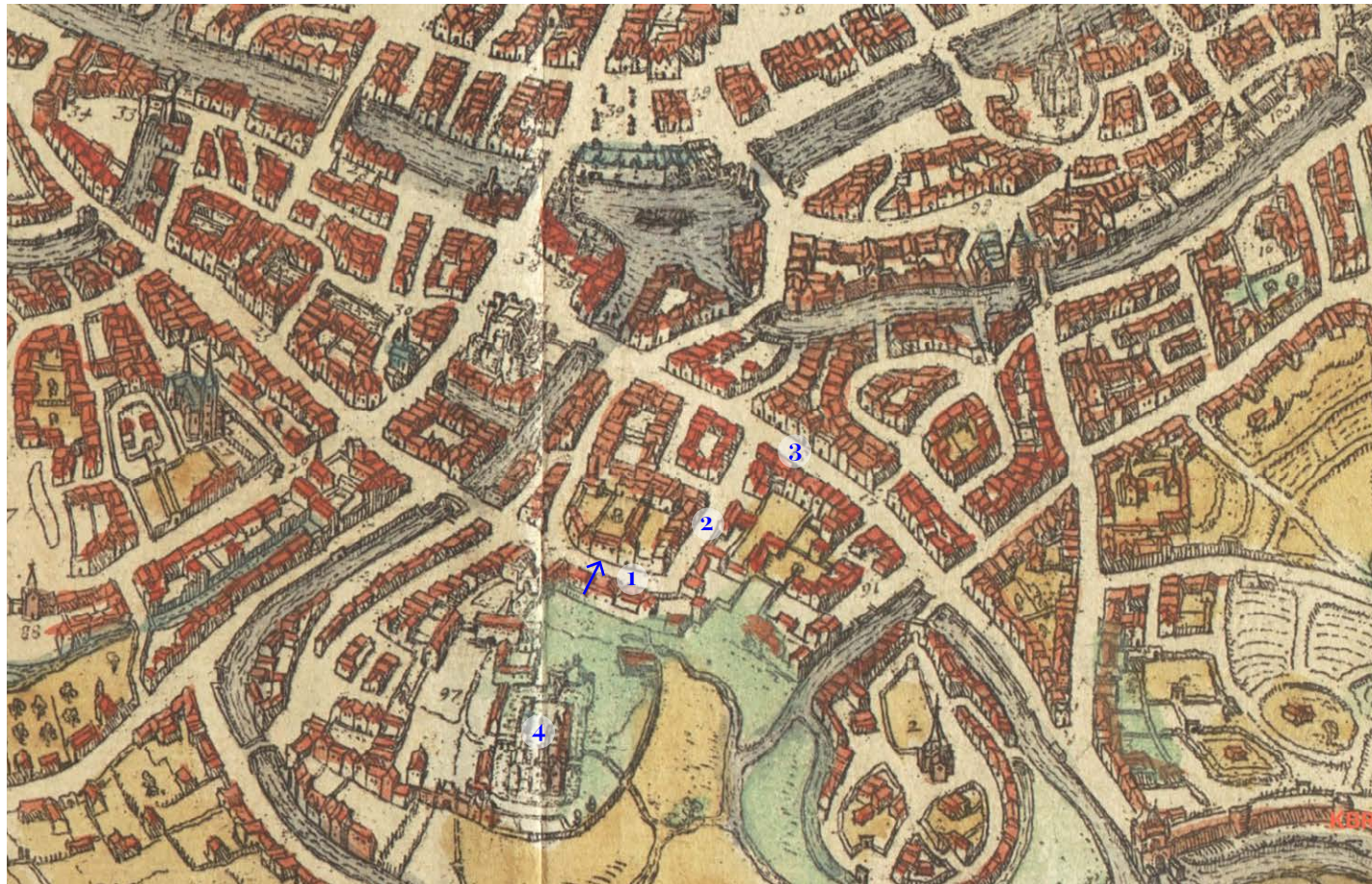
Visueel in situ-onderzoek

Grondige inspectie ter plaatse heeft bepaalde vermoedens bevestigd en nieuwe inzichten gegeven in de fasering van bepaalde elementen. Deze bevindingen zijn terug te vinden doorheen de bundel. Achteraan is ook een overzicht opgenomen van bouwsporen die we momenteel nog niet konden verklaren of die niet aan bod kwamen in de teksten.

¹ <http://www.flandrica.be/items/show/765/>

bouwgeschiedenis

*de 'looze' of het
dondersteen*

1575-1579 Gandavum

(Nationaal Geografisch Instituut)

De oudste kaart met bebouwing die we terugvonden.

De originele loove kan niet met zekerheid aangeduid worden; heel misschien gaat het om het volume bij de pijl.

1. Abrahamstraat
2. Bonifantenstraat
3. Burgstraat
4. Prinsenhof

1619 Kaart van Gent Horenbault

(Nationaal Geografisch Instituut)

De site situeert zich in het huidige Prinsenhof, dat zijn oorsprong kent in het Hof ten Walle, in 1500 van naam gewijzigd ter ere van de geboorte van Keizer Karel V. Dit 'hof' was een laat Middeleeuws motte(kasteel) ¹ dat graaf Lodewijk van Male in de 14de eeuw grondig liet ombouwen tot grafelijke residentie. De aanwezigheid van dit paleis voor graven (en later voor hertogen) trok heel wat ambtenaren en hoge functionarissen aan in de omgeving. Het is in deze context, vermoedelijk in de 15de eeuw, dat de bouw plaats vindt van de woning die de oudste kern vormt van onze site.

DE 'LOOVE' OF HET DONDERSTEEN

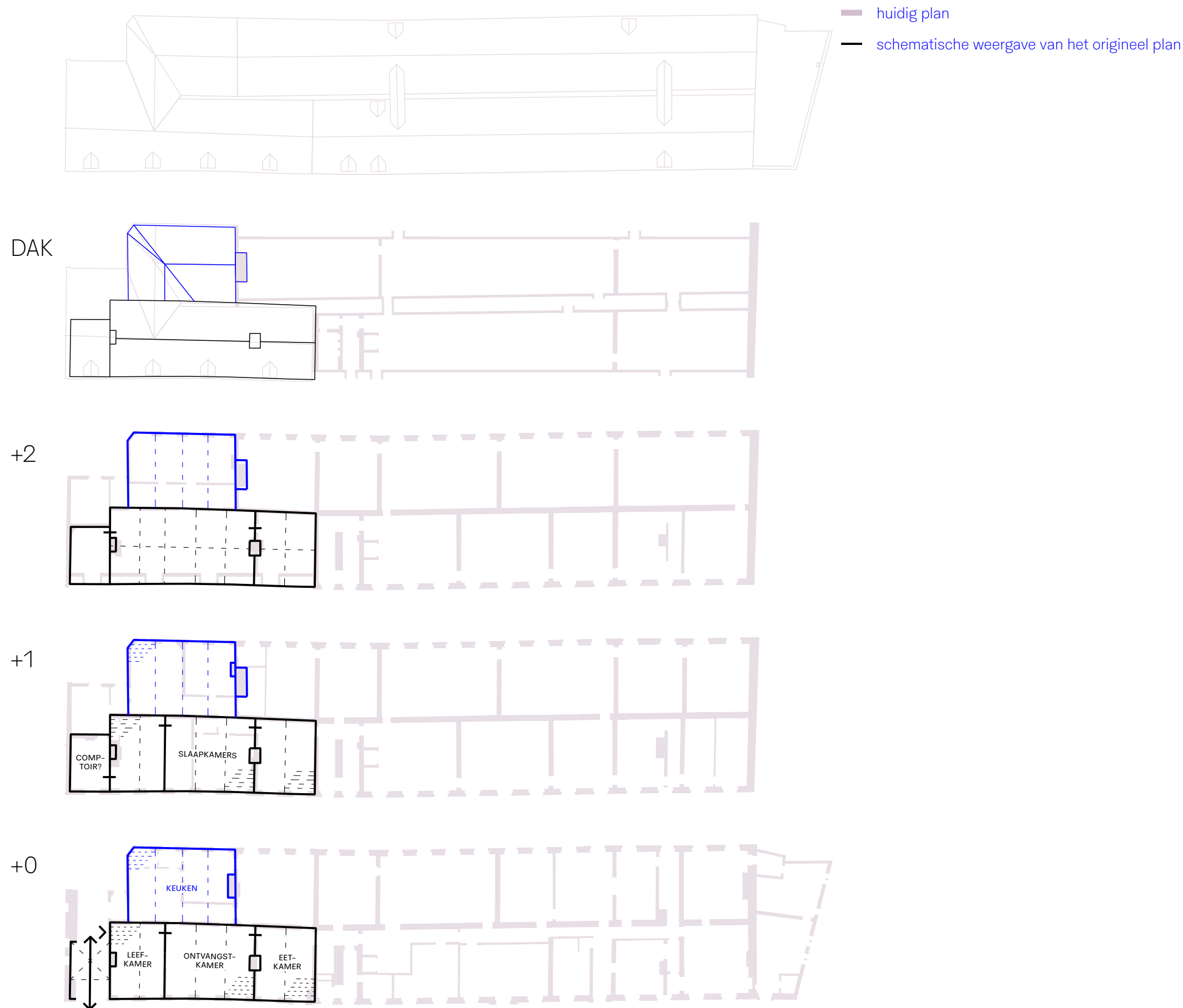
Het volume waar we over spreken vormt de basis van de voormalige Intendantswoning van de Berg.

Vermoedelijk was het ridder Gillis van der Woestine die de woning in de 15de eeuw liet bouwen. Hij was enkele jaren pensionaris van de stad Gent, later ook raadsheer van Filips de Goede en nog later president van de raad van Vlaanderen. Een vooraanstaand man dus, die de eerste bekende eigenaar is van de woning.

In het boek wordt als één van de aanleidingen om de datering van deze kern te vermoeden de weergave op de tekening van Sanderus uit 1641. Hierop zien we kruisvensters, ingewerkt tussen horizontale lijsten uit natuursteen die ook fungeerden als raamdorpels, een techniek die in de 15de eeuw in Gent zijn intrede deed

1 Agentschap Onroerend Erfgoed, Site van het Prinsenhof

hypotheseplan van de loove in de 15de eeuw

(Charles et al., 2003). Zoals de naam 'loove'² doet vermoeden, was dit een rijkelijke woning in die tijd. De typologie past ook in de 15de-eeuwse context.

Samen met de plannen van De Hoon uit begin 19de eeuw, kunnen we het een en ander samenleggen qua origineel plan.

Het betrof een groot huis met poort, een driedelige kamerstructuur op 3 niveaus, één kamer diep.

Zoals bij de elite meestal het geval was, viel men niet met de deur in huis, maar betrad je het perceel eerst via een prestigieuze koetsdoorgang, in dit geval met kruisribgewelf en decoraties van vermoedelijk engelen aan de gewelfaanzet.

Bij 15de-eeuwse woningen was het volgens Charles et al. niet ongebruikelijk om een keuken te hebben buiten het volume. Of deze zich op de plaats van de nog aanwezige oude keuken bevond, en of deze de originele keuken is, is niet gekend.

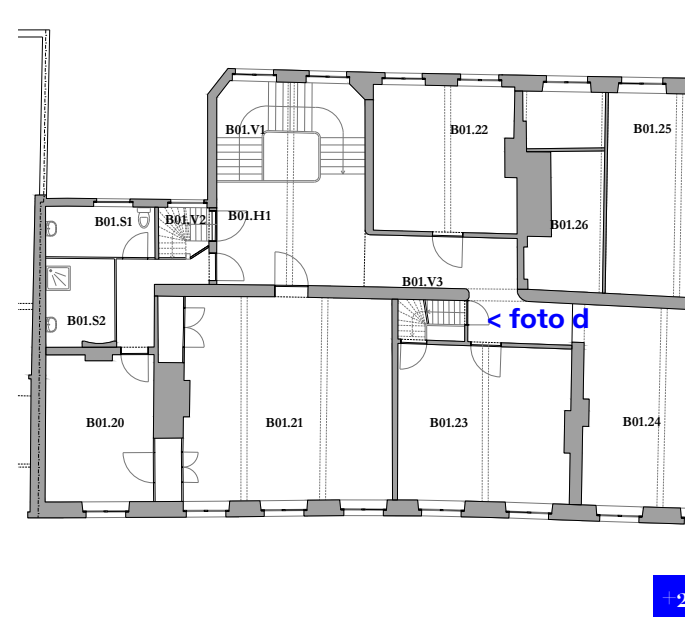
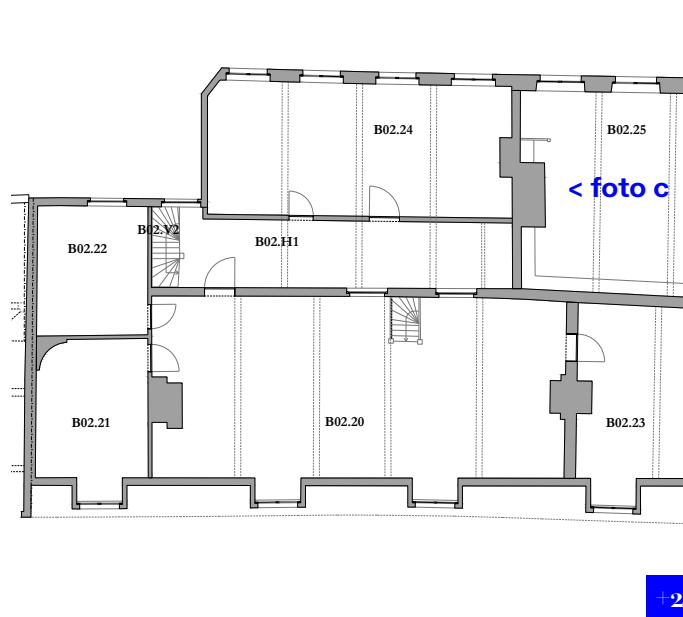
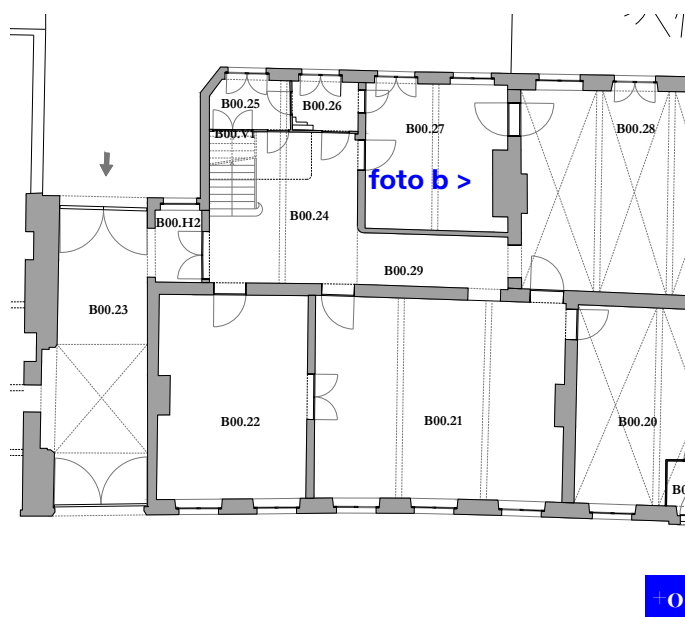
De vermoedelijke functies van de kamers volgens de historische studie zijn aangeduid op naastliggend plan. Naar 15de-eeuwse gewoonte had elke kamer een haard.

De wand tussen de twee meest linkse kamers op +0 en +1 verspringt, wat vermoedelijk vroeger niet zo was. We weten niet zeker welke van beide de originele indeling geweest is. Een moerbalk onder de huidige muur op +1 doet vermoeden dat eronder vroeger geen muur stond (zie bouwsporen).

Initieel bevond de loove zich aan het einde van de doodlopende Abrahamstraat. In 1475 werd de straat verhard en in 1548 werd de Bonifantenstraat aangelegd, zodat een verbinding ontstond met de Burgstraat.

Vanaf het einde van de 16de eeuw lijkt de *loove* hernoemd te worden tot *Dondersteen*.

² Volgens het Instituut voor de Nederlandse taal komt het woord *loove* vermoedelijk van het Middelnederlands (1200-1500) woord *love*, wat verschillende betekenissen kon hebben, waaronder luifel, voorportaal, zuilengang, achter- of binnenplaats, maar ook herenhuis of afzonderlijk staand huis met tuin.

Het is vermoedelijk ook in de 16de eeuw dat een eerste uitbreiding gebeurt. Over deze uitbreiding is weinig gekend, er zijn echter wel bouwsporen aanwezig.

In het boek zien we foto's van resterend metselwerk dat vermoedelijk van de 16de eeuw dateert, ter hoogte van de scheidingsmuur tussen Berg en Intendantswoning en in de afgeschuinde hoek (ca. 24,5 x 11,5 x 5,5-6cm). Dit stuk gevel is momenteel niet zichtbaar door de dichte begroeiing.

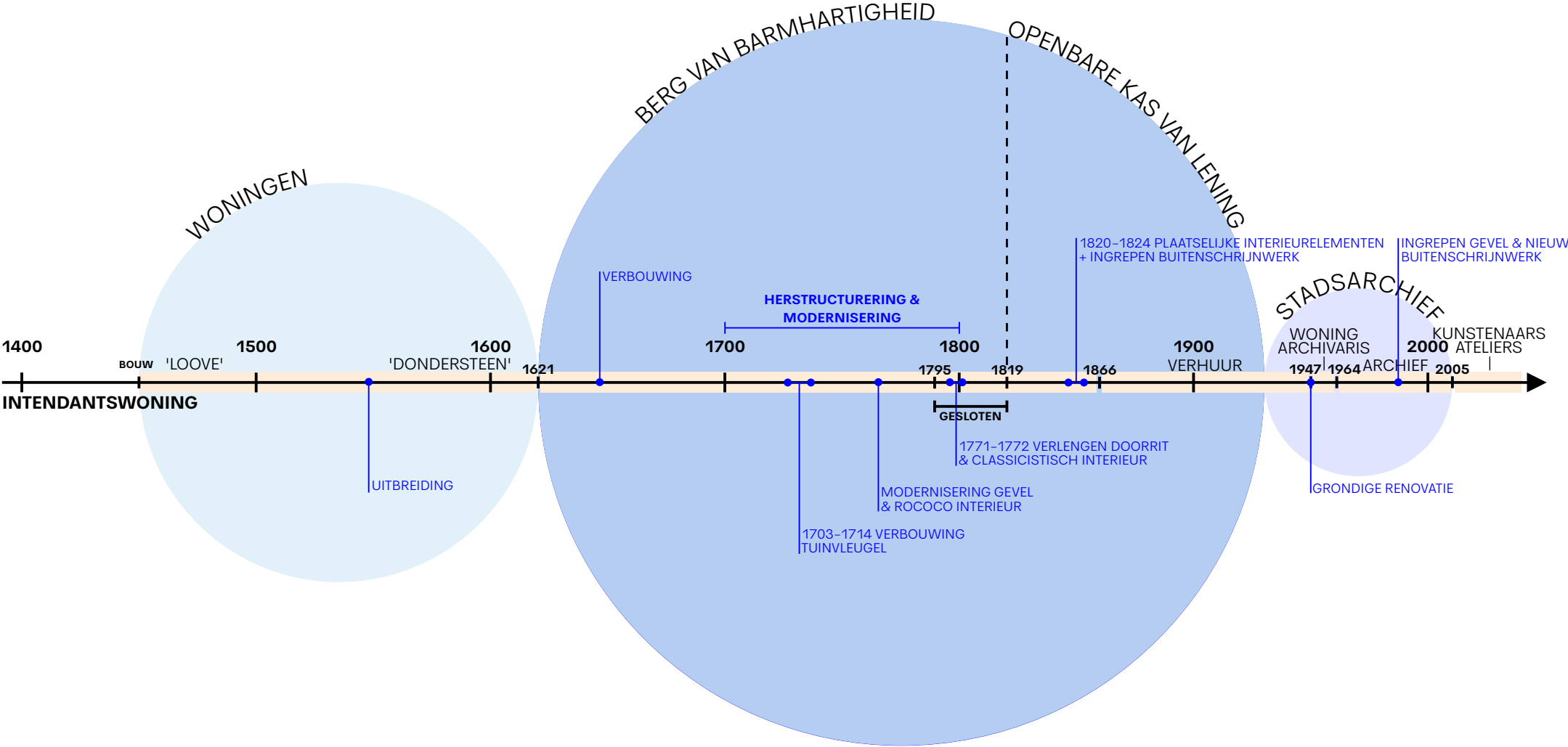
We vermoeden bovendien dat ook de keuken en het brede schouwkanaal nog restanten zijn van deze bouwphase, en wel om volgende redenen:

- de breedte en eenvoud van de haard
- de ligging, namelijk centraal ten opzichte van het 16de eeuws volume (niet centraal t.o.v. de huidige ruimte)
- de afmetingen van de bakstenen van het schouwkanaal, ter plaatse gemeten bij een stuk losgekomen pleisterwerk: ca. 24,5 x 11 x 5cm, een typisch 16de eeuw formaat

Dit schouwkanaal zou dus oorspronkelijk aan de buitenkant van de gevel gelegen geweest zijn.

We vermoeden bovendien dat ook de trap van deze fase is, aangezien de aanwezige beschotwand wellicht dateert van vóór de bakstenen wanden er rond, en de wanden vermoedelijk 17de eeuws zijn (zie verder).

a. **bouwsporen achtergevel** (2003)
Charles et al., p.35

TYOLOGISCHE SITUERING

In het Gentse en de regio er rond zijn niet bijzonder veel resterende laat Middeleeuwse woning te vinden.

Het linkse voorbeeld bevindt zich in de Hoogpoort en het breedhuis rechts vertoont veel gelijkenissen met onze loove.

- a. **Grote- en Achtersikkel, Hoogpoort Gent**
 - natuursteen gevel met horizontale lijsten als dorpels en lateien
 - eenvoudige kroonlijst uit natuursteen met verticale boordplank
 - eenvoudige poortopening aan een uiterste travée van het gebouw
 - kruisramen met glas-in-lood

- b. **afbeelding van een (relatief luxueus) 15de eeuws interieur, ca. 1428**

Berendsen, A., p.124

 - moer- en kinderbalken en kraagstenen in het zicht
 - vensters met luiken onderaan en glas-in-loodpanelen bovenaan
 - wit gekalkte wanden
 - brede haard
 - gotische elementen

*de berg van
barmhartigheid*

LEENBANKEN IN DE LATE MIDDELEEUWEN

Geld lenen was in de late Middeleeuwen niet evident. De kerk keurde het vragen van intrest af, waardoor private geldschieters (o.a. lombarden) in het geheim geld ontleenden aan woekerrentes.

Sinds de vijftiende eeuw ontstonden er liefdadigheidsinstellingen om de armen hiertegen te beschermen, als eerste in Italië de *Monti di Pièta* en in Spanje de *Arcas de Limosnas*. Dit waren openbare pandjeshuizen waar de armen bezittingen konden verpanden. Initieel waren deze leningen gratis, maar vanaf 1500 werd ook in deze instellingen meestal intrest gerekend, echter veel lager dan deze van ongecontroleerde woekeraars.¹ De kerk besliste in 1515 deze Monti di Pièta als wettelijke instellingen te beschouwen.

Deze beweging komt pas vrij traag op gang in de Zuidelijke Nederlanden. Er ontstaan in eerste instantie gratis stedelijke leenbanken in Ieper, namelijk als eerste de *Ieperse Leenbeurze* in 1534, gevolgd door Brugge in 1573 en Rijsel in 1610. Het is pas vanaf 1618 dat onder aartshertogen Albrecht en Isabella de Bergen van Barmhartigheid, als meer commerciële instellingen waar betaald wordt voor deze dienst, hun intrede doen.³

WENCESLAS COBERGHER

Wenceslas Cobergher (1557-1634) is universeel kunstenaar en wetenschapper. Een groot deel van zijn opleiding spendeert hij in Italië, waar hij allerlei kunstvormen onder de knie krijgt.

Terug in de Zuidelijke Nederlanden wordt hij als architect en ingenieur aangenomen door Albrecht en Isabella, aartshertogen van de Zuidelijke Nederlanden van 1598 tot 1621.

¹ Soetaert, 1975

Hij ontwierp en tekende mee aan tal van gebouwen, o.a. stadhuizen, kerken, paleizen, kastelen en vele waterwerken, alsook de bedevaartkerk van Scherpenheuvel. Cobergher was ook actief als schilder, econoom en scheikundige. Bovendien speelde hij een grote rol bij de introductie van barok in de Zuidelijke Nederlanden.

Geïnspireerd door het Italiaanse voorbeeld van de Monti di Pièta, stelt Cobergher voor aan de aartshertogen om een netwerk van Bergen van Barmhartigheid uit te bouwen. Albrecht en Isabella verbieden in 1618 de leenbanken van de lombarden. Cobergher coördineerde en ontwierp mee aan een hele resem Bergen.

DE BERGEN VAN BARMHARTIGHEID

Net als de Italiaanse en Spaanse voorgangers, was het concept ook lenen in ruil tegen een onderpand. Bij overschrijding van de beleningstijd werden de panden openbaar geveild. In tegenstelling tot de reeds bestaande gratis stedelijke leenbanken (zoals in Ieper), werd in de Bergen van Barmhartigheid wél rente gevraagd. Deze werd vastgelegd op gemiddeld 15%. Van een liefdadigheidsinstelling kan dus niet echt gesproken worden want minder bedeelden zonder bezittingen konden hier in principe niet terecht. Het effectieve gebruik vertaalt zich meer in korte consumptieleningen.

De Bergen moesten een strikt reglement volgen, geschreven door Cobergher in 1618. Hij was zelf de eerste **surintendant-generaal**, die verantwoordelijk was voor het overkoepelend coördineren van alle Bergen. Elke Berg had een eigen **surintendant-particulier**, die daar niet alleen woonde, maar de volledige werking van de Berg in goede banen leidde. Deze surintendant moest aan zeer hoge eisen voldoen en had een strikt opgelegde levensstijl. Hij werd bijgestaan en gecontroleerd door een groepje **raden-assessoren**.

uitbouw van de Bergen van Barmhartigheid

1618 Brussel

1620 Antwerpen

1620 Mechelen

1622 Gent

1624 Arras

1625 Tournai

1625 Mons

1625 Valenciennes

1625 Cambrai

1628 Brugge

1628 Lille

1628 Douai

1629 Namur

1630 Kortrijk

1633 Bergues–Saint–Winoc

1665 Ieper

1782 Leuven

Vanaf de bouw van de Berg, zien we hem steevast herkenbaar aanwezig op kaarten (ook al is de vorm ietwat geabstraheerd).

1649 Gandavum vulgo Gent

(Nationaal Geografisch Instituut)

De oudste cartografische weergave van de Berg die we terugvonden.

- 1. Abrahamstraat
- 2. Bonifantenstraat
- 3. Burgstraat

1744-1754 Ghent a large city and castle in Flanders

(Nationaal Geografisch Instituut)

1780 Nouveau et exact dessein de la ville de Gent Probst

(Nationaal Geografisch Instituut)

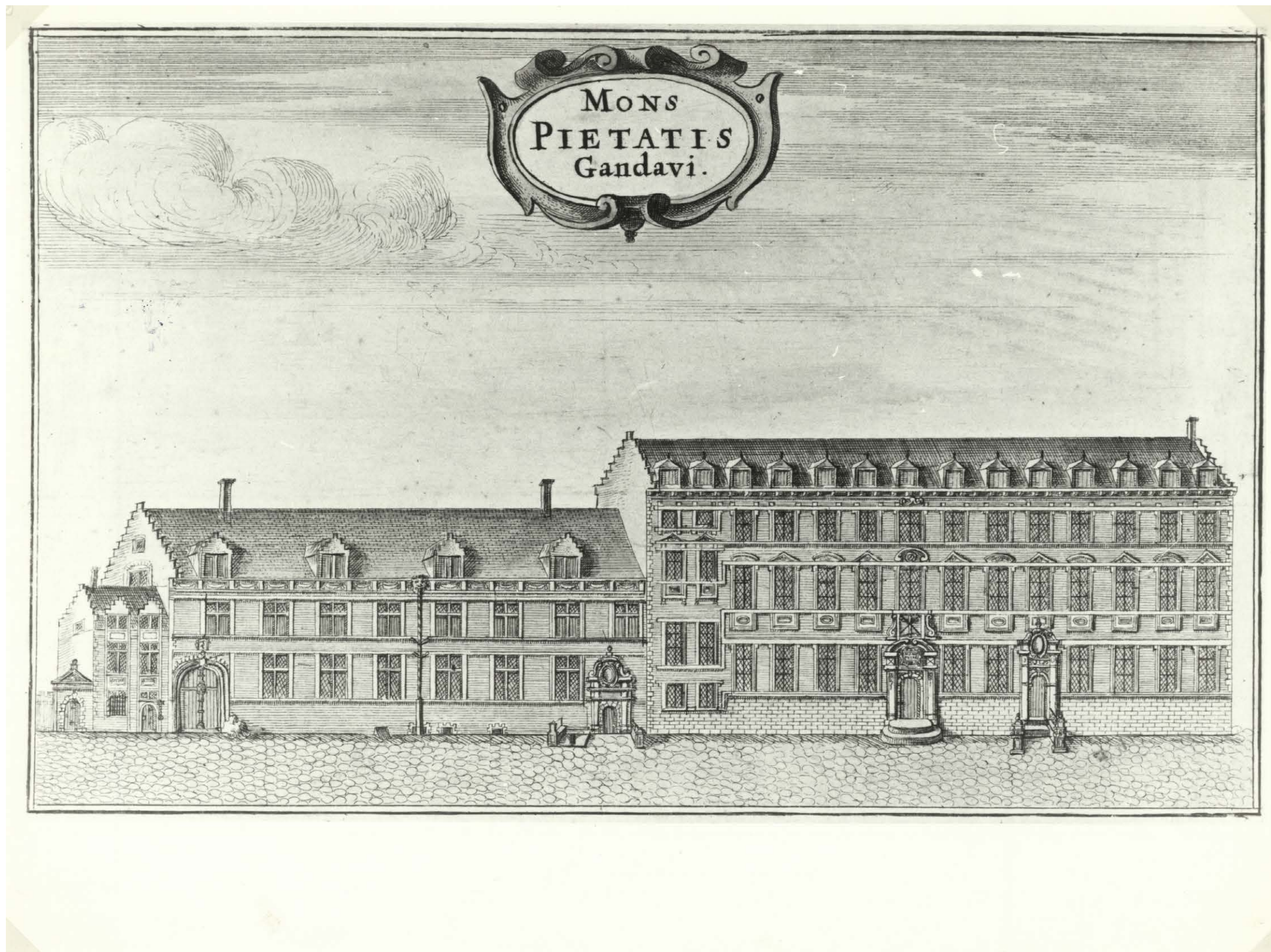

Uniek aan de Gentse Berg van Barmhartigheid, was de oprichting van de [Gratis](#) in 1641 door Bisschop Antoon Triest. Zijn schenking maakte het mogelijk om renteloze leningen aan te bieden aan de echte armen en hij zag er persoonlijk op toe dat dit kapitaal effectief terecht kwam bij zij die het nodig hadden.

DE SITE

Voor de bouw van de Berg in Gent werd in 1920 het Dondersteen opgekocht en in de jaren erop ook drie aanpalende panden. Het complex omvatte:

- de [Berg](#): een nieuwbouw, ter vervanging van een apothekerswoning en een slagerswoning
- de [Intendantswoning](#), grotendeels bestaande uit het voormalige Dondersteen
- [woningen voor medewerkers](#), o.a. in de Bonifantenstraat en de Jan Botermanstraat, waaronder ook een voormalige procureurswoning op de hoek van de Abrahamstraat en Bonifantenstraat
- vermoedelijk ook een [huisbrouwerij](#) (zoals tot in de 18de eeuw niet ongebruikelijk was).

DE BERG

De nieuwbouw was op veel manieren zeer vernieuwend.

Het is de eerste keer dat **barok** zijn intrede deed in Gent en de afwerking van het gebouw sprong in het oog in het straatbeeld. Waar de meeste gevels in die periode uit hout, baksteen of natuursteen bestonden, heeft de gevel van de Berg een zeer afwijkende en rijkelijke vormgeving.

De indrukwekkend brede gevel telde een sterke ritmiek, met horizontale banden uit natuursteen en extra accent rondom de ramen van de inkom en die van de eerste verdieping (typisch *piano nobile* concept uit de barok). De inkomportalen waren in vergelijking van de rest van de gevel rijkelijk gedecoreerd, met een iets meer bescheiden, maar nog steeds monumentale vormgeving voor de secundaire toegang voor het personeel (rechts).

Ook de afwerking stond af tegenover de rest van de straat. De bakstenen hadden een rijkelijk afgewerkte voeg met dagstreep en de **volledige gevel** was **overschilderd**: de bakstenen rood en de natuursteenelementen zit. Dit zorgde voor een zeer strak en uniform uitzicht. Volgens het boek toont kleuronderzoek aan dat de originele schilderwerken bestonden uit kalkverf met lijnolie en rode menie.

Het **uurwerk** boven het inkomportaal trok ook de aandacht omdat er in die tijd nog weinig klokken aanwezig waren in de stad.

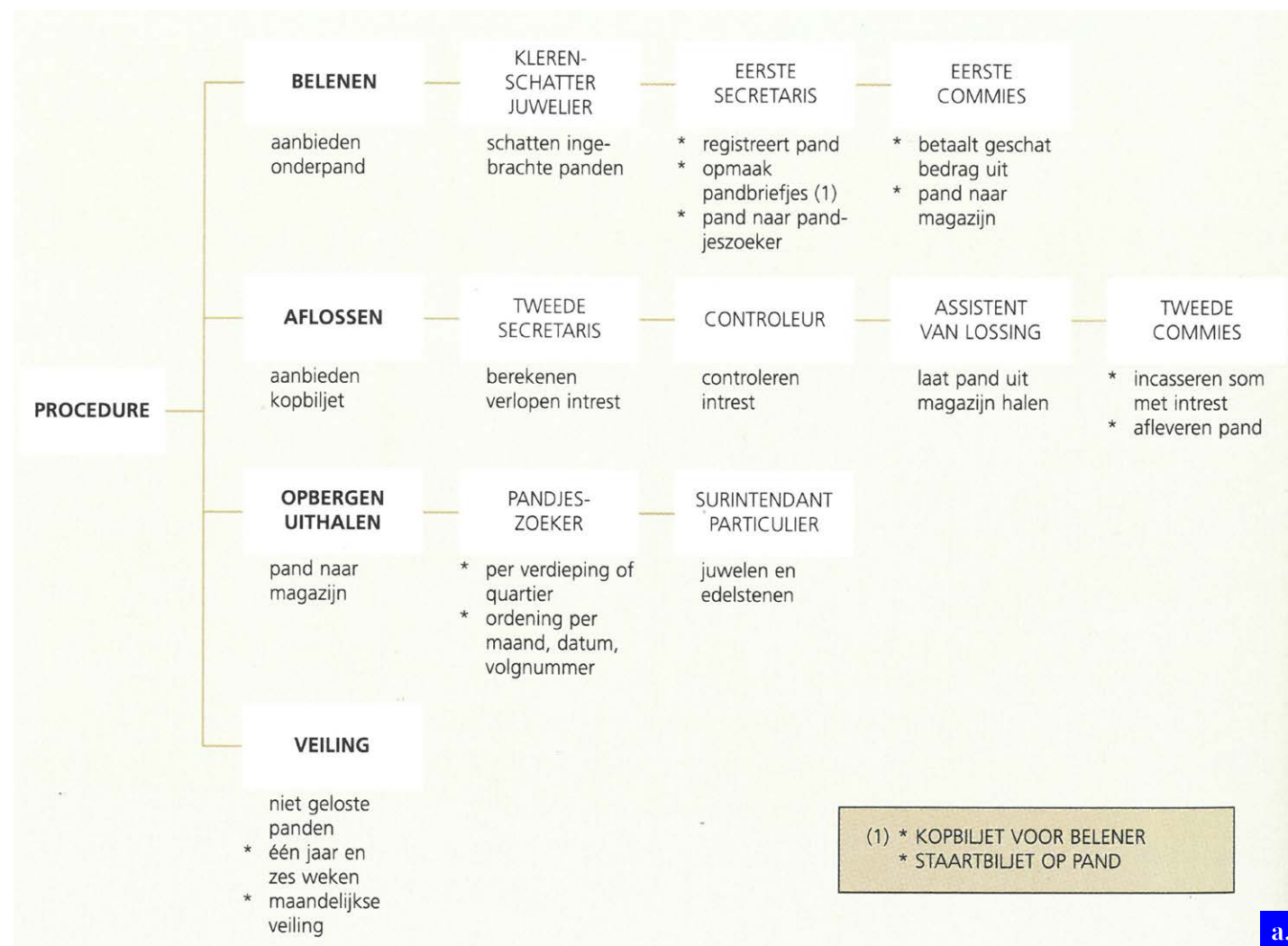
De originele ramen lijken glas-in-loodpanelen gehad te hebben.

<<<

'Abrahamstraat.'

Universiteitsbibliotheek Gent, rug01;002045441.

Dezelfde afbeelding als "**Mons Pietatis Gandavi**", oorspronkelijk verschenen in de Flandria Illustrata van Antonius **Sanderus** uit **1641**.

Organisatorische machine

De Berg fungeerde volgens het strikte reglement opgemaakt door Cobergher en onder streng toezicht van de surintendant.

De Berg had een helder plan, opgedeeld in twee vleugels. De scheidingsmuur lag in het verlengde van de originele achtermuur van de loove. Het gelijkvloers stond in als kantoorruimtes, de verdiepingen of kwartieren voor stockage van de panden, opgedeeld in compartimenten. In voor- en achtervleugel was er telkens één hijsstee waarlangs de panden werden opgetrokken.

De stockage van de panden gebeurde in enorme houten rekken op maat gemaakt, zo'n 75cm diep. Er werd strikt gesorteerd. Hiervoor was een systeem uitgewerkt met houten plankjes en datumstokjes die in geboorde gaatjes in de legplanken pasten, dit alles volgens een chronologisch en numeriek systeem.

Privacy was zeer belangrijk. Daarom mocht er geen rechtstreeks contact zijn tussen personeel en bezoekers. Zij hadden een strikt gescheiden parcours en aparte ingang, en het aannemen of teruggeven van panden gebeurde via draaikruisen of tourniquets op het gelijkvloers.

Om de hoeveelheid aan (kostbare) panden te beveiligen, werd in het ontwerp zeer veel aandacht besteed aan bescherming tegen brand en inbraak.

a. **reconstructie van de strikte procedure van belening tot veiling**

Charles et al., p.42

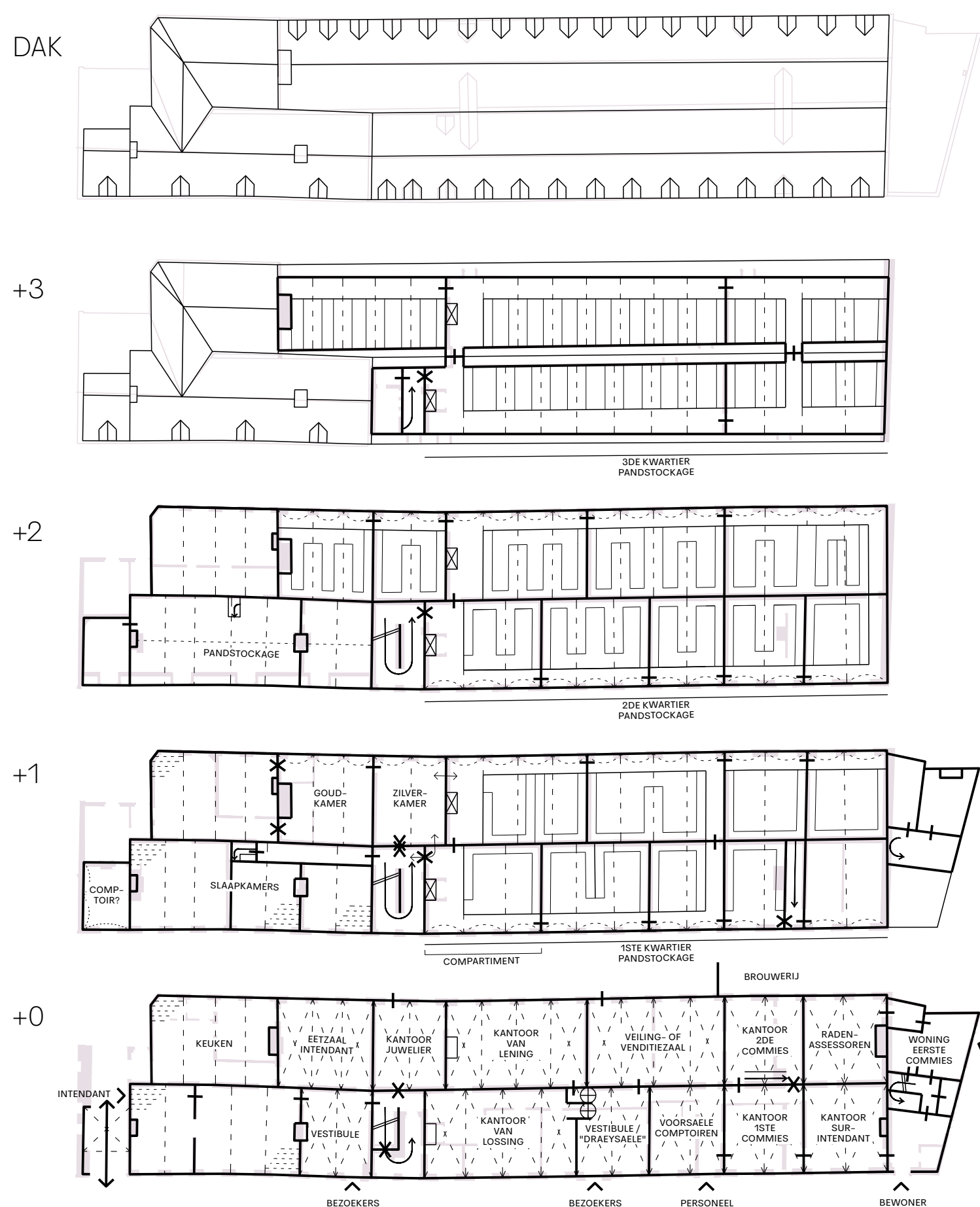
b. **stuk gaaf bewaarde legplanken en restanten van de geprofileerde lijst van de afsluiting**

a. **hypothetische reconstructie van het traliewerk rond het hijsmechanisme**
Charles et al., p.49

bouwsporen van het hijsmechanisme:
b. C02.20
c. C01.30
d. C03.24
e. C03.24
f. C03.24

hypotheseplan van de Berg in 1621

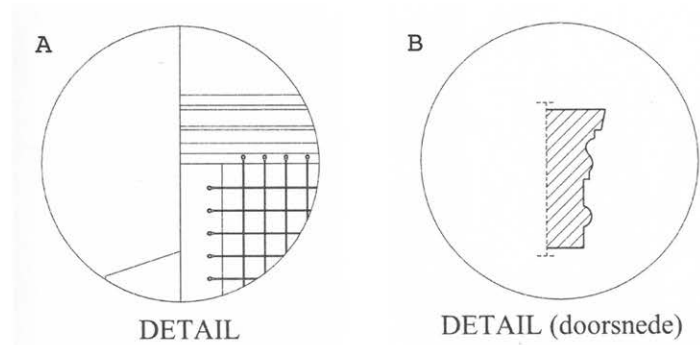

Inbraakveiligheid

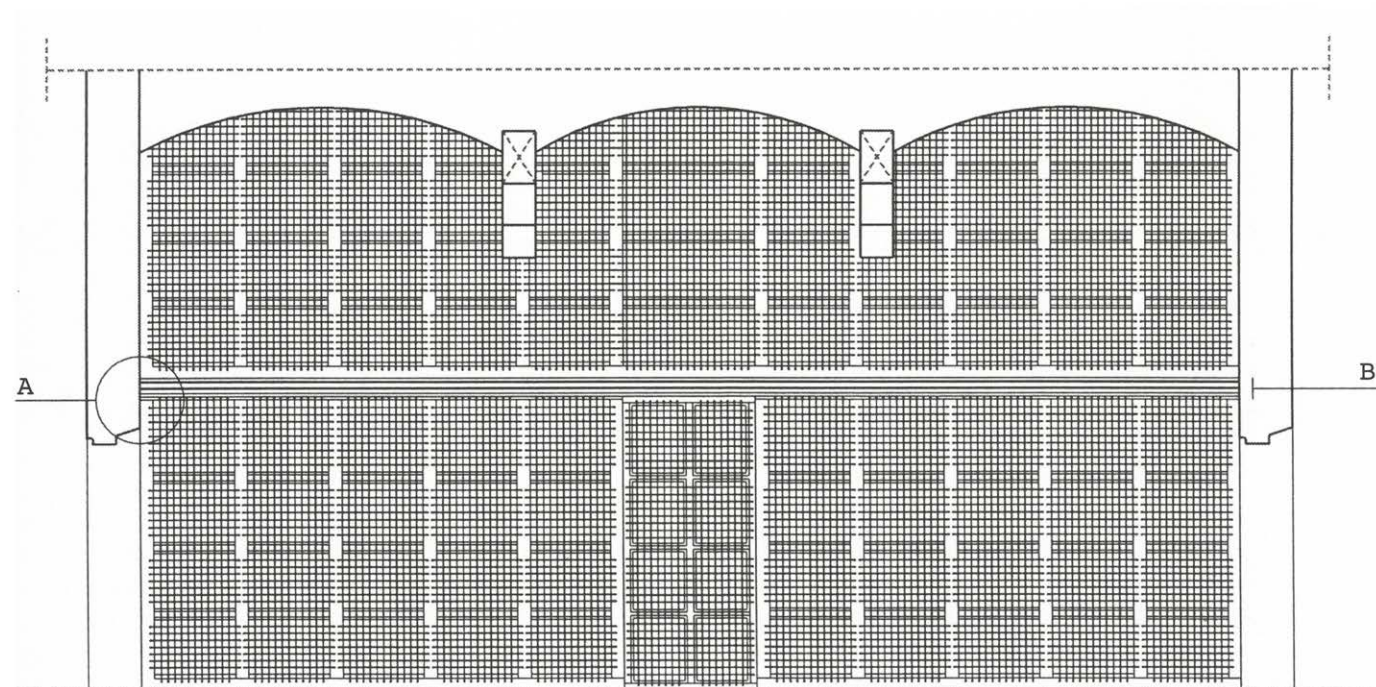
Onder andere volgende maatregelen werden genomen:

- **diefijzers** bevestigd in kaders die ingemetseld waren in het parement
- **zware smeedijzeren deuren** t.h.v. hoofdingangen van de verdiepingen
- onderverdeling van de kwartieren in **compartimenten**, onderling beveiligd door eikenhouten deuren
- kasten in de compartimenten gescheiden van de gang door een houten vakwerk bekleed met zeer fijn **smeedijzeren vlechtwerk** (zodat ook verluchting van de panden gegarandeerd bleef), of met eiken beschotwanden aan het eerste en laatste compartiment
- **hekwerk op de hoofdtrap naar de eerste verdieping**, met een ingenieus slot (bepaalde staafjes op het slot moesten in de juiste volgorde verschoven worden vooraleer de sleutel omgedraaid kon worden)
- **extra beveiliging van de zilver- en goudkamer** op de eerste verdieping, d.m.v.:
 - gemetselde wanden rondom i.p.v. hout of maaswerk
 - een extra smeedijzeren hekwerk voor de deur
 - doorgeefstelsel via een tussenpersoon (de pandzoeker van het eerste kwartier), met beveiligde deurspion en deurbel bij de hoofddeur en via doorgeefluikje tussen eerste kwartier en de juwelenkamer²
 - de locatie, namelijk naast de surintendant en weg van de straat
 - onder het persoonlijke toezicht van de intendant
- **organisatorische richtlijnen**: zeer strenge controles, nachtwachten, enz.

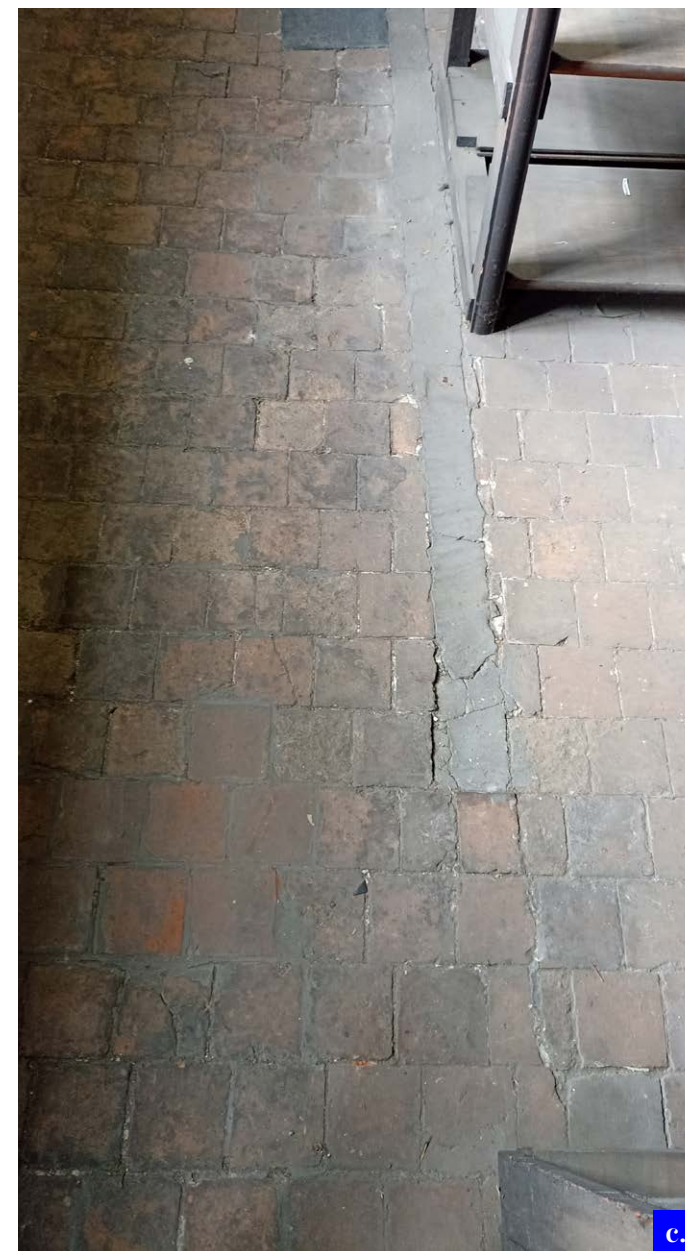
² Dit luikje had zelfs maaswerk aan de binnenkant zodat de Intendant goed zicht had op het eerste kwartier, maar omgekeerd niet.

Elk compartiment van de Berg was afgesloten met een houten wand. Een ingenieus metalen vlechtwerk beschermde de panden tegen diefstal maar zorgde tevens voor voldoende verluchting. Ook de deur van het compartiment was op eenzelfde manier geconstrueerd -
TEKENING STAD GENT, DIENST MONUMENTENZORG

a.

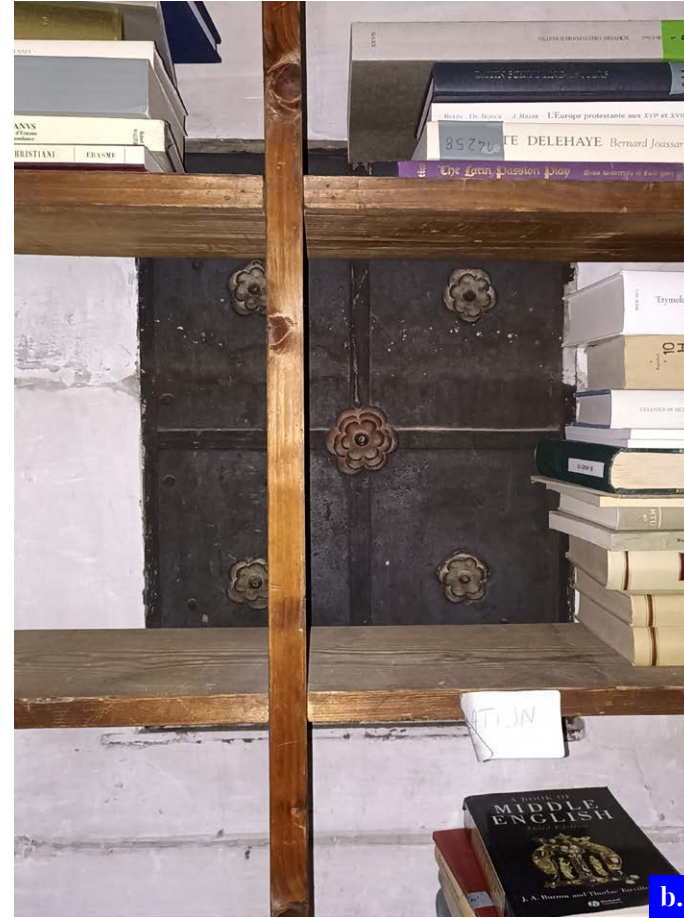
- a. **hypothetische reconstructie van het metalen vlechtwerk ter afsluiting van de compartimenten**
Charles et al., p.75
- b. **bouwspoor deurengsels**
de deuren tussen de compartimenten zijn allemaal verdwenen; er zijn echter nog deurengsels zichtbaar
- c. **bouwsporen van de compartimentswanden met deuren**

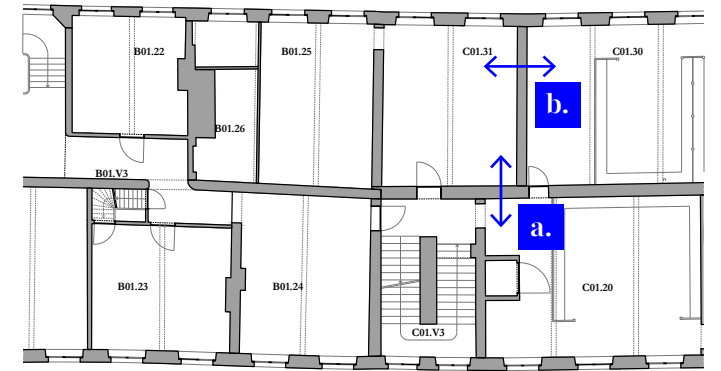
a.

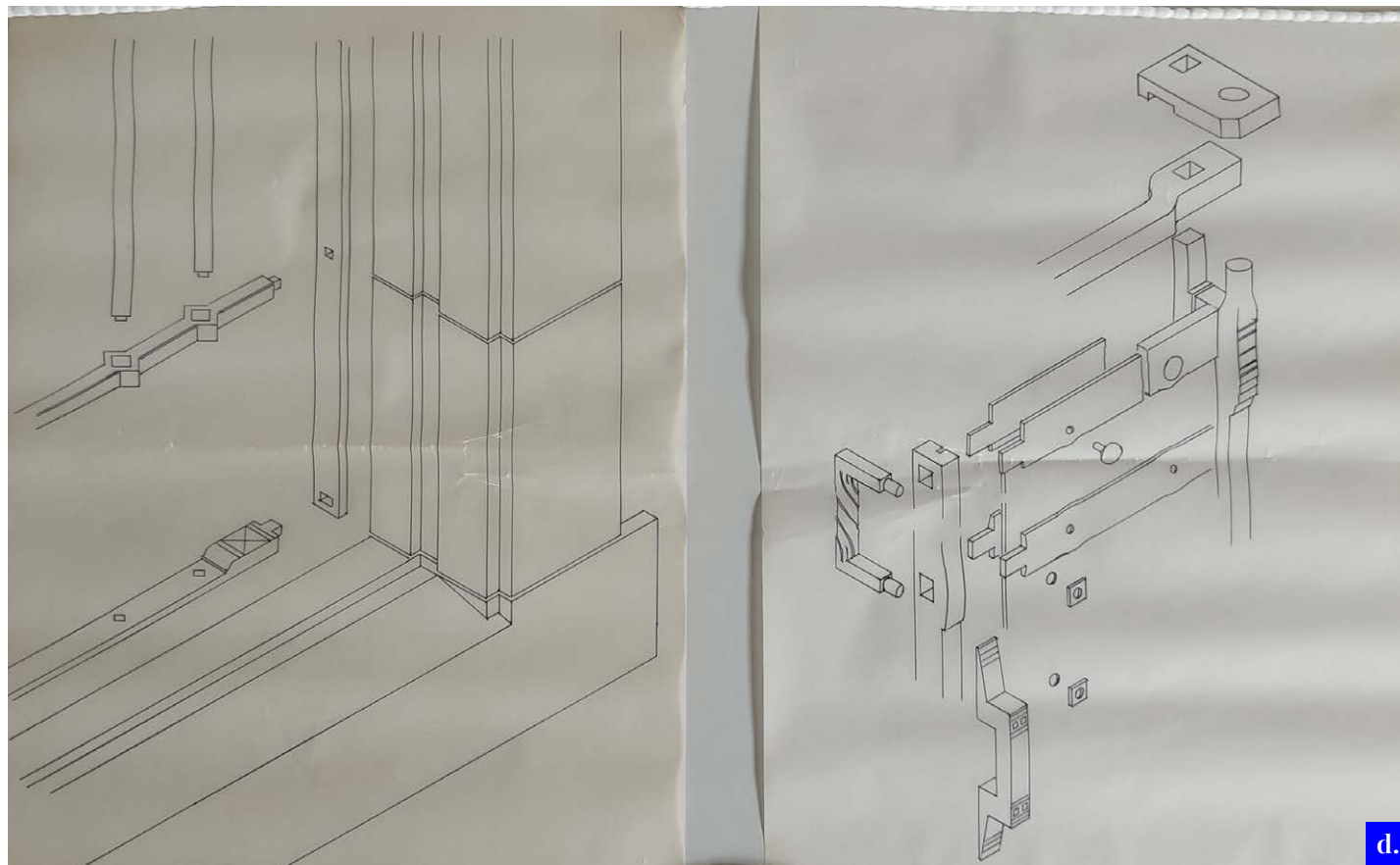
a.

b.

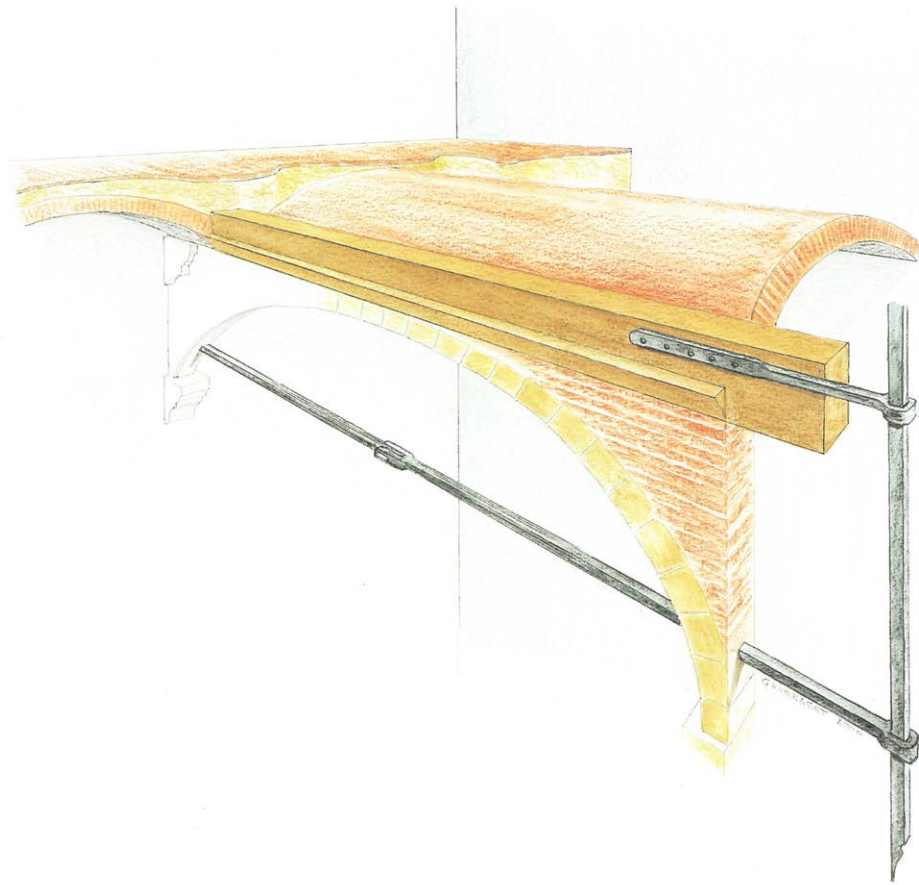

c.

d.

- a. **doorgeefluik van juwelen-/zilverkamer naar eerste kwartier**
- b. **doorgeefluik van juwelen-/zilverkamer naar naastliggende pandkamer**
- c. **originele diefijzers**
- d. **smeedwerk venstertraliés en ijzeren binnendeuren**, ongedateerde tekeningen, MA_108_07_8_2017_099

principetekening van de gewelvenstructuur op de verdiepingen

Charles et al., p.67

- gemetselde tongewelven dragen af op houten moerbalken*, ondersteund door gordelbogen uit natuursteen
- spatkrachten van de bogen en balken verankerd in de gevel
- doorlopende tegels erbovenop

De brandweerstand in 2 richtingen werd hierdoor verzekerd.

*deze moerbalken zijn niet overal aanwezig, wat vermoedelijk voortschrijdend inzicht was tijdens de werken

principetekening van de gewelvenstructuur tussen de daken

Charles et al., p.70

- gemetselde tongewelven afdragend op de dekbalken van de spanten
- metselwerk tussen de kepers
- alles afgewerkt met een pleister- of kalklaag

Brandoverslag naar de dakkap werd hierdoor erg vertraagd.

Brandveiligheid

Het gebouw werd zeer slim gecompartmenteerd in alle richtingen:

- om horizontale brandoverslag te vermijden: opdeling in de langse richting in **twee vleugels**, met elk een apart dakvolume en gemetselde doorlopende wand op alle verdiepingen. Dwars hierop was er een onderverdeling in **compartimenten**.
- afsluiting van deze wanden door **zware metalen deuren** t.h.v. de hoofdingangen van de verdiepingen en **stevige eikenhouten deuren** tussen alle compartimenten
- **ingenieuze gewelfstructuren** op de verdiepingen en tussen de dakstructuur en tussen de kepers (zie schetsen), die verticale brandoverslag belemmerden
- beperking van het aantal haarden om het risico op branduitbraak te verminderen: slechts de kantoren van de surintendant en de raden-assessoren hadden er een

a.

b.

b.

b.

b.

b.

c.

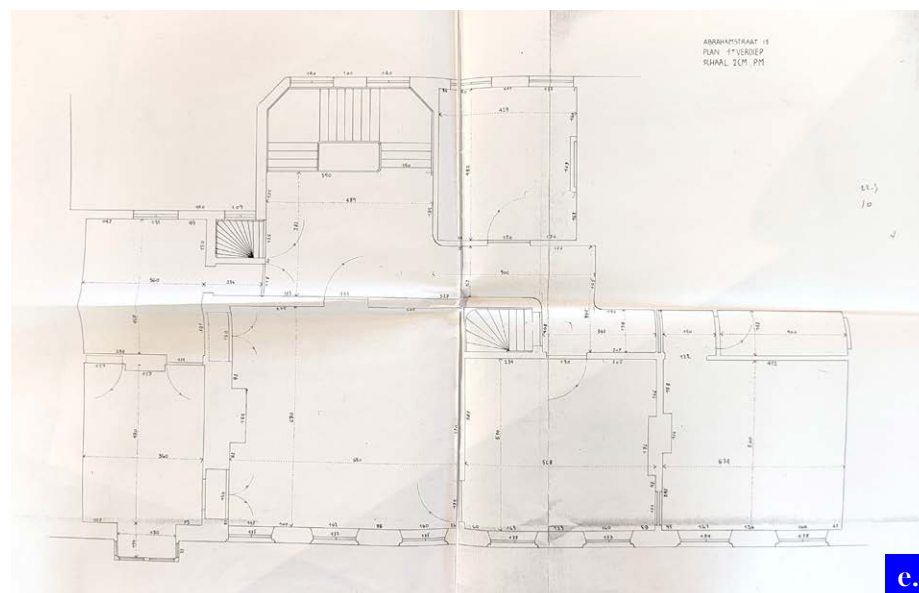
c.

d.

d.

e.

f.

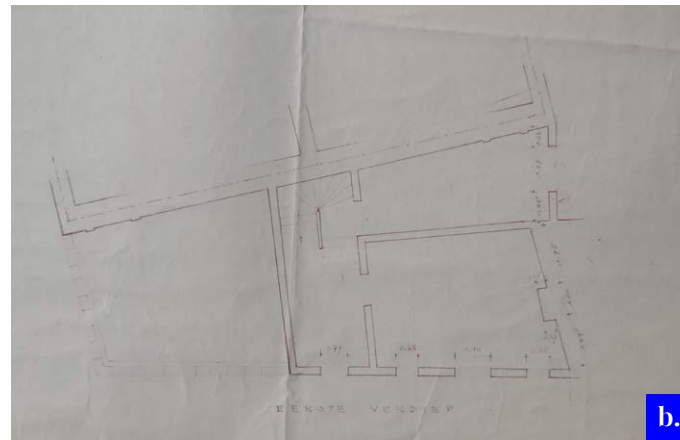
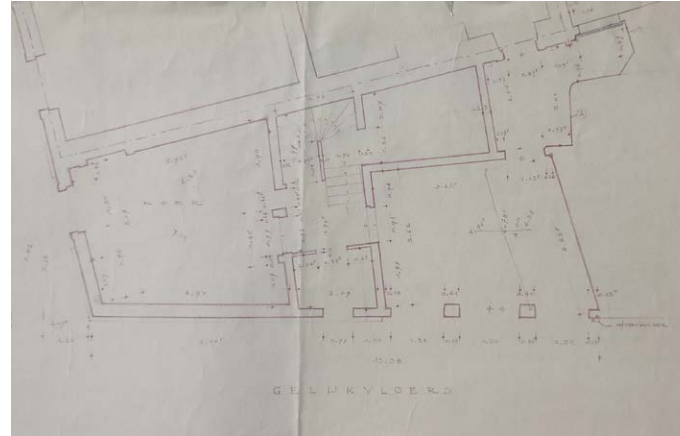
Integratie van het Dondersteen

Het volume van de berg werd opgetrokken tot tegen het Dondersteen. De woning bleef in gebruik als woning, namelijk voor de Intendant, maar werd uitgebreid met onder andere een eetzaal aan de tuinkant op het gelijkvloers. Een nieuwe toegang, voor ontvangst van bezoekers, bevond zich uiterst rechts in de gevel. De achterliggende ruimte kreeg een nieuw gewelf.

Volgens het boek bleven de andere functies in het Dondersteen grotendeels behouden. Wij vermoeden echter wel dat de zolder van de Intendantswoning mee in gebruik werd genomen als stockageplaats en dat een gang gebouwd werd om deze te bereiken, vermoedelijk aansluitend op een reeds bestaande trap. Hier zijn verschillende aanwijzingen voor:

- de dakkapellen werden brandwerend gemaakt (a.)
- de tegels van alle zolderruimtes die op dat moment al bestonden zijn dezelfde als die van de verdiepingen van de berg (b.). De deur naar de voorste kamer heeft geen dorpel, de tegels lopen door; de achterste kamer heeft een dorpel en niveauverschil en er de tegels lijken recenter.
- de deur van de trap naar de zolder heeft dezelfde vormgeving als andere deuren van de berg (type scharnieren en onderaan restanten van een opgevulde kader) (c.)
- er is een originele deur van de berg naar de Intendantswoning op dit verdiep, waarvoor in de werking van de berg verder geen andere logische reden werd gevonden (d.)
- de situatie op een ongedateerd plan, waar restanten van deze gang, die in 1948 werd afgebroken) zichtbaar zijn
- verder is ook nog een onverklaarbaar bouwspoor aanwezig waar de gang zich vroeger bevond (f.)

Als we kijken naar de tekening van Sanderus uit 1641 worden in het boek een aantal gevelelementen opgemerkt die misschien een interpretatie geweest zijn van de

- a. De voormalige woning van de eerste commies in 1942. Deze werd pas later afgebroken.
KIK-IRPA, B034456
- b. ongedateerde opmetingsplannen van de woning op de hoek van de Bonifantenstraat
Archief Gent, SCMS
- c. ongedateerde foto met resterende schouw van de voormalige brouwerij
Charles et al., p.83
- d. de aftekening van het volume tegen de achtergevel van de berg is nog steeds zichtbaar

tekenaar, aangezien er nergens sporen terug te vinden zijn vinden van het bestaan, namelijk de gedecoreerde attiek met centrale regenpijp.

We vermoeden dat de dakkapellen zijn toegevoegd bij de bouw van de Berg, aangezien de natuursteen veel rechter lijkt dan de rest van de gevel en het brandwerend systeem tussen de kepers hetzelfde is als in de Berg.

Charles et al. suggereren dat de onderkeldering vermoedelijk ook op dit moment gebeurde.

De woning van de eerste commies

De reeds bestaande woning van een procureur werd opgekocht en ingezet als woning van de eerste commies. Dit was een woning met voordeur in de Bonifantenstraat en koer met achterpoort in de Abrahamstraat. We vermoeden dus dat onder andere de deuromlijsting die vandaag nog aanwezig is van vóór de Berg zou kunnen dateren, net als delen van de plint. Vermoedelijk werd op dit moment ook de verbinding met de berg op het gelijkvloers gemaakt.

De huisbrouwerij

Er is weinig gekend over de huisbrouwerij; deze lag weg van de straatkant en dus is er weinig fotomateriaal van. Het bouwen van het waterreservoir voor de brouwerij gebeurde in 1628. Vermoedelijk was deze slechts een eeuw in gebruik want in 1725 werd de brouwuitrusting weggedaan.

Herstellingen & optimalisaties

Er is geschreven data teruggevonden over allerlei herstellingswerken niet lang na de bouw.

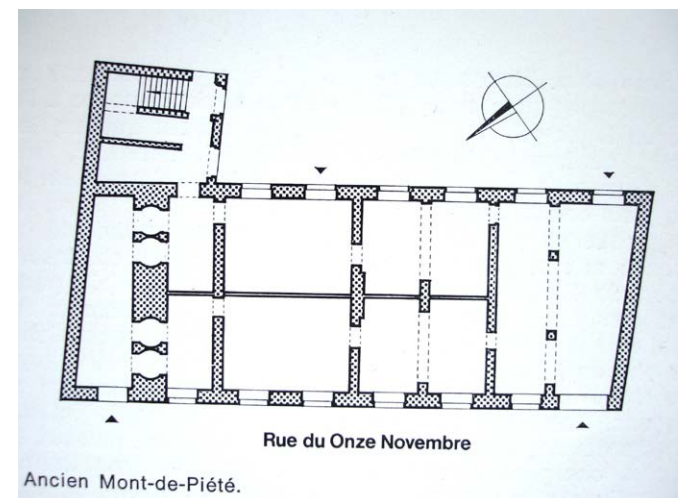
- verschillende herstellingen in de 17de eeuw door een schaliedekker door zware stormen en andere
- herstellingen aan Berg en Intendantswoning door een schaliedekker in 1630
- in 1653 **nieuwe rekken** om de opslagcapaciteit te verhogen door de zeer succesvolle Gratiskas
- toevoeging van een **slinger aan het uurwerk** in 1656, op dat moment een recente uitvinding, waardoor ook een opening werd gemaakt in het onderliggende gewelf. Ook nieuw gangwerk werd toegevoegd (herkenbaar aan de bronzen elementen).
- toevoeging van het familiewapen van de familie Triest, met hoornen des overvloeds en opschrift na het oprichten van de Gratiskas. Dit gebeurde na het overlijden van de bisschop in 1675.³
- in de 17de eeuw verschillende ingrepen in de kelder van de Intendantswoning in een poging om hem waterdicht te krijgen (plaatsen van een pomp en bijhorende afvoergoot en waterdichting met tras)

Doorheen de eeuwen zijn ook her en der **plaatselijke vervangingen** gedaan aan de **terracotta tegelvloeren** op de verdiepingen. Door het veelvuldig gebruik van rolwagentjes zagen deze vloeren enorm af.

³ Agentschap Onroerend Erfgoed, Berg van Barmhartigheid en woning van de beheerder

a.

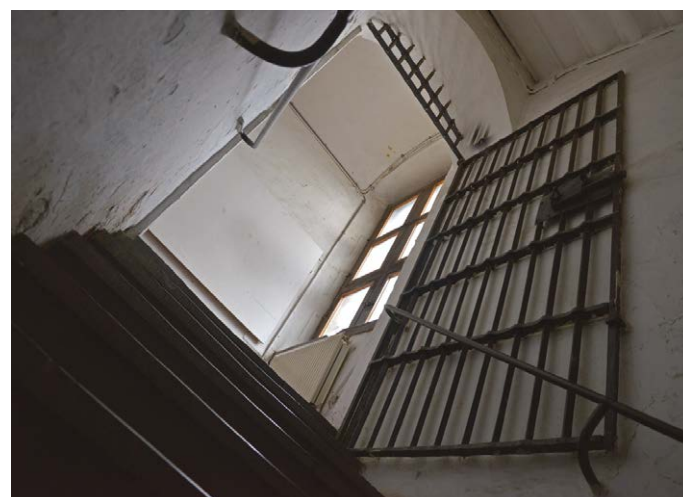
TYPOLOGISCHE VERGELIJKING

Veel van de Bergen van Barmhartigheid werden ingericht in reeds bestaande panden, waarbij de architectuur van de bestaande gebouwen dus vaak bepalend was voor het uitzicht. We vinden wel een aantal voorbeelden met ook een (deel) nieuwbouw waar we op sommige plaatsen duidelijke gelijkenissen vinden met de Berg in Gent. Enkele voorbeelden staan hiernaast afgebeeld.

Vandaag is de enige actieve Berg nog die van Brussel. Zij hebben als enige organisatie in België het recht om leningen aan te bieden op pand. Het originele gebouw (ook naar ontwerp van Cobergher) werd gesloopt dus dit gebeurt intussen op een andere locatie.

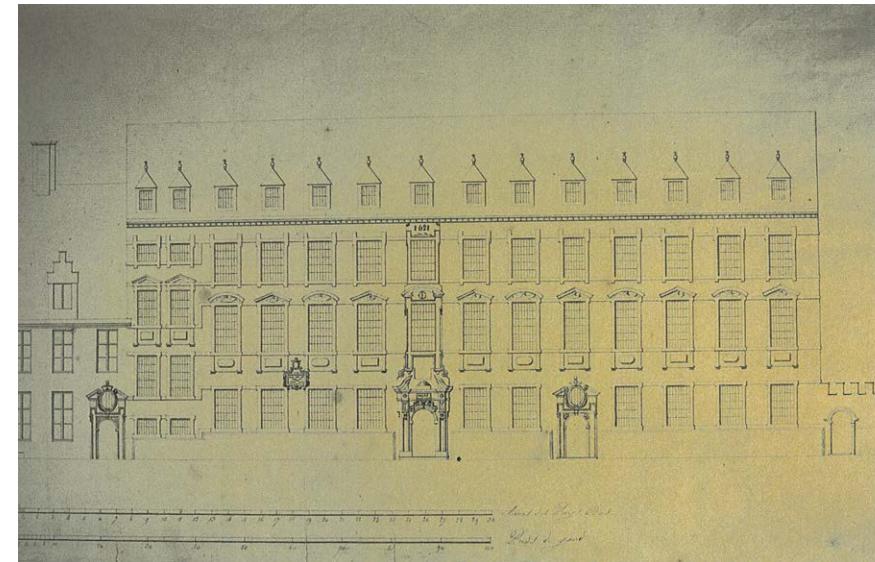
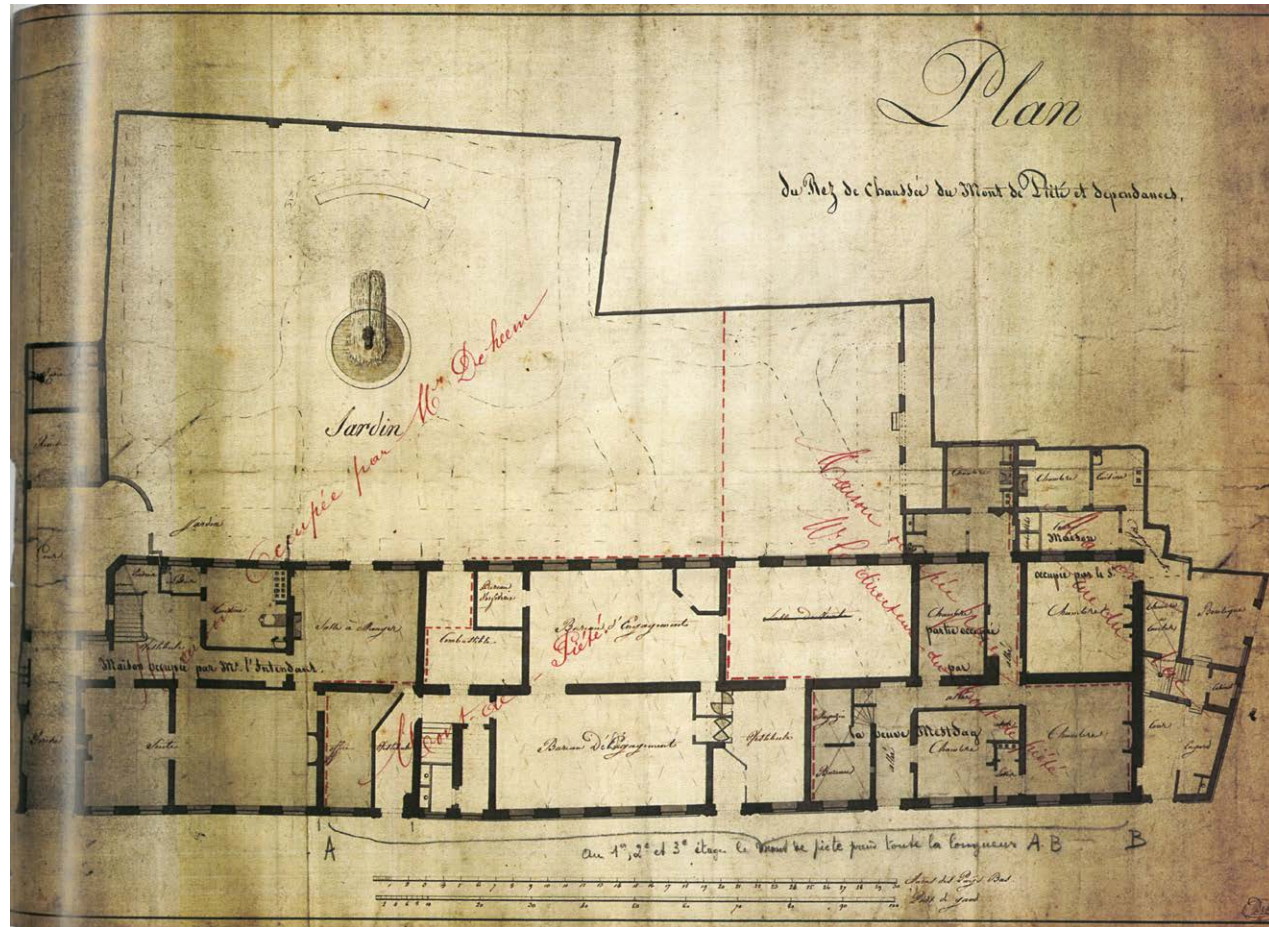
b.

- a. **Mont-de-Piété in Mons** (Cobergher, 1625)
 - zeer gelijkaardige gevel, maar soberder
 - vermoedelijk ook een tourniquet-sas links op plan
- b. **Mont-de-Piété in Namur** (Cobergher, 1629)
 - zeer gelijkaardige gevel, maar soberder
 - diefijzers lijken gelijkaardig ingewerkt in de natuursteen
 - zeer gelijkaardige smeedijzeren deuren

c. **Berg van Barmhartigheid Kortrijk** (Cobergher, 1630)
– originele tourniquets

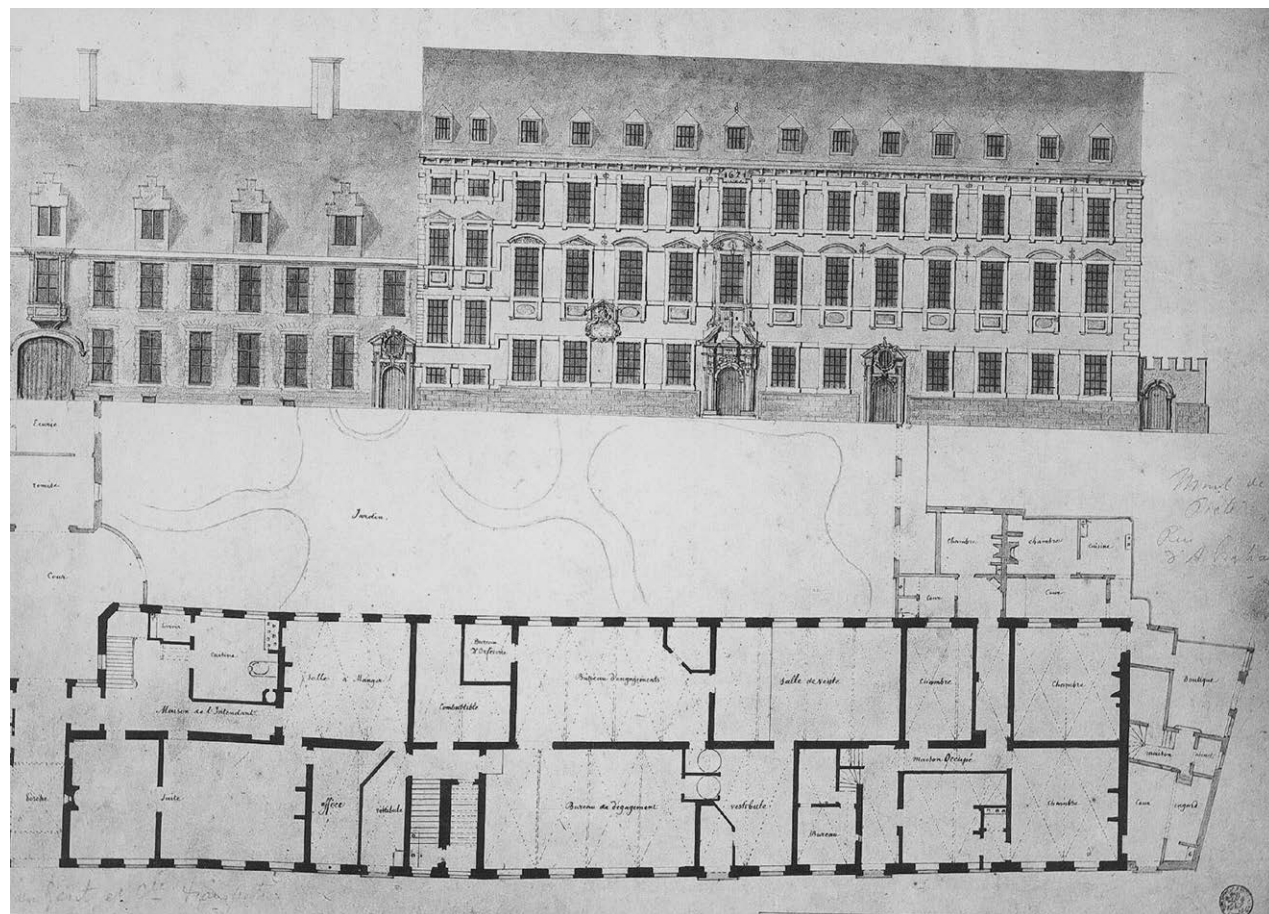
gevel J.J. De Hoon

1822 of 1849 (zie ook inleiding)

Charles et al., p.61

grondplan gelijkvloers J.J. De Hoon

1822 of 1849 (zie ook inleiding)

grondplan gelijkvloers en gevel

1800-1900

KIK-IRPA, A076884

MODERNISERING VAN DE INTENDANTSWONING IN DE 18DE EEUW

In de 18de eeuw zou de Intendantswoning drie grote verbouwingen ondergaan zijn die de laat-Middeleeuwse woning volledig moderniseerden naar de op dat moment heersende stijl.

- een eerste fase begin 18de eeuw waarbij voornamelijk de tuinvleugel structureel herbouwd werd
- een tweede fase in het midden van de eeuw waarbij voornamelijk rococo-stijlkenmerken werden toegevoegd
- een derde fase in het laatste kwart van de eeuw met volume- en planaanpassingen en classicistische afwerkingen

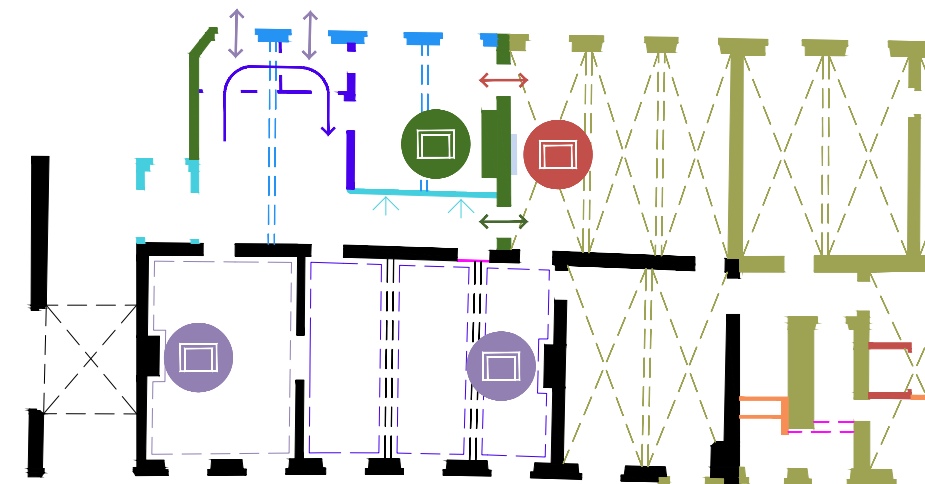
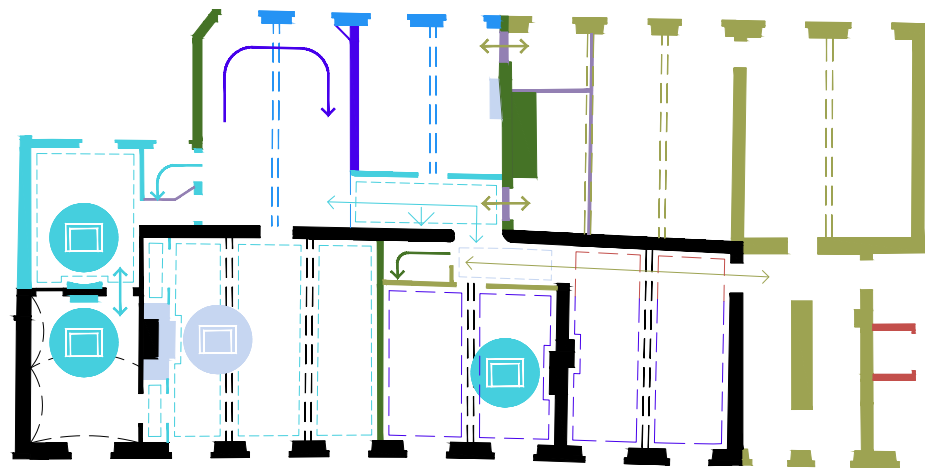
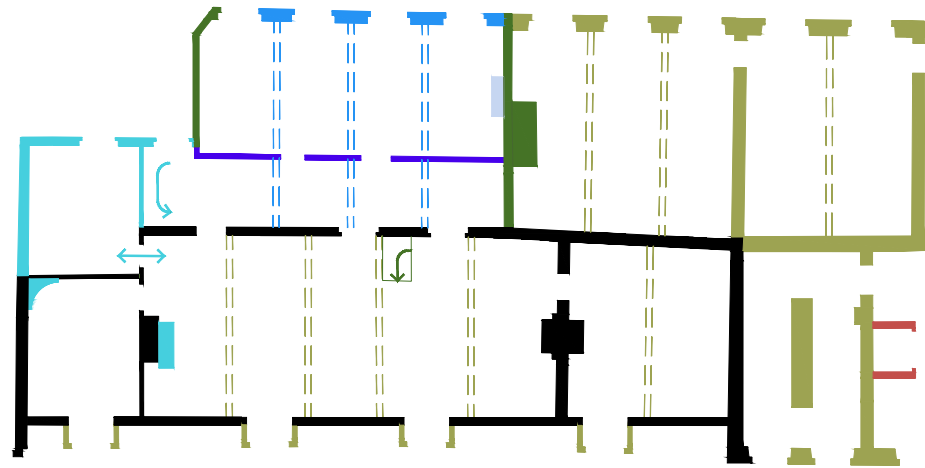
Een overzicht van de werken waarvan de timing gekend is:

eerste verbouwing (1703-1714)

- bijna de volledige tuinvleugel van de Intendantswoning wordt herbouwd

tweede verbouwing (midden 18de eeuw)

- **ingrijpende modernisering van de gevel**, namelijk verwijderen van de kruisen in de ramen en de waterlijsten, verlagen van de dorpels en kalken van de gevel
- **alle ramen werden vervangen**, vermoedelijk opnieuw met glas-in-lood panelen. Ergens in de 18de eeuw kregen deze ramen ook buitenluiken, vermoedelijk dus in deze periode.
- **symmetrie** werd zo ver als mogelijk ingebracht in de ruimtes

1905

de ramen van het midden van de 18de eeuw zijn nog zichtbaar op deze foto

- het **interieur** werd aangepakt, zonder volumewijzigingen, door toevoeging van **rococo**-elementen, o.a.
 - de schoorsteen van de eetkamer kreeg een nieuwe aankleding (de huidige rode marmeren mantel is een reconstructie uit 1948)
 - de schoorsteen van de ruimte naast de doorrit op +1 kreeg een nieuwe schoorsteenmantel uit rode marmer

derde verbouwing (1771-1772)

- verbouwing gekenmerkt door **classicistische** afwerkingen,
 - o.a. de spiegelboogdeuren zijn volgens het boek typerend voor de overgang van rococo naar classicisme
- de voertuigtoegang werd comfortabeler gemaakt:
 - **verlenging van de doorrit** voor het creëren van een droge toegang voor voertuigen
 - **twee toiletten** in de doorrit
 - de toevoeging van het **koetshuis, paardenstal en tuinmuur** dateert vermoedelijk ook van deze periode
- hierdoor ontstonden een reeks interne ruimtes:
 - **inkomsas** op het gelijkvloers

Vermoedelijk werden op dit moment ook de kruisen weggenomen van de ramen achteraan. Volgens het boek zaten slechts enkele kruisramen in de achtergevel, vermoedelijk zijn dit degene t.h.v. de vroegere eetkamer. Deze ramen hebben nog restanten van kruisen in de natuursteen.

hypothese fasering Intendantswoning

- 15de eeuw
- 16de eeuw
- 17de eeuw (1621)
- 18de eeuw (niet gedateerd)
- – fase 1 (1703-1714)
- – fase 2 (midden 18de eeuw)
- – fase 3 (1771-1772)
- 19de eeuw en later

- een **nieuwe kamer op +1** met classicistische kachelnis en deur naar de kamer vooraan
- de toegang in de Abrahamstraat wordt secundaire toegang en opgesplitst in kantoor en vestibule
- op **+1** werd een **S-vormige** gang gecreëerd

Het interieur werd opnieuw aangepakt. Onder andere volgende ruimtes werd heringericht:

- de **eetkamer**
 - houten schoorsteenbekleding en spiegel (deze laatste werd vrij recent vervangen)
 - wandversieringen in het pleisterwerk met marmerimitaties (deze imitaties kunnen ook dateren van het begin van de 19de eeuw; ze werden alleszins recent ook gereconstrueerd)
- de kamer **boven de doorrit op +1**:
 - nieuwe schoorsteen met mantel uit witte marmer en boezem met decoratie van de vier jaargetijden
 - nieuwe symmetrische deuren
- de **kamer aan de straatzijde naast de doorrit op +1**:
 - symmetrische uitblikking van het schouwkanaal met dubbele deuren
 - nieuwe plafonds in de ruimte en in de kasten
- de kamer ernaast (middenste kamer):
 - nieuw houten schouwfront

Op de plannen van de 19de eeuw zien we dat de Intendantswoning tegen het begin of midden van de eeuw volledig getransformeerd is naar de standaarden van die tijd: rijkelijke traphal, gangen, circulatie vanuit

- a. **rococo schouwen**
- b. **rococo plafond in de gang (B01.H1)**
- c. **deur in overgangsstijl rococo-classicisme**
- d. **classicistische schouwen (B01.20 & 23)**
- e. **classicistisch plafond in de gang (B01.H1)**
- f. **classicistische deur**
- g. **restanten van oculi gemaakt eind 18de eeuw**

alle kamers naar de gang, kwalitatieve circulatie door lichtinval, een fontein in de tuin, het wegsteken van grote 'storende' schoorstenen/mantels, etc.

18DE-EEUWSE VERBOUWINGEN AAN DE BERG

Ook de Berg ondergaat in de 18de eeuw een aantal wijzigingen.

interieur

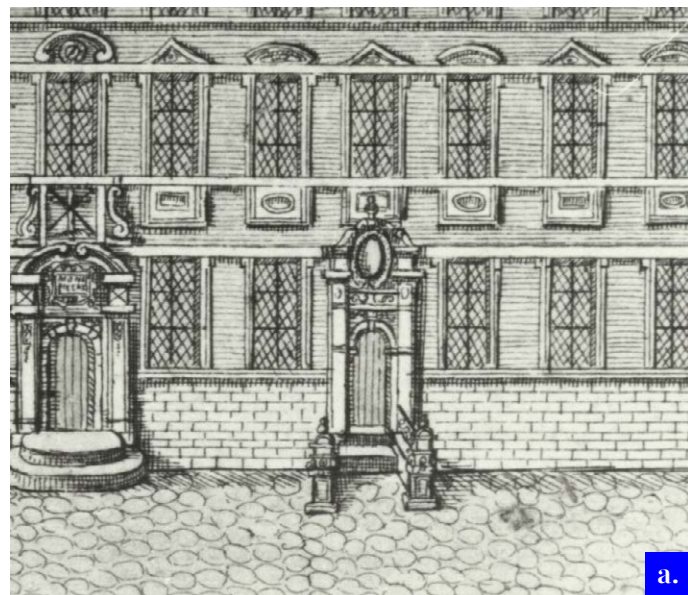
De gekende werken aan het interieur:

- de **haard** in het **kantoor van de surintendant** wordt verbouwd (deze is vandaag de dag uitbekleed of afgebroken)

exterieur

De gekende wijzigingen aan het exterieur:

- afbraak van het straatmeubilair ten gevolge van een stadsverordening in 1764
- 7 originele ramen van de bovenste verdieping vervangen in 1760
- herstel van de gevel, hervoegen, en kaleien van de straatgevel in 1790

a.

b.

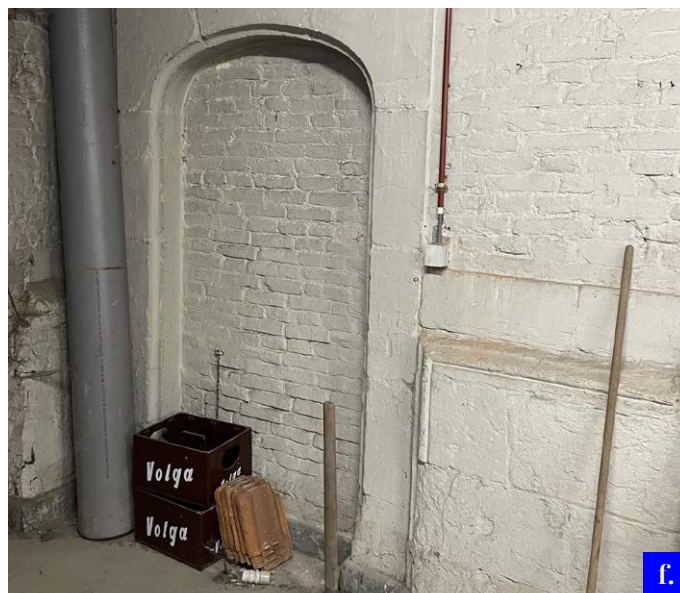
c.

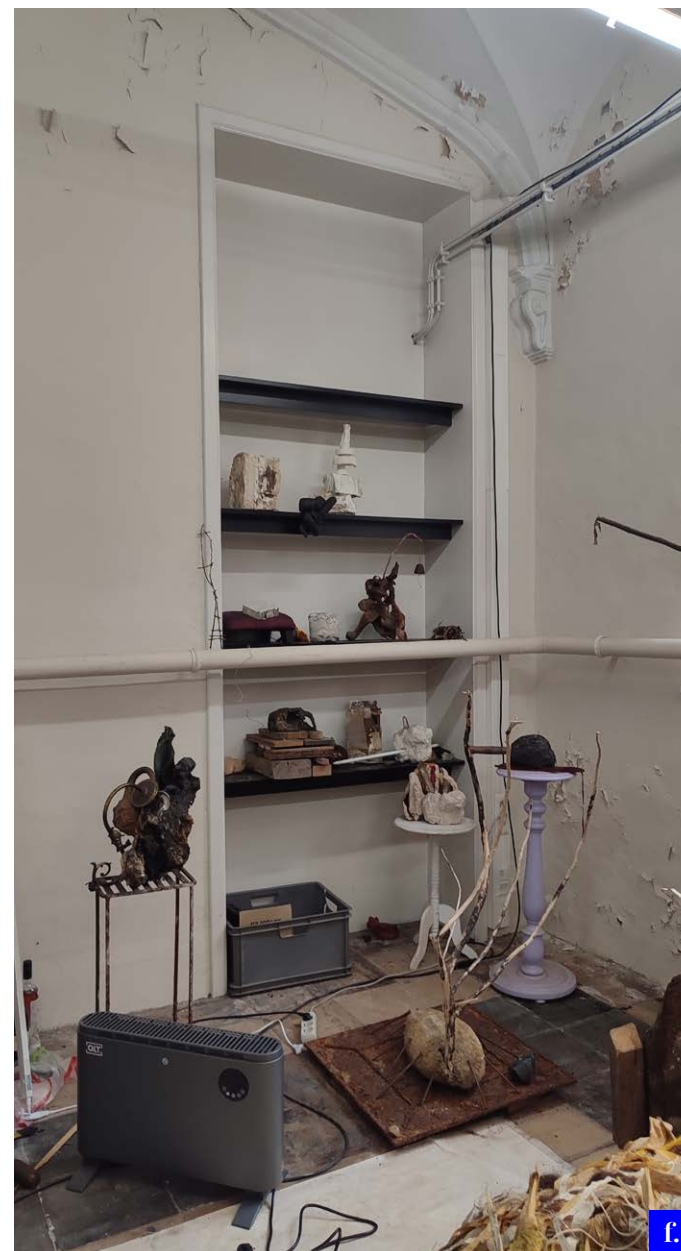
d.

e.

f.

f.

HERINDELING VAN DE BERG OP HET GELIJKVLOERS

De onduidelijke datering van de 19de-eeuwse plannen maakt het moeilijk om met zekerheid te zeggen op welk moment de herinrichting van het gelijkvloers van de Berg aan de rechterzijde heeft plaatsgevonden. De 19de-eeuwse plannen duiden het rechterdeel van het gelijkvloers van de Berg aan met 'la veuve Mestdagh' en 'maison occupé', dus vermoedelijk deed dit deel tijdelijk dienst als aparte woning. De ruimtes worden 'chambres' en 'bureau' genoemd en een nieuwe haard en achterliggende 'lavin' is zichtbaar. Er blijkt een verbinding geweest te zijn met de achterliggende woning, die voordien dienst deed als huisbrouwerij.

We vermoeden dat deze herinrichting van het gelijkvloers en de creatie van een kelder en een opkamer gebeurden aan het einde van de 18de eeuw om verschillende redenen:

- in het boek wordt aangenomen dat dit reeds gebeurde in de 18de eeuw
- hier ook een gangstructuur geïntroduceerd wordt, zoals in de Intendantswoning eind 18de eeuw;
- op het beeld van Sanderus geen kelderopening staat ingetekend (die van de Intendantswoning staan er wél op) (a.)
- de wanden van opkamer duidelijk niet afgestemd zijn op de originele gewelven en dus wellicht later zijn gebouwd dan 1621 (b.). De achterwand van de kelder lijkt nog recenter toegevoegd of aangepast dan de kelder zelf (c.). De huidige keldertrap zit op een andere locatie dan in de 19de eeuw.
- de tegels van de opkamer er behoorlijk oud uit zien, maar licht verschillend zijn (meer glanzend) dan de andere originele terracotta tegels van de Berg (d.)
- de (volgens het boek 18de eeuwse deurlijsten) hier ook voorkomen (e.)

Ook de deuropening naar het hoekhuis is reeds dichtgemaakt op het plan van de De Hoon (f.).

a.

b.

c.

d.

e.

f.

19DE EEUWSE INGREPEN

De Franse bezetting had als gevolg dat de Berg in 1795 verplicht moest sluiten. De surintendant bleef leningen aanbieden als particulier waardoor de woekerrentes opnieuw opstaken tot in 1804 de gedeeltelijke heropening opnieuw toegestaan werd. In 1819 werden de gebouwen en eigendommen verkocht aan het Bureel van Weldadigheid en de Commissie der Burgerlijke Godshuizen en één jaar later ging alles opnieuw in werking onder een nieuwe naam: de Openbare Kas van Lening.

Het Bureel van Weldadigheid voert allerlei werken uit aan de gebouwen.

interieur van de Berg

- in 1822 **nieuwe roosteringen** op elke vloer van het **gelijkvloers** met 3cm grenen planken met tand-en-groef (a.)

exterieur van de Berg

- 1812: **gevel geschilderd** in mortelkleurige verf en poorten en vensters van voorgevel geschilderd
- 1822: het lood van de goten wordt vervangen door **koper** (het gesoldeerd lood was niet geschikt voor zulke lange lengtes en zorgde tot dan voor lekken)
- 1822: afbraak van de **dakkapellen** van voor- en achtergevel en plaatsing van nieuwe koperen dakvensters met witgeschilderde diefijzers aan de binnenkant (deze diefijzers waren recupmateriaal van de oude kapellen)
- 1824: vervanging van ramen
 - 68 **ramen vervangen** door eiken ramen met houten glasroeden en 'halfwit' glas (b.)
 - **grenen binnenluiken** (c.) bij de kantoren van lening, lossing en van de juwelier (naar een bestaand model dat aanwezig was in de berg)

- de raamsluiting gebeurde met een binnennaald die om zijn as draait; de sluiting van de luiken met wervels die onderdeel waren van deze naald

Ook de Intendantswoning wordt in 1820 opnieuw gemoderniseerd:

interieur van de Intendantswoning

Voornamelijk de ruimtes op het gelijkvloers worden opnieuw ingericht:

- de kamer naast de doorrit (d.)
 - plafond verlaagd en lijstwerk rondom de kamer
 - schouw omgevormd en mantel van Napoleonmarmer met zware voluten
- middelste kamer (f.)
 - een nieuwe gelijkaardige schouw, uit gevlekte marmer, met voluten die eindigen op leeuwenklauwen
- nieuwe dubbele deur tussen beide kamers
- de vestibule krijgt een dubbele deur met beglaasde waaier, en de deuren van de nieuwe vestibule met trap zouden op dit moment ook opnieuw vervangen zijn (de deurlijsten zelf werden bewaard)

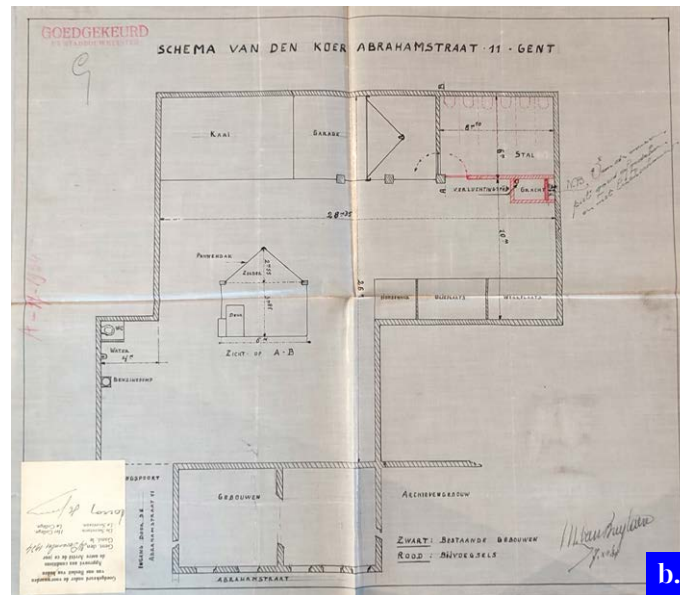
exterieur van de Intendantswoning

- het glas-in-lood van de ramen wordt vervangen door helder glas en de sluitingen worden vervangen door espanjoletten met zwanenhals, ingewerkt in een houten naald

a. **Henri Nowé**, stadsarchivaris van 1925 tot 1957. Op de achtergrond is de huidige schouwmantel van ruimte B00.22 zichtbaar, De Herdt, R., Vannieuwenhuyse, J. p.34

a.

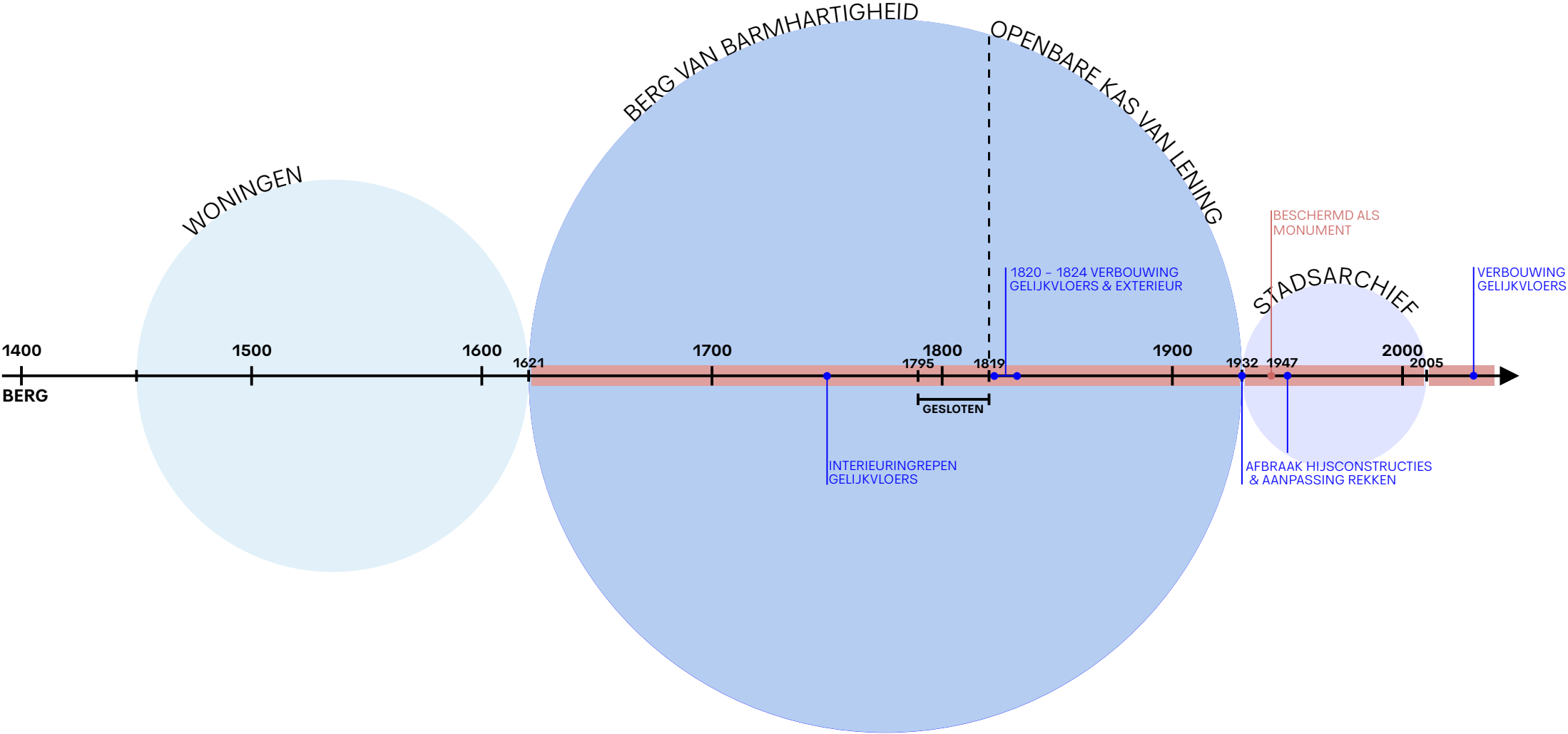
b.

Vanaf de wet van april 1848 komen de Bergen van Barmhartigheid onder gemeentelijk toezicht en het nut ervan wordt meer en meer in gevraagd gesteld door het toenemend aantal banken.

Vanaf 1866 wordt de vroegere Intendantswoning regelmatig verhuurd, o.a. door de Compagnie Ardennaise, een koeriersbedrijf. Zij voeren o.a. volgende werken uit:

- aanleg van heel de tuin met kasseien (a.)
- vermoedelijk de bouw van een paardenstal¹ (b.)

¹ Dit leiden we af van een goedgekeurde aanvraag uit 1934 (MA_G12_1934_A_017)

stadsarchief

STADSARCHIEF

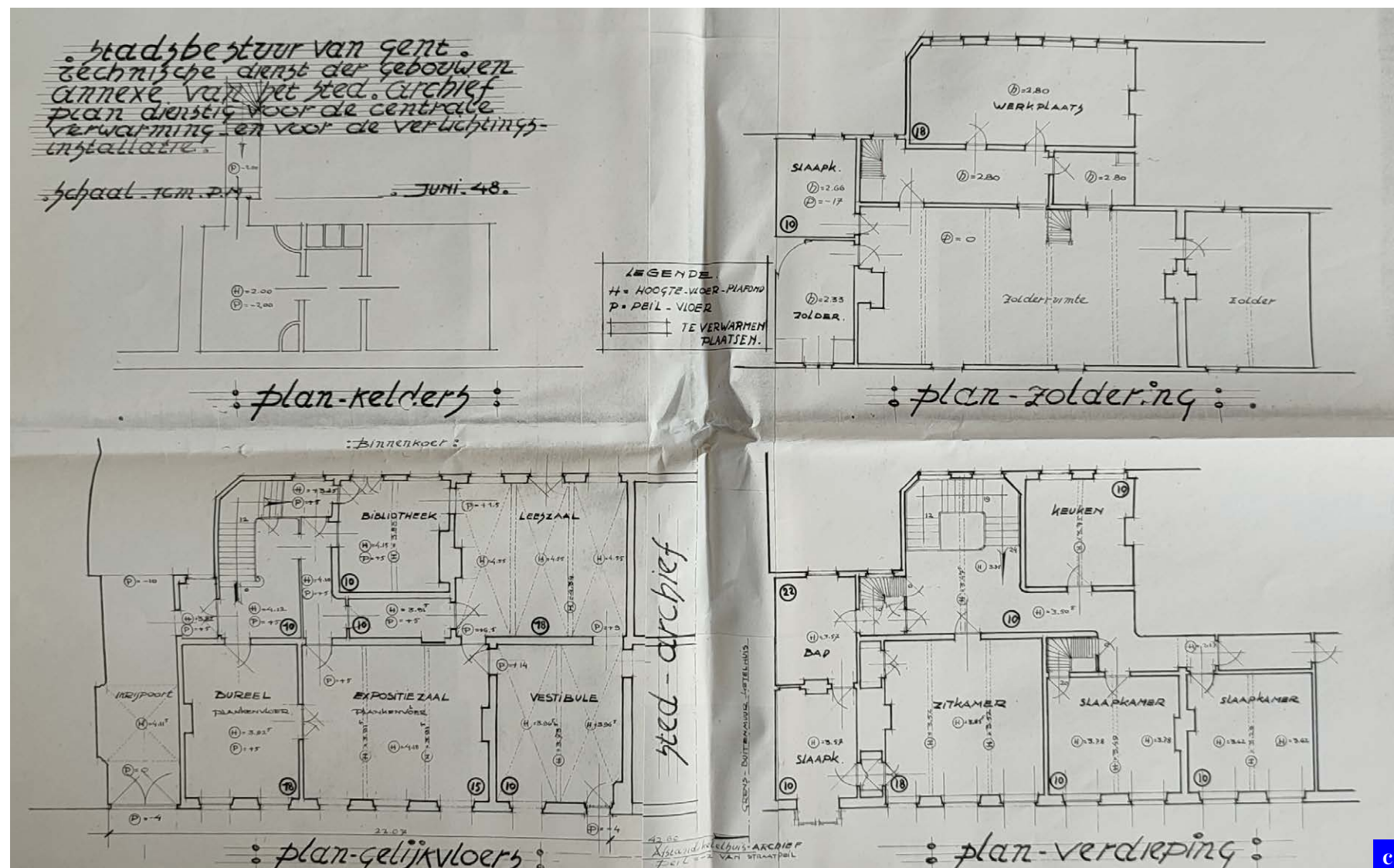
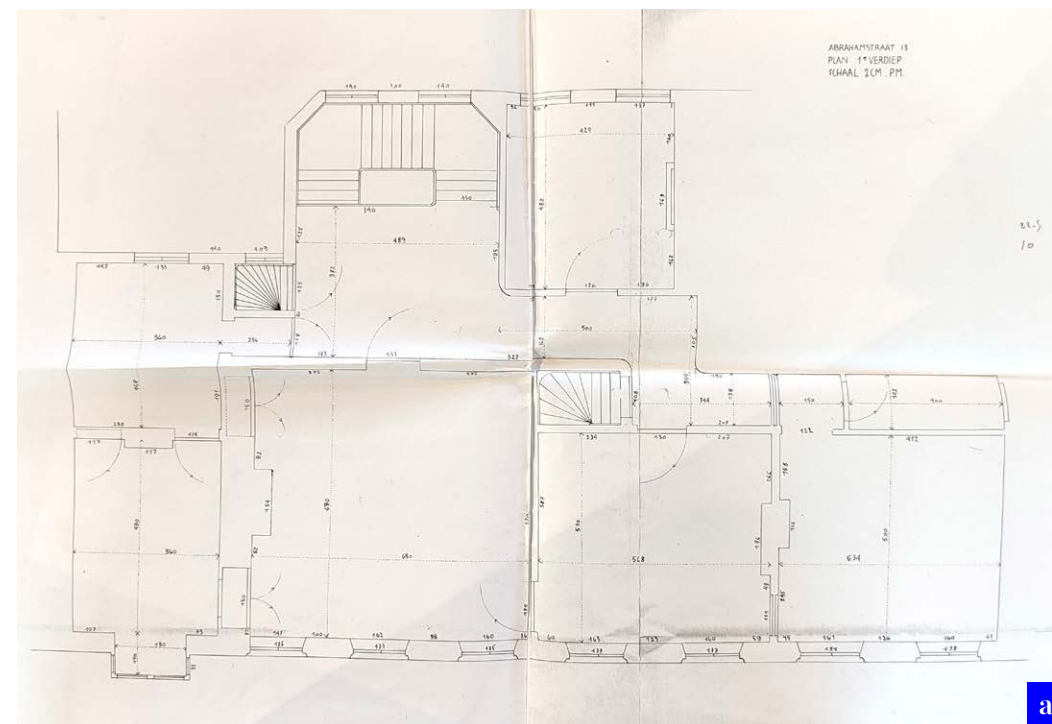
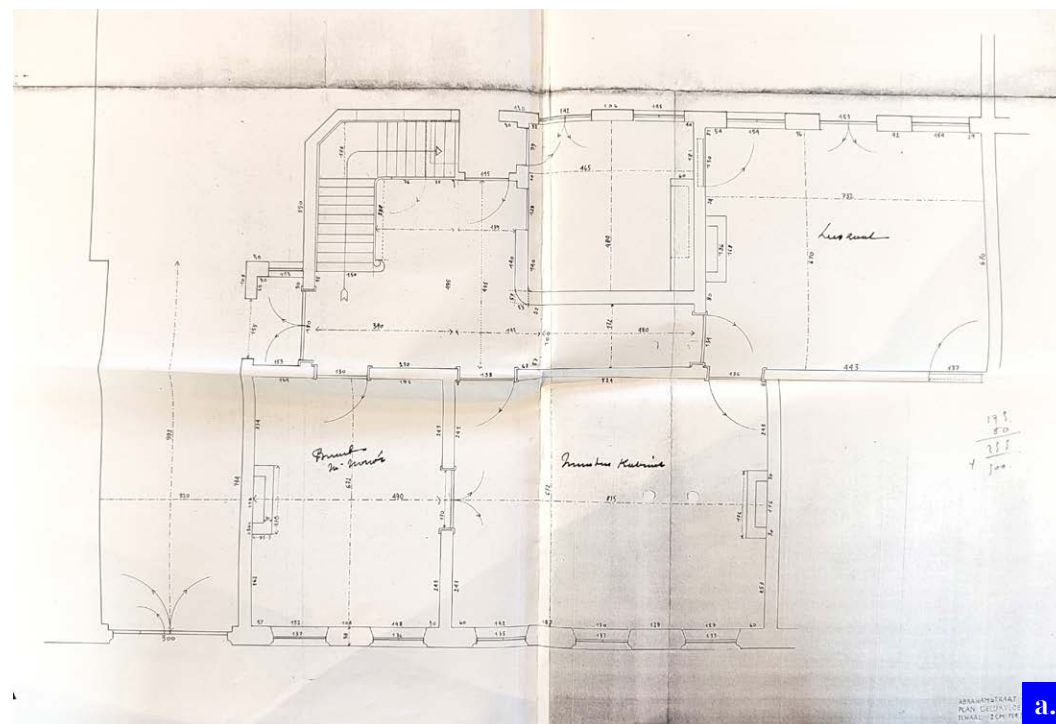
Na de crisis in 1929 wordt de Openbare Kas van Lening afgeschaft. Dit betekent het einde van de werking van de Berg. De gebouwen worden een jaar later verkocht aan de stad, als nieuwe locatie voor het archief, dat tot dan in zeer slechte omstandigheden werd bewaard in het stadhuis. Vóór de opening op 30 januari 1932 werden een aantal werken uitgevoerd om de gebouwen klaar te maken, o.a. schilderwerken en herstelling van de legplanken. Vermoedelijk is het op dit moment dat op de verdiepingen van de berg de **rekken ingekort** worden tot 40cm en het **metalen vlechtwerk** wordt afgebroken.

verbouwing van de Intendantswoning

De **Intendantswoning** was bij ingebruikname van de gebouwen nog te huur aan de Compagnie Ardennaise. Pas in 1947 liep dit contract af en de komende jaren werd het gebouw grondig onder handen genomen aangezien het zeer vuil en in slechte staat was.

Het gelijkvloers werd ingericht als administratieve en publieke ruimtes

- van links naar rechts naast de doorrit werden de ruimtes ingericht als
 - kantoor van de archivaris
 - expositiezaal met muntenkabinet
 - inkom; de scheidingmuur werd weer afgebroken er werden keramische tegels gelegd; de inkomdeur in de Abrahamstraat werd ingekort

- de eetkamer werd leeszaal; de houten vloer werd vervangen door dezelfde keramische tegels, de kamer kreeg een nieuwe diepere marmeren schoorsteenmantel en de **ramen en dubbele deur** werd vervangen
- de keuken werd bibliotheek en er werd een nieuwe deuropening naar de leeszaal gemaakt die vroeger een kast was

De eerste verdieping werd opnieuw ingericht als woning voor Julien Boes (stadsarchivaris van 1957 tot 1964¹)

- met vooraan slaapkamers (B01.20, 23 & 24) en zitkamer (B01.21)
- achteraan een badkamer boven de doorrit, keuken (B01.22) en op de zolder een werkplaats (B02.24) en een slaapkamer (B02.2)

Volgende werken gebeurden ook:

- de gang achteraan de slaapkamer in B01.24 werd afgebroken en de plafondaccolades hersteld (als variant op het reeds aanwezige plafond)
- het interieur werd volledig herschilderd met olieverf
- vernieuwing van sommige plafonds
- alle technische installaties werden vernieuwd
- de grote opslagplaats in de tuin werd afgebroken

¹ De Herdt, R., Vannieuwenhuyse, J., p.37

- a. **de leeszaal tot enkele jaren voor 2003**
Charles et al., p. 91
- b. **gang gelijkvloers berg**
- c. **bouwspoor deuropening:** vermoedelijk wordt op dit moment ook de opening tussen het vroegere kantoor van 1ste commies en van de surintendant dichtgemetst
- d. **foto's ten tijde van het stadsarchief, ongedateerd**
Charles et al., p.103–104

- een deel van de lambrisering van de **traphal** werd vernieuwd
- het schrijnwerk van het kantoor van de archivaris, de leeszaal en twee slaapkamers werd geschilderd in houtnabootsing

De gevels werden hersteld (vervangingen van witte zandsteen, baksteen- en voegwerkherstellingen) en de onderkanten van de smeedijzeren kaders en diefijzers werden afgezaagd, aangezien deze zorgden voor veel schade aan het parement.

verbouwing van de Berg

We vinden niet duidelijk terug welke werken aan de Berg uitgevoerd worden. Vermoedelijk onder andere volgende:

- **afbraak van de de hijsconstructies** in voor- en achtervleugel en dichtleggen van de openingen aan de tuinzijde en integratie van een **lift** aan de straatzijde²
- plaatselijk **nieuwe tegels** (aangezien we dezelfde tegels zien terugkomen als in de leeszaal)

² In de nota's van de schrijvers van het boek (MA_2023_0018_141) staat dit opgelijst bij de werken in 1948.

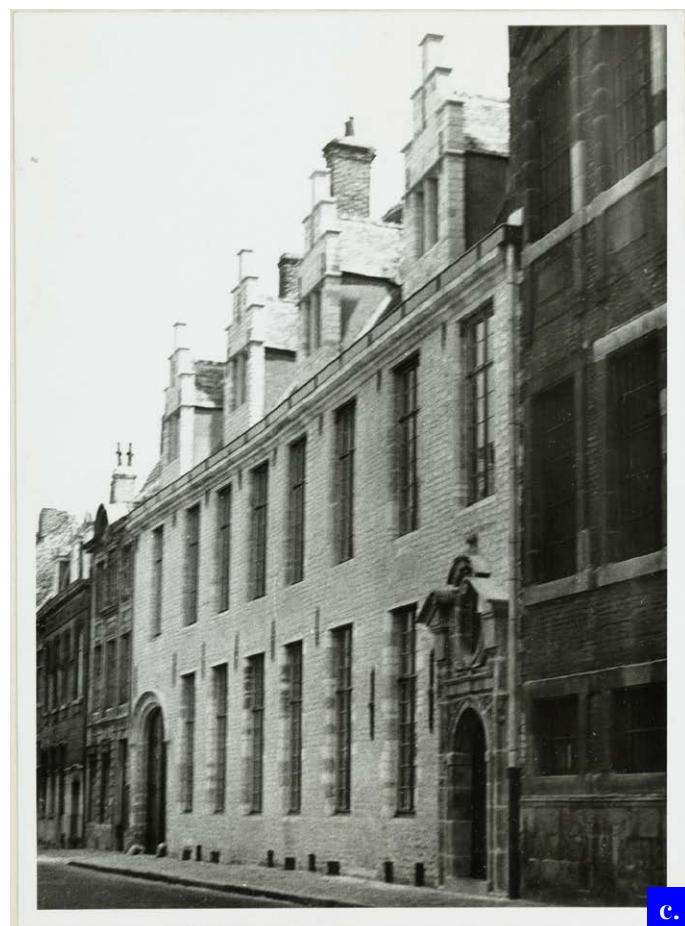
- a. restanten van de houtimitatie op de deur van B01.23
- b. nieuwe lift

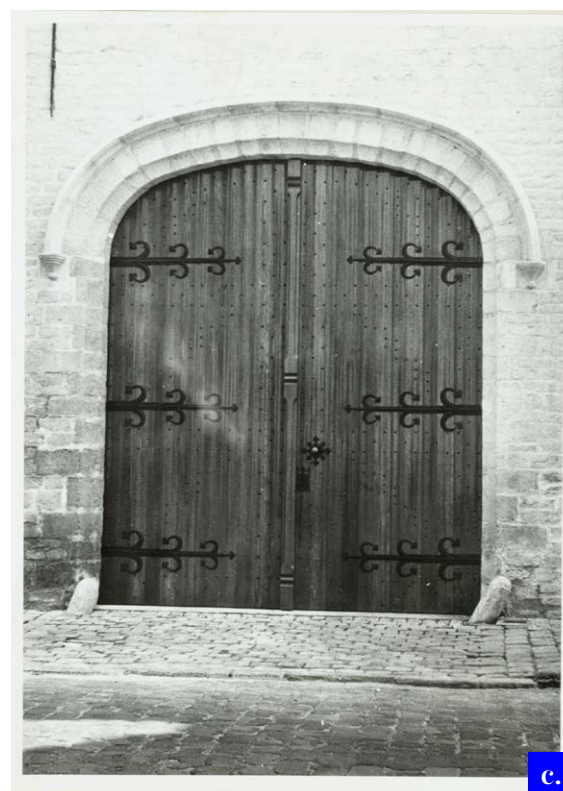
a.

b.

c.

c.

van archivariswoning tot archief

In 1964 verdwijnt de woonfunctie uit de voormalige Intendantswoning en wordt het gebouw volledig geïntegreerd in de archiefwerking.

Op dit moment wordt ook een deel van een restauratiedossier uitgevoerd dat Joseph De Waele en Oscar Van de Voorde in 1913 reeds hadden opgemaakt in functie van de Wereldtentoonstelling, maar dat om verscheidene redenen nog niet was uitgevoerd.

Onder andere volgende ingrepen gebeurden in 1965 aan de voormalige Intendantswoning:

- vervanging van de 18de eeuwse ramen door eiken verniste ramen met houten glasroeden en afbraak van de buitenluiken
- afbraak van de erker en ombouwing van deze opening tot raamopening
- een nieuwe historiserende poort en vernieuwen van de omlijsting
- restauratie van witte steen en vernieuwen van negblokken en lateien

- a. **1942**, KIK-IRPA. de erker en oude ramen zijn nog aanwezig
- b. **1965**, Beeldbank Stad Gent. tijdens de werken aan de voormalige Intendantswoning
- c. **1965**, Beeldbank Stad Gent. vlak na de werken

a.

b.

c.

afbraak huisbrouwerij en woning

In 1966 wordt de huisbrouwerij gesloopt.

Het woonhuis van de eerste commies bleef tot 1967 in gebruik als woning. Dat jaar wordt het gebouw gesloopt en de voormalige koer en deel van de woning dichtgebouwd voor de verwarmingsinstallatie.

De bestaande plint werd behouden en de trapjes in de gevel doorgetrokken.

latere herstellingswerken

Door het Agentschap werd in 1969 een dossier goedgekeurd en premie toegekend voor restauratiewerken aan de daken 1969.³ De exacte inhoud van het dossier is niet gekend.

Ook in de jaren '90 wordt het dak aangepakt. Hiervan vinden we plannen en werfverslagen terug uit 1992.⁴ Onder andere volgende werken komen hier aan bod:

- demonteren en herplaatsen en vernieuwen bebording en leien
- herstellen en vernieuwen van houten elementen, o.a. polymeerchemische herstellingen aan moerbalken
- preventief-curatieve behandeling
- herstel en hermetiselen van gewelven
- pleisterwerken

³ AOE, KCML_OVL_528

⁴ MA_2023_0018_141

a. **1965**, Beeldbank Stad Gent. vóór de afbraak

b. **1972**, KIK-IRPA. na de afbraak

c. Beeldbank Stad Gent. toestand van de gevel van de Berg rond **1965**

In 2002 worden alle voor- en zijgevels hersteld. De voorgevel van de Berg krijgt hierbij zijn origineel geschilderde uitzicht.

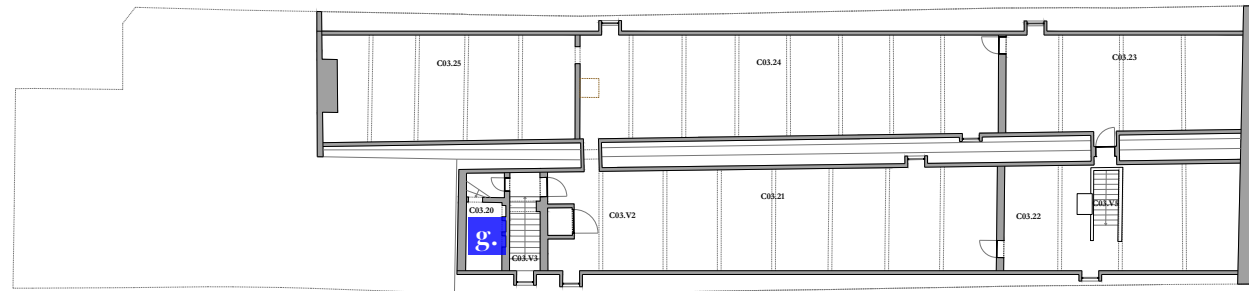
Drie jaar later verhuist het stadsarchief naar de Zwarte Doos in Gentbrugge.

SOGENT

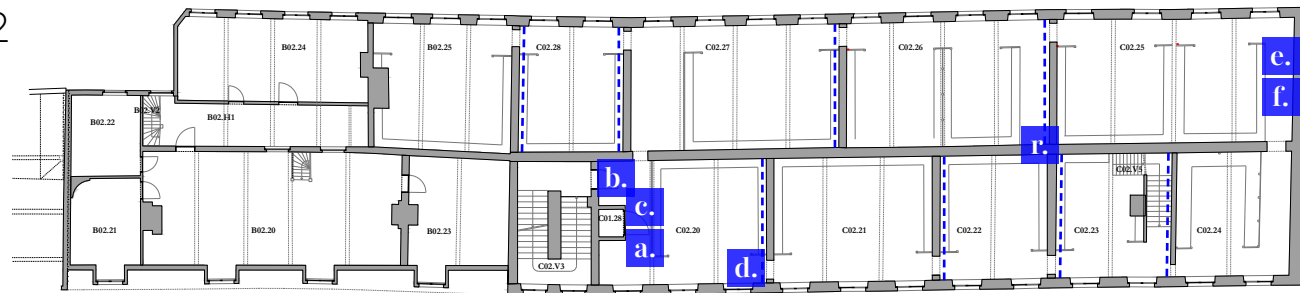
Sindsdien zijn de gebouwen in beheer door Sogent en vandaag worden een groot deel van de ruimtes verhuurd aan kunstenaars, een dansschool en andere. Vergelijking van opmetingsplannen in dwg uit 2008 en uit 2013 tonen een aantal later geplaatste wanden, voornamelijk op het gelijkvloers van de berg.

bouwsporen

+3

+2

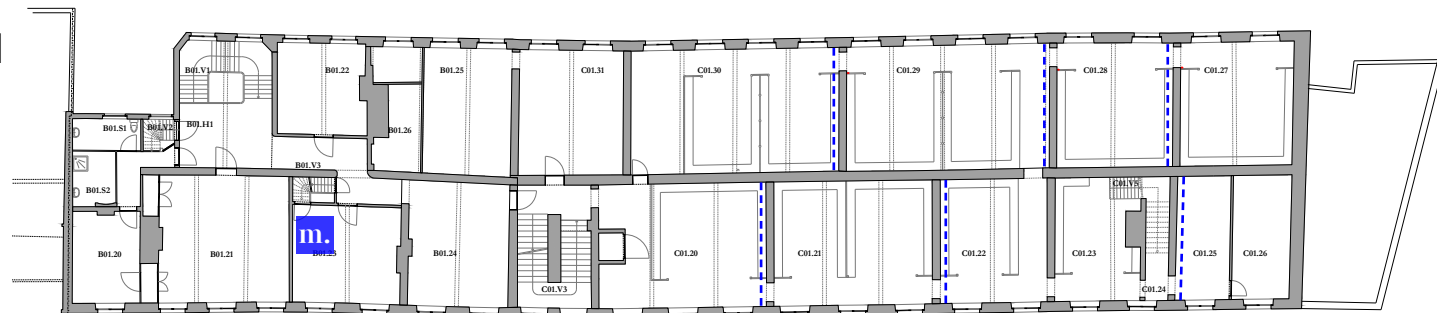
q. -----

De meeste bouwsporen die we vonden werden reeds verwerkt in het eerdere chronologische overzicht.

In dit hoofdstuk nemen we de sporen op die aanvullend zijn op het verhaal of die we tot nu toe niet konden verklaren.

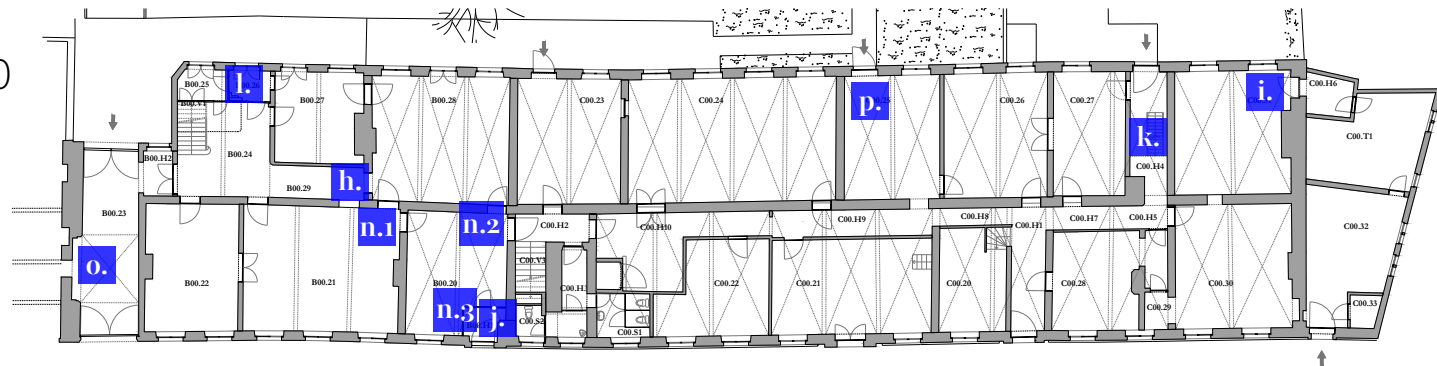
Volgens het boek bevat de beschotwand van het eerste compartiment op +2 ook een bericht met belangrijke waarde voor de draak van het Belfort van Gent.

+1

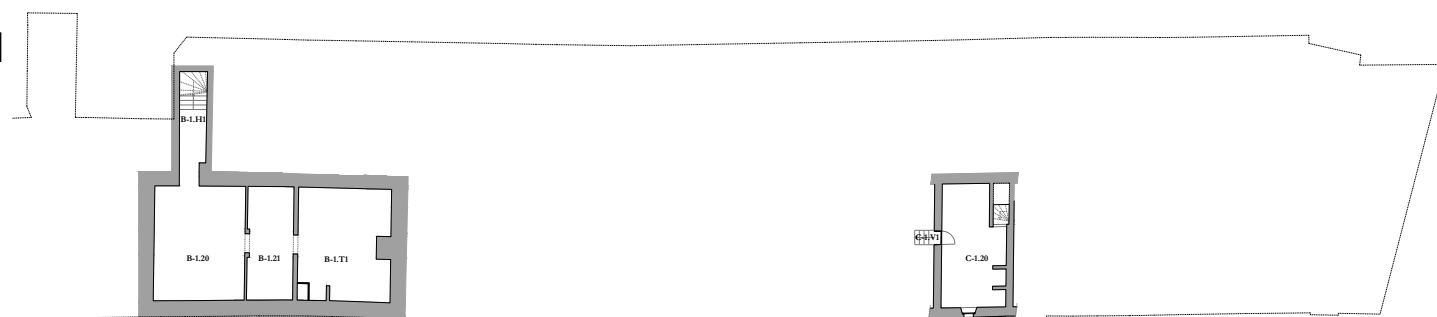

q. -----

+0

-1

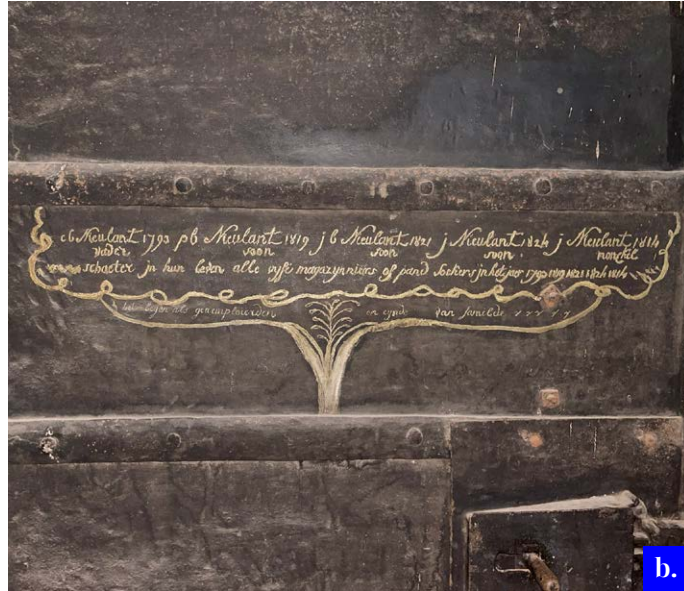

<<<

Aanduiding van de bouwsporen op plan.

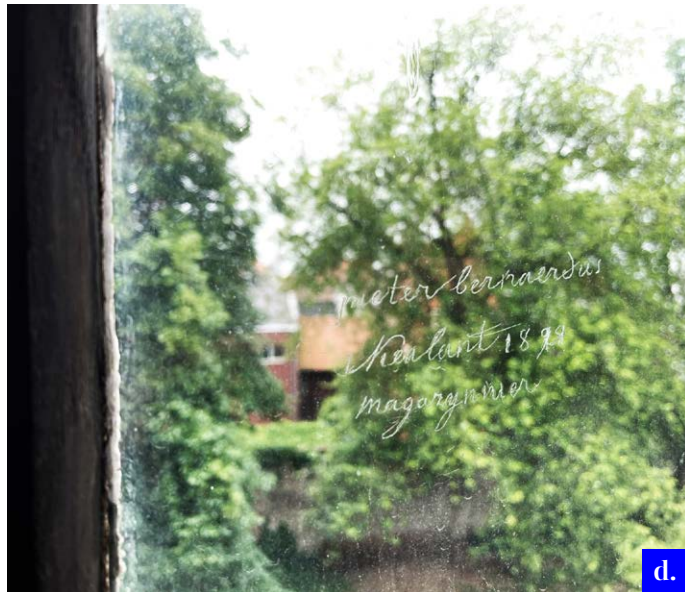
a.

b.

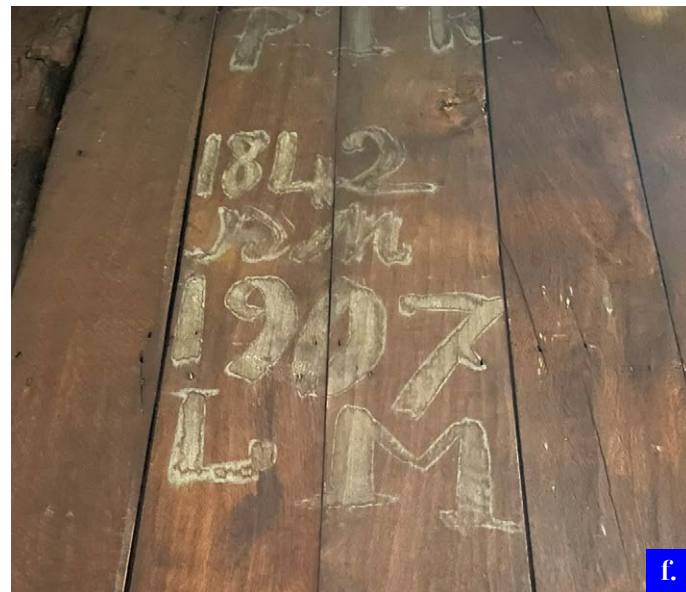
c.

d.

e.

f.

g.

h.

i.

- a. C02.20: collage die door een pandzoeker gemaakt zou zijn tussen 1826 en 1850 met allerlei documenten, o.a. een stuk uit het reglement.
- b. C02.20: Een lijst met namen van de familie Nieulant die in de Berg werkten als pandzoekers of magazijniers aan het einde van de 18de en begin van de 19de eeuw.
- c. C02.20: opschrift op beschotwand
- d. Op +2 van de Berg zijn in verschillende ramen in de voorgevel inscripties gevonden in het glas, ook van de familie Nieulant.
- e. opschrift op beschotwand
- f. opschrift op beschotwand
- g. C03.20: onverklaarbare opening in de wand boven de latrine
- h. B00.24: de gang dateert duidelijk van na de deuropening naar de voormalige eetzaal naar de Intendant
- i. C00.31: er is een onverklaarbare nis boven de deuropening naar de voormalige woning van de eerste commies, aangezien de deur zelf wel van de periode van de berg lijkt te dateren

j.

j.

k.

l.

m.

m.

- j. B00.20: verdikking in de wand naast de deuropening die niet zichtbaar is op de bovenliggende verdiepingen
- k. C00.H4: onverklaarbare verdikking in de wand
- l. B00.26: plaatselijke verdikking in de wand
- m. B01.23: opening in de vloer; moerbalk en kinderbalken (ca. 10à11x6,5cm) gedeeltelijk zichtbaar

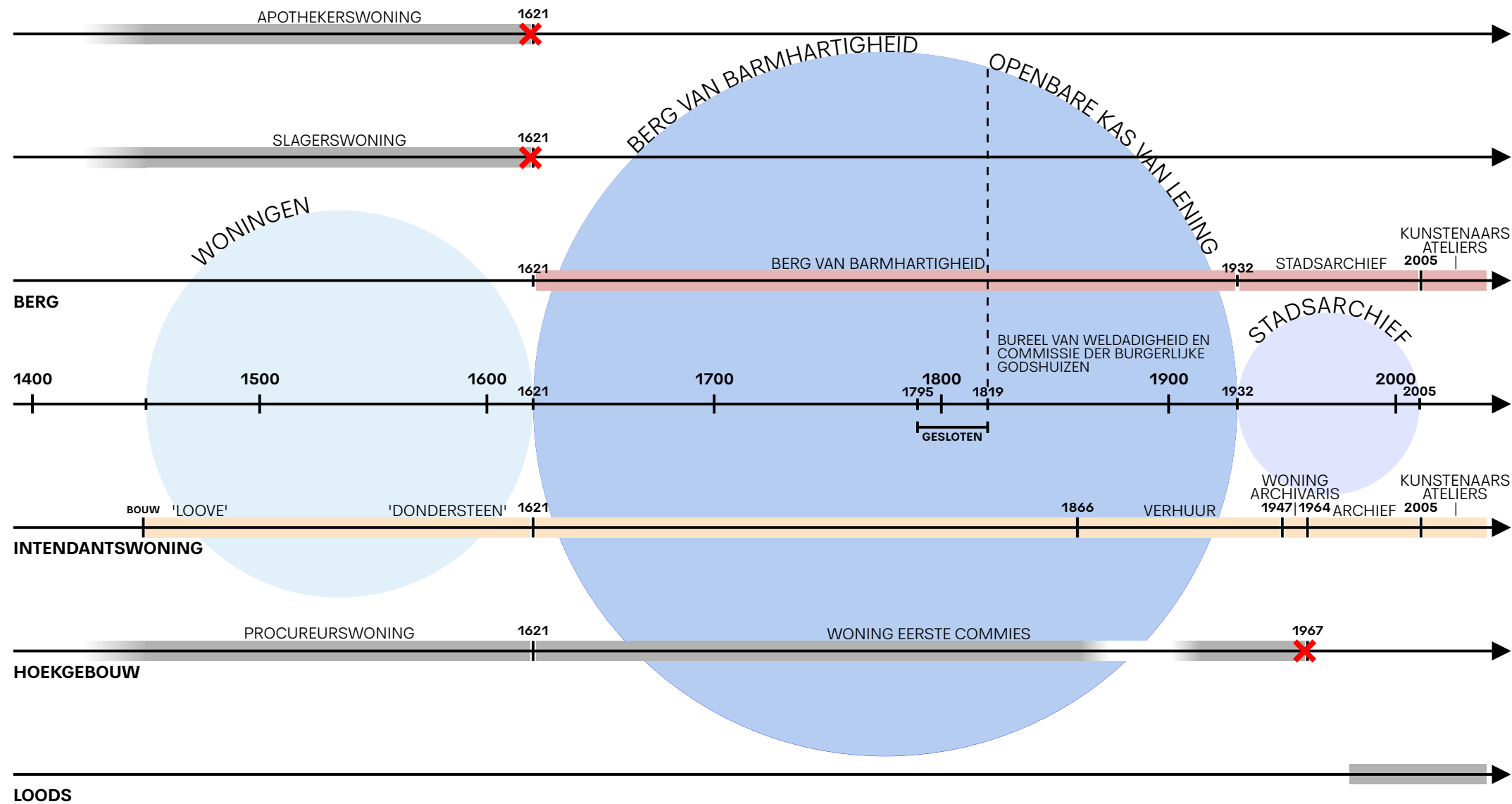

- n. B00.20: de vloerpas van de loove of het Dondersteen lag vermoedelijk altijd al lager dan die van de Berg. De inkomzone lijkt achteraf verhoogd te zijn; ze ligt vandaag op hetzelfde niveau als de traphal van de berg en helt af naar leeszaal en naastliggende kamer. De voordeur die nog dateert van 1621 is ingekort.
- o. B00.23: spoor van oude opening naar de buur
- p. C00.25: de vloer is later opgehoogd dan de deur
- q. Op de verdiepingen van de Berg zien we naast de wanden vaak een extra houten balk. We vermoeden dat deze trekkers van latere datum zijn aangezien ze op een onverklaarbare plaats zitten en ze een rechthoekige vorm hebben (21,5x13cm). In de gevel hebben ze een anker met enkele schieter.
- r. C02.26 een onverklaarbaar bouwspoor van een opening of nis. Aan de andere zijde zijn geen sporen van een opening.

beschrijving

zie ruimteboek in bijlage

samenvatting

De site kent een rijke geschiedenis aan verbouwingen die vooral **de loove** onherkenbaar omgevormd hebben. Behalve de materialisatie van de gevel, het originele kruisgewelf in de doorrit en de dakstructuur is er weinig zichtbaar aanwezig van de laat Middeleeuwse woning. Vooral aanwezig zijn de 16de eeuwse keuken en modernisering in de 18de eeuw in 3 verschillende fasen, met rococo en classicistische restanten. Achter deze 18de eeuwse look zit echter nog de structuur van de Middeleeuwse woning (zowel fysiek als planmatig).

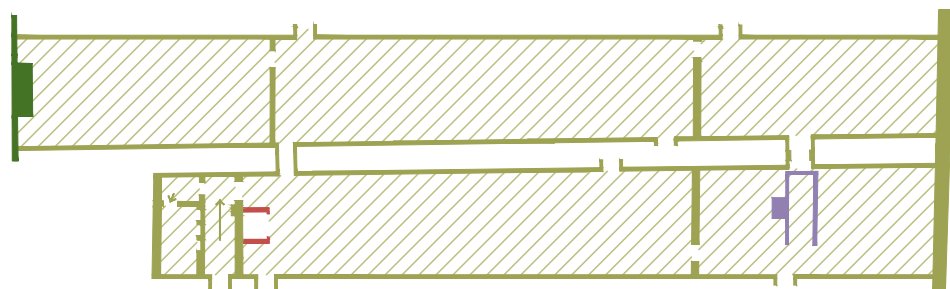
Een korte oplijsting van de grote verbouwingscampagnes van de loove

- gebouwd in de 15de eeuw
- uitgebreid in de 16e eeuw
- geïntegreerd in de nieuwe Berg in de 17de eeuw
- gemoderniseerd en geherstructureerd in verschillende fasen in de 18de eeuw
- aangepast in functie van het Stadsarchief in het midden van de 20ste eeuw

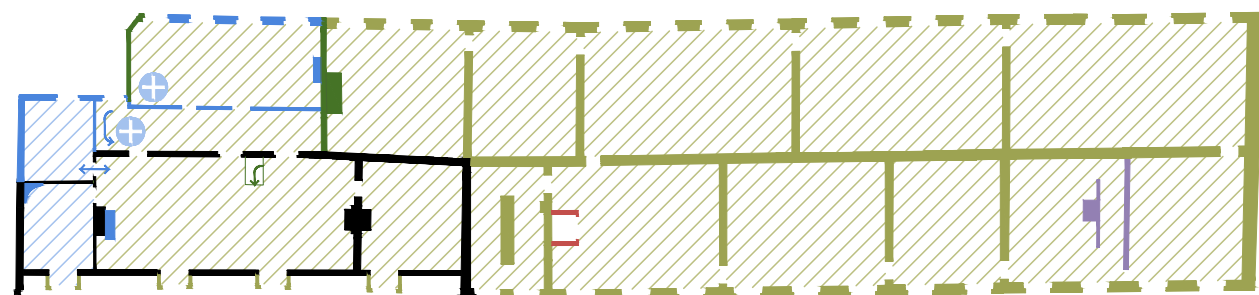
De Berg, initieel een zeer technisch en robuust gebouw, ontworpen om een grote hoeveelheid waardevolle spullen te bewaren en beschermen, is wellicht door zijn specifieke functie behouden gebleven als zeer leesbaar geheel.

- gebouwd in de 17de eeuw
- op het gelijkvloers gemoderniseerd in de 18de eeuw
- geoptimaliseerd i.f.v. het Stadsarchief begin 20ste eeuw
- op het gelijkvloers opgesplitst i.f.v. ateliers in de 21ste eeuw

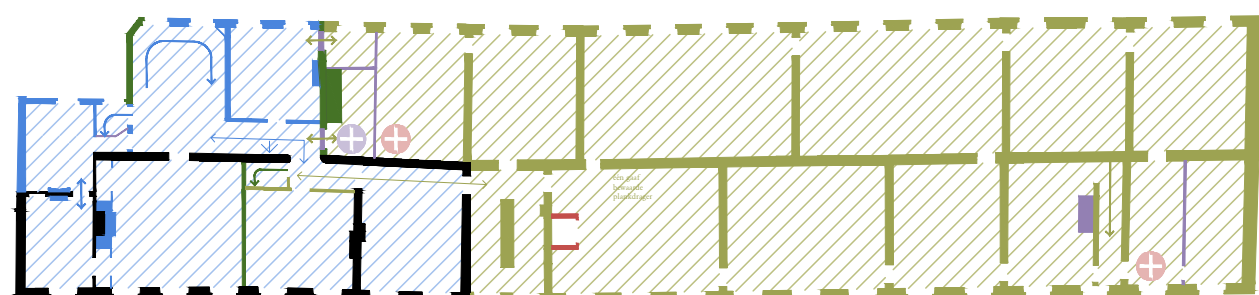
+3

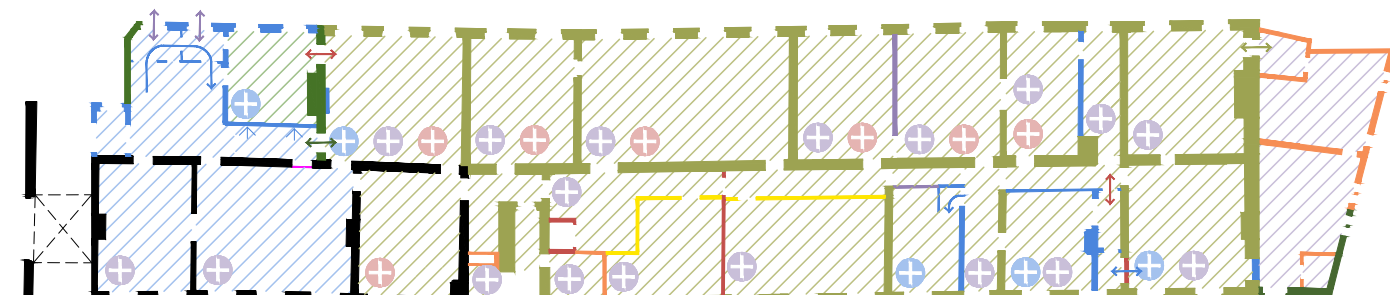
+2

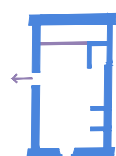
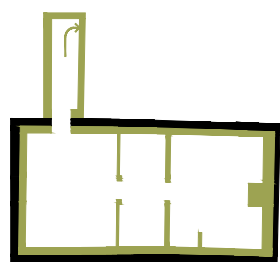
+1

+0

-1

Hypotheseplan van de dateringen, gebaseerd op het voorafgaande onderzoek.

- **volle wandkleuren:** datering van de wand zelf
- **arcering** van de ruimte: de oudst aanwezige interieurafwerkingen
- **plussen:** aanwezige binnenaafwerkingen van latere datum

hypothese fasering

- 15de eeuw
- 16de eeuw
- 17de eeuw (1621)
- 18de eeuw
- 19de eeuw
- 20ste eeuw (1900–1948)
- 20ste eeuw (1948–2000)
- 21ste eeuw

INTERIEUR
WANDEN

*geraadpleegde
bronnen*

LITERATUUR

Charles, L., Everaert, G., Laleman, M. C., & Lievois, D. (2003). *De Berg van Barmhartigheid in Gent*. Uitgeverij Snoeck.

Soetaert, P., (1975) De "Leenbeurze" te Ieper (1534-1795). *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis* 112(3-4). <https://doi.org/10.21825/hvgg.v112i3-4.4386>

Berendsen, A., (s.d.) *Het Nederlands Interieur*. Uitgeversmaatschappij W. De Haan N.V.

De Herdt, R., Vannieuwenhuyse, J. (1988) *Historie op perkament*. <https://stad.gent/sites/default/files/page/documents/Historie%20op%20perkament.pdf>

ARCHIEVEN

Archief Gent

Atlas Goetghebuer	Modern Archief
SMCS, doos 1, map 1 (Abrahamstraat)	– MA_108_07_6_2017_0397
	– MA_108_07_8_2017_099
Oud Archief	– MA_2019_0019_125 MoWa
– OA_153_S2_030	– MA_2023_0018_141 boek
– OA_153_S2_055	– MA_2024_0015_845
– OA_533_13	– MA_2024_0015_846
– OA_NVW_0717	– MA_2024_0015_847
– OA_NVW_1127	– MA_G12_1908_A_031
	– MA_G12_1934_A_017
	– MA_G12_Litt A-2-71
	– MA_O_31-15
	– MA_O_31-16
	– MA_ROM_VII_2294_006

ICONOGRAFISCHE COLLECTIES

Beeldbank Stad Gent, <https://beeldbank.stad.gent/portal/media>

Belgian Art Links and Tools KIK IRPA, <https://balat.kikirpa.be/>

Universiteitsbibliotheek Gent, <https://lib.ugent.be/>

CARTOGRAFISCHE COLLECTIES

Nationaal Geografisch Instituut. *Cartesius*. Website. <http://www.cartesius.be/CartesiusPortal/>

– (1575-1579) *Gandavum, amplissima Flandriae urbs*. <http://uurl.kbr.be/1043673>

– (1619) *Kaart van Gent, opgemaakt door Jacques Horenbault*. https://agatha.arch.be/data/images/514/514_0549_000_01916_000/0_0001

– (1649) *Gandavum vulgo Gent*. <http://uurl.kbr.be/1043671>

– (1744-1754) *Ghent a large city and castle in Flanders, twice taken by y[e] duke of Marlborough viz. in y[e] year 1706, & 1708 : for Mr Tindal's continuation of Mr Rapin's History of England*. <http://uurl.kbr.be/1601082>

– (1780) *Nouveau et exact dessein de la ville de Gent : par Jean Michel Probst graveur à Augsbourg l'an 1780*. <http://uurl.kbr.be/1035874>

INTERNETBRONNEN

Agentschap Onroerend Erfgoed. (geraadpleegd op 3 juni 2025). *Berg van Barmhartigheid en woning van de beheerder*. Inventaris Onroerend Erfgoed 2025. Website. <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/18808>

Agentschap Onroerend Erfgoed. (geraadpleegd op 3 juni 2025). *Site van het Prinsenhof*. Website. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/301347>

Instituut voor de Nederlandse taal. (geraadpleegd op 2 juli 2025). *Love - MNW (Middelnederlandsch woordenboek*. Website. <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=27057&lemma=love&domein=0&conc=true>

Agentschap Onroerend Erfgoed. (geraadpleegd op 26 juni 2025). *Grote- en Achtersikkel*. Inventaris Onroerend Erfgoed 2025. Website. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/24492>

Association des Montois Cayaux. (21 september 2022). *Le Mont de Pieté de Mons*. Website. <https://www.lesmontoiscayaux.com/post/le-mont-de-piete>

Cabinet de l’Echevin Tanguy Auspert. (2018) *Académie des Beaux-Arts. Un Joyau du Patrimoine*. <https://beauxarts.namur.be/historique/academie-des-beaux-arts-un-joyau-du-patrimoine>

Académie des Beaux-artsNamur (geraadpleegd op 26 juni 2025) *Historique*. Website. <https://beauxarts.namur.be/historique>

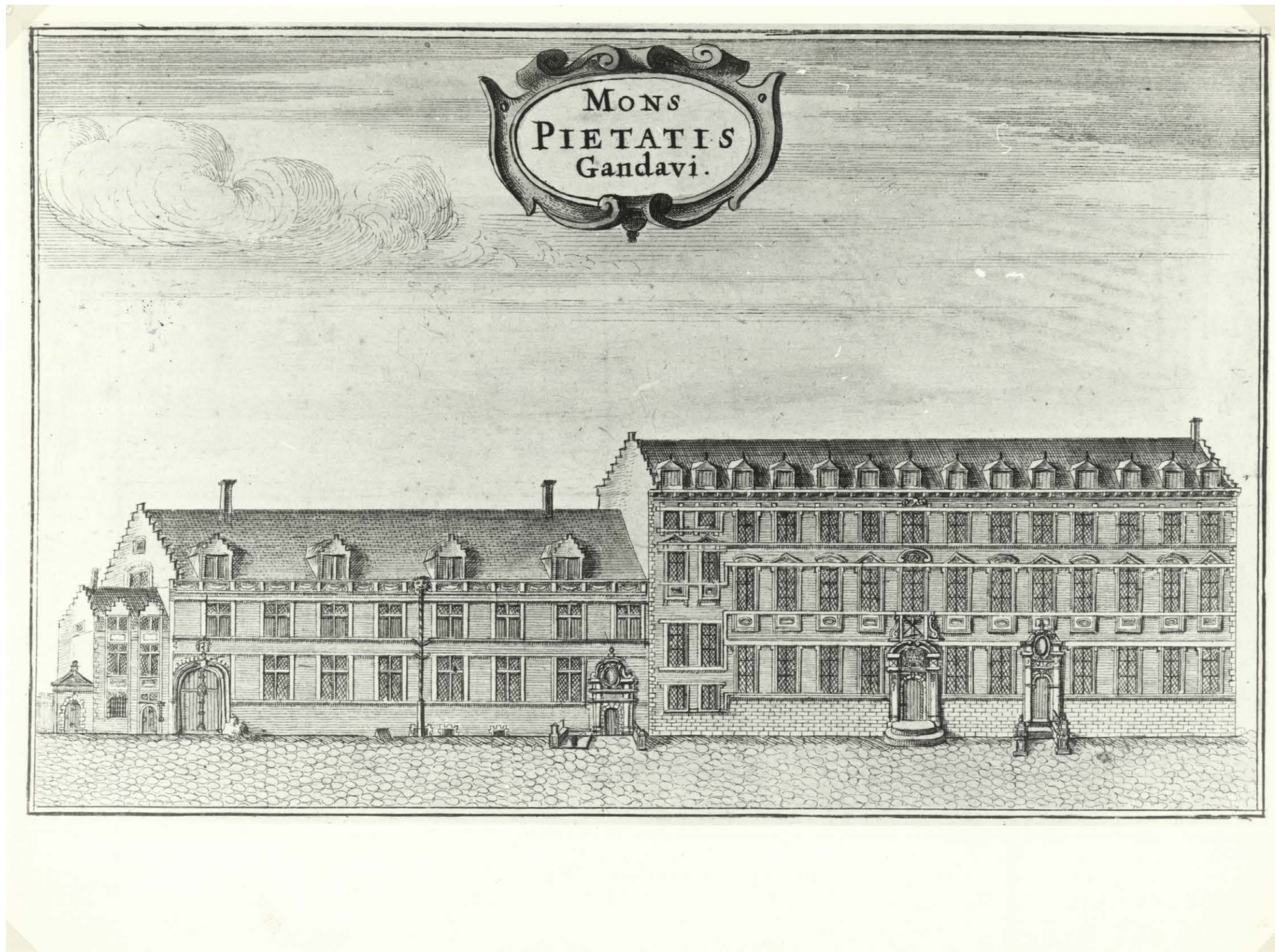
Pauvres de Nous (geraadpleegd op 26 juni 2025) *Mont-de-Piété de Namur et école dominicale des pauvres*. Website. <http://www.pauvresdenous.arch.be/index.php/mont-de-piete-de-namur-et-ecole-dominicale-des-pauvres>

Agentschap Onroerend Erfgoed. (geraadpleegd op 26 juni 2025) *Berg van Barmhartigheid*. Website. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/59663>

Mont de Piété-Berg van Barmhartigheid (geraadpleegd op 26 juni 2025) *Wie zijn wij?*. Website. <https://montdepiete.be/nl/pages/over-ons>

bijlagen

iconografisch overzicht

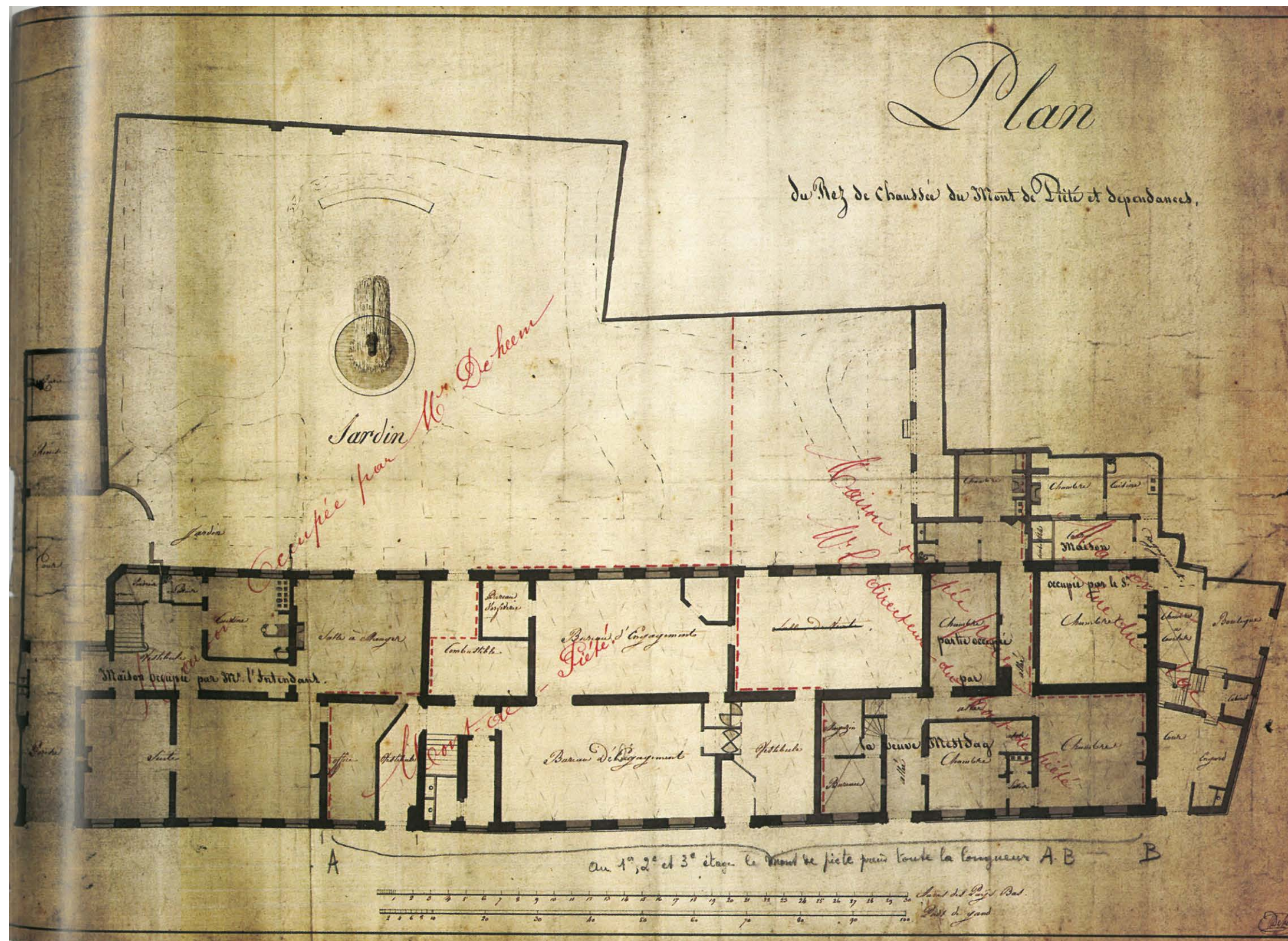

<<<

'Abrahamstraat.'

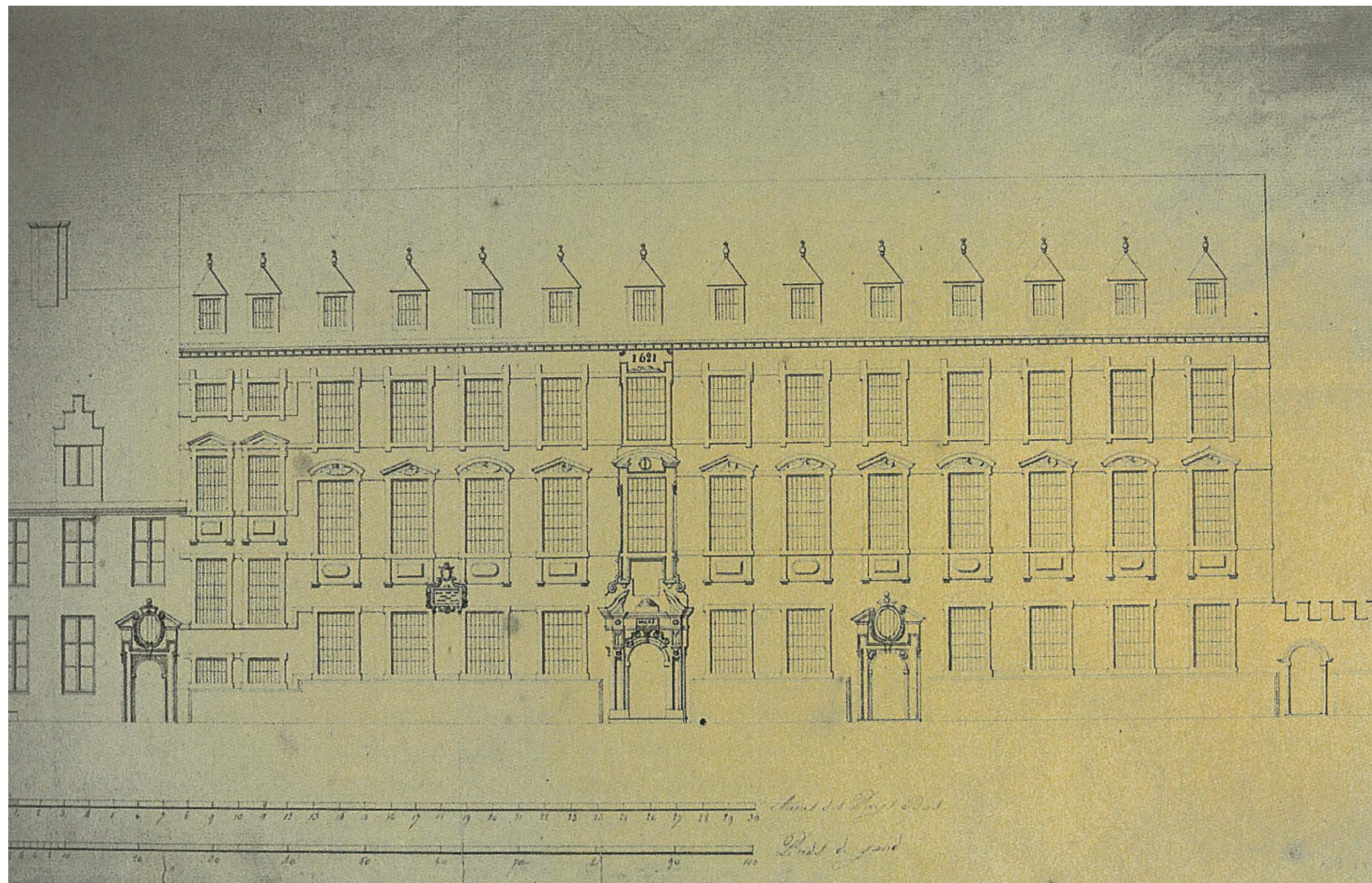
Universiteitsbibliotheek Gent, rug01;002045441.

Dezelfde afbeelding als "**Mons Pietatis Gandavi**",
oorspronkelijk verschenen in de Flandria Illustrata van
Antonius **Sanderus** uit **1641**.

Charles et al., p.69

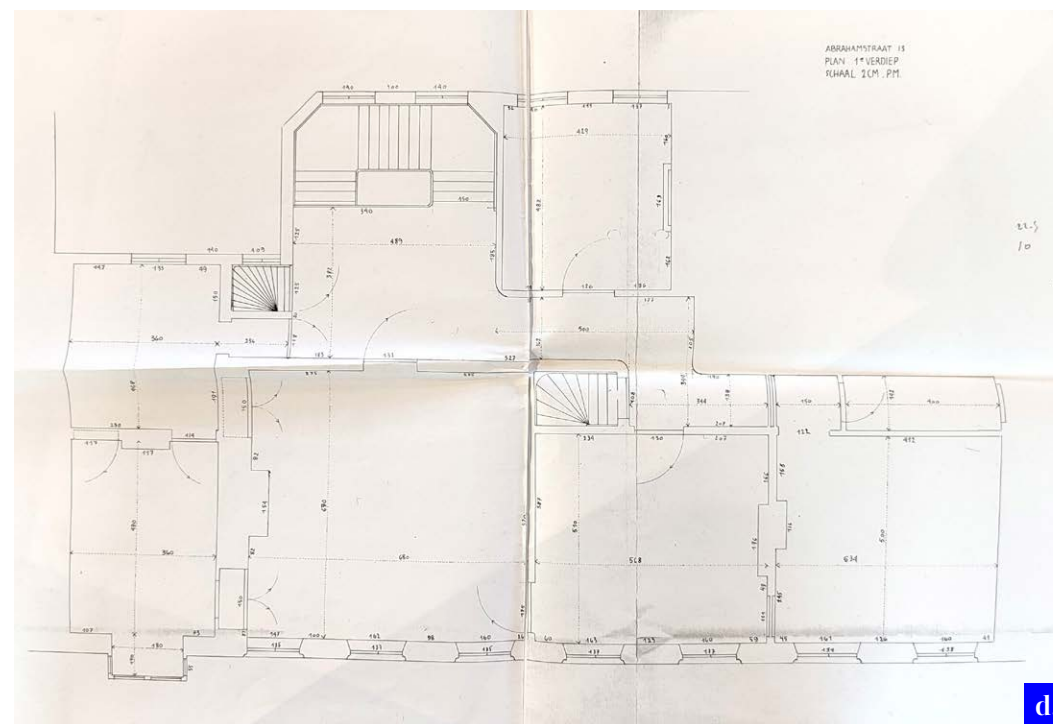
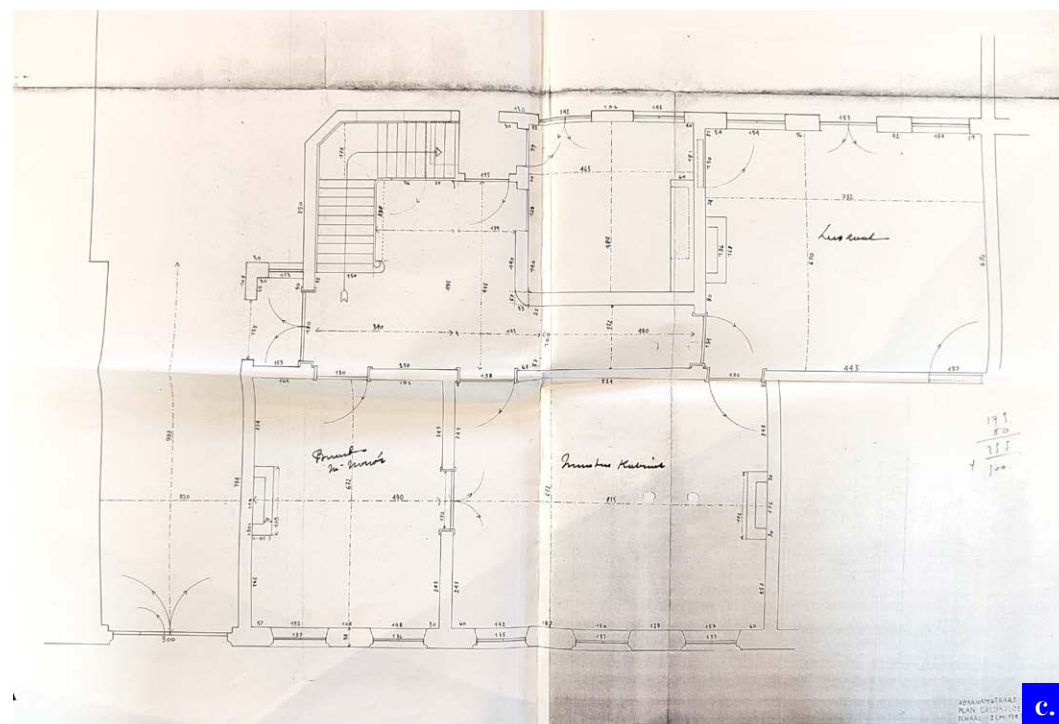
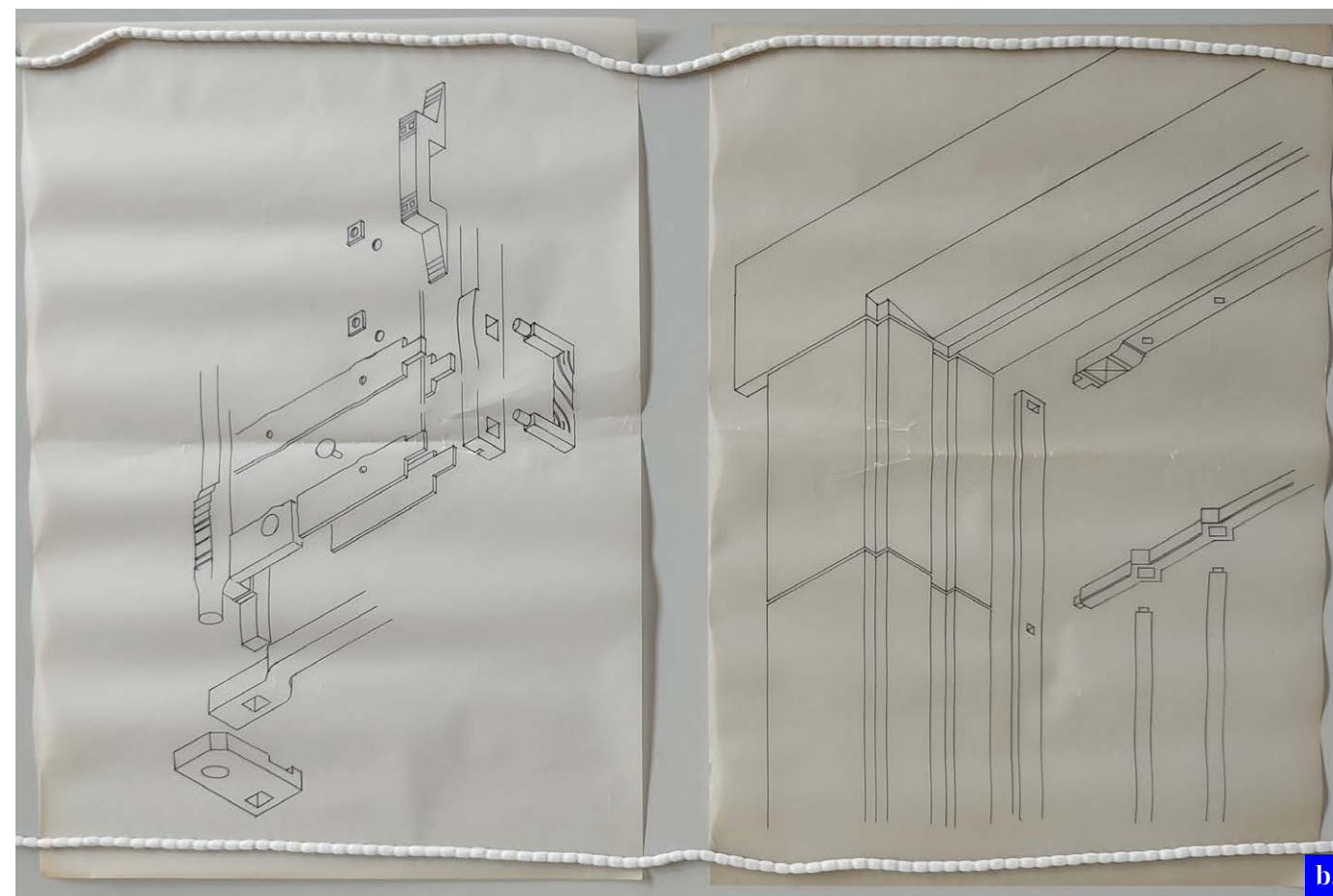
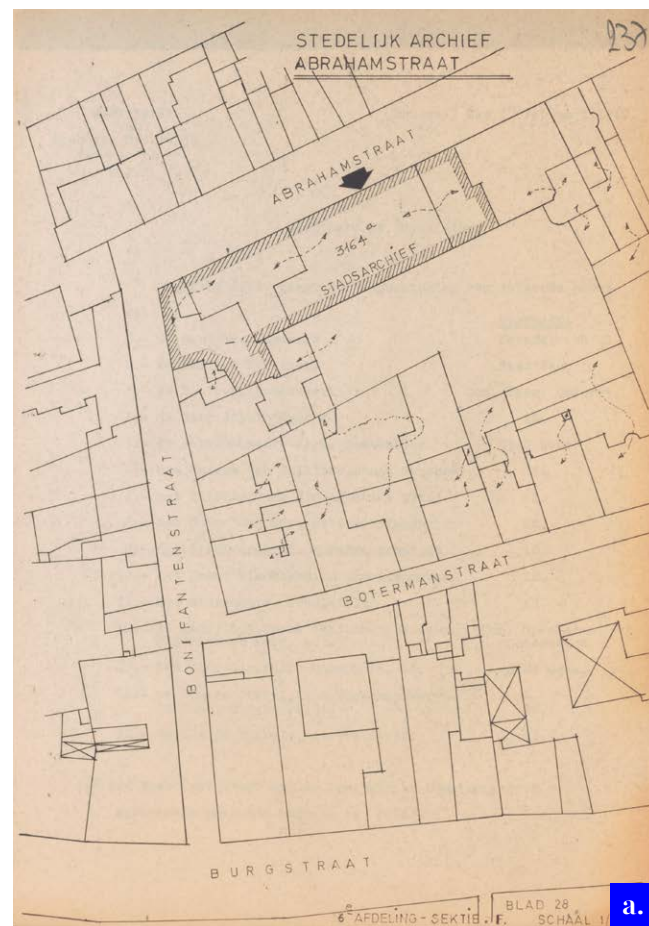
volgens het boek 1822 gedateerd, volgens Atlas
Goetghebuer 1849

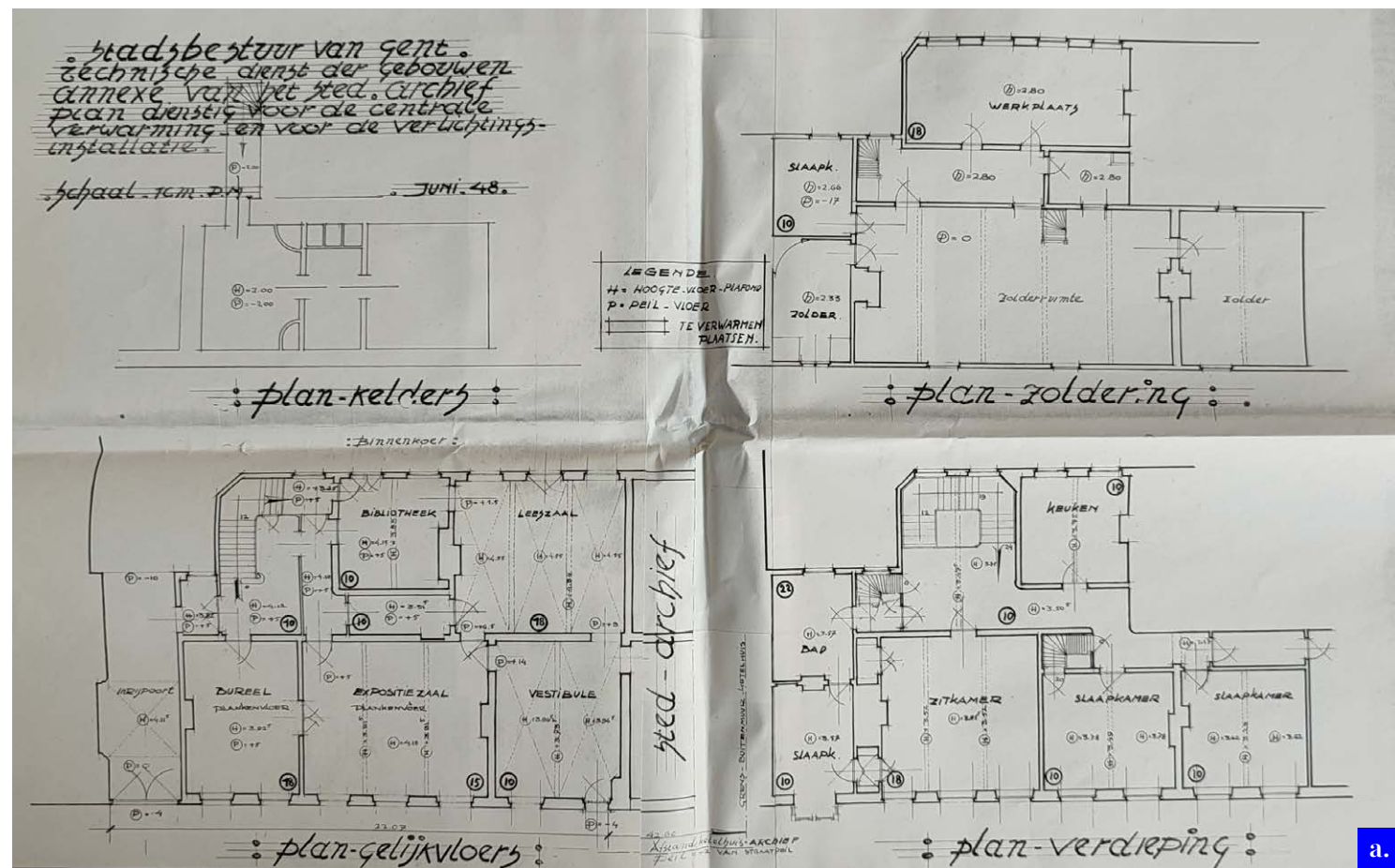
Charles et al., p.61

volgens het boek 1822 gedateerd, volgens Atlas

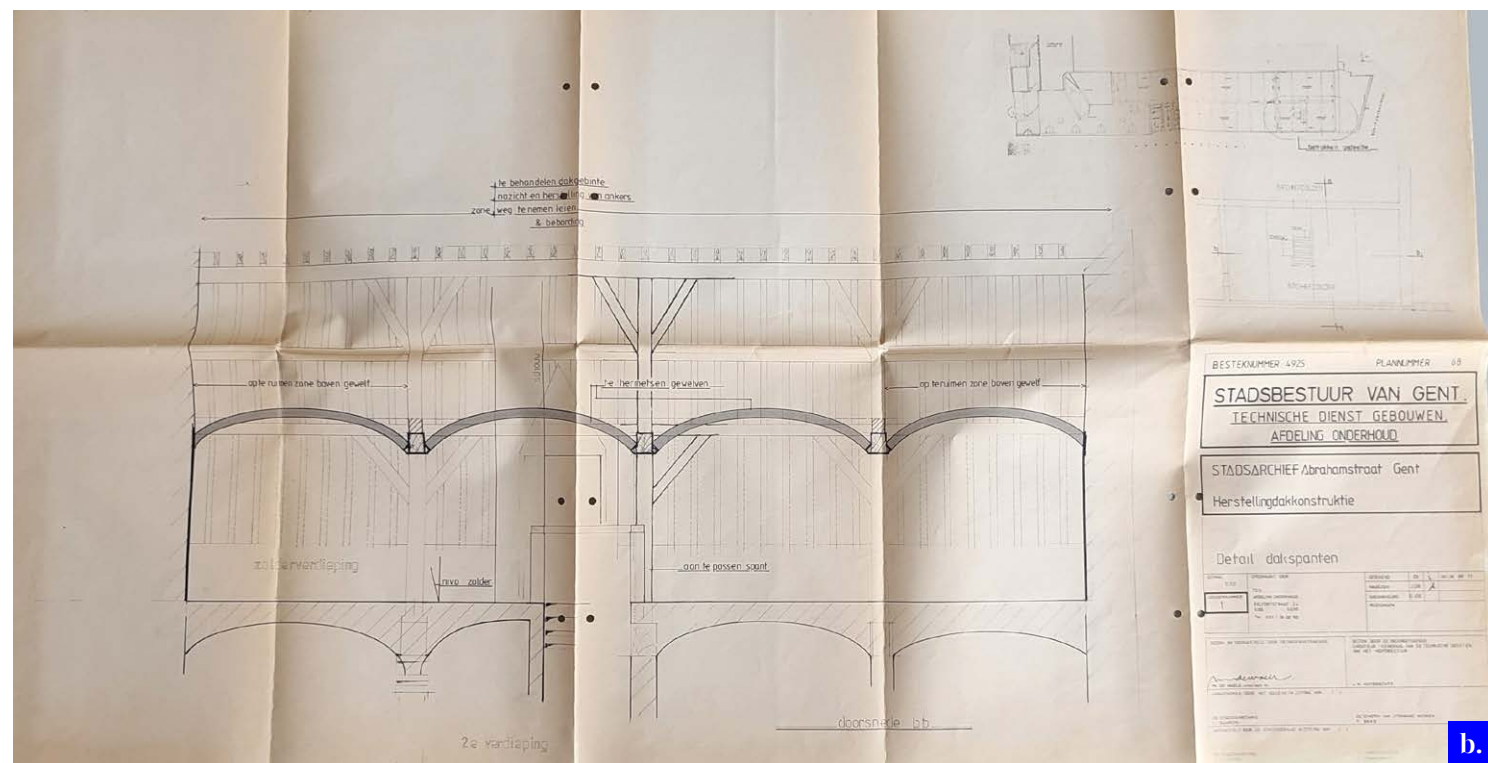
Goetghebuer 1849

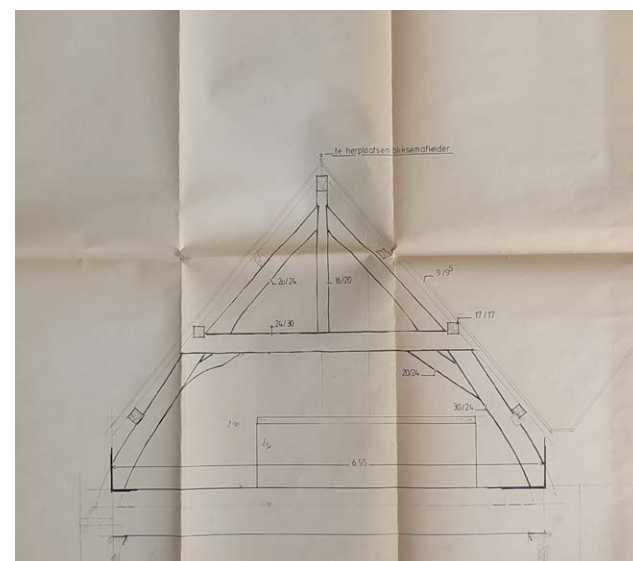
- a. **KCML_OVL_526**
Uittreksel kadaster, 1942
- b. **Archief Gent, MA_108_07_8_2017_099**
Smeedwerk Venstertraliës en ijzeren binnendeur
- c. **Archief Gent, MA_2023_0018_141**
Abrahamstraat 11, plan gelijkvloers, s.d. (kopie)
- d. **Archief Gent, MA_2023_0018_141**
Abrahamstraat 13, plan 1e verdiep, s.d. (kopie)

a.

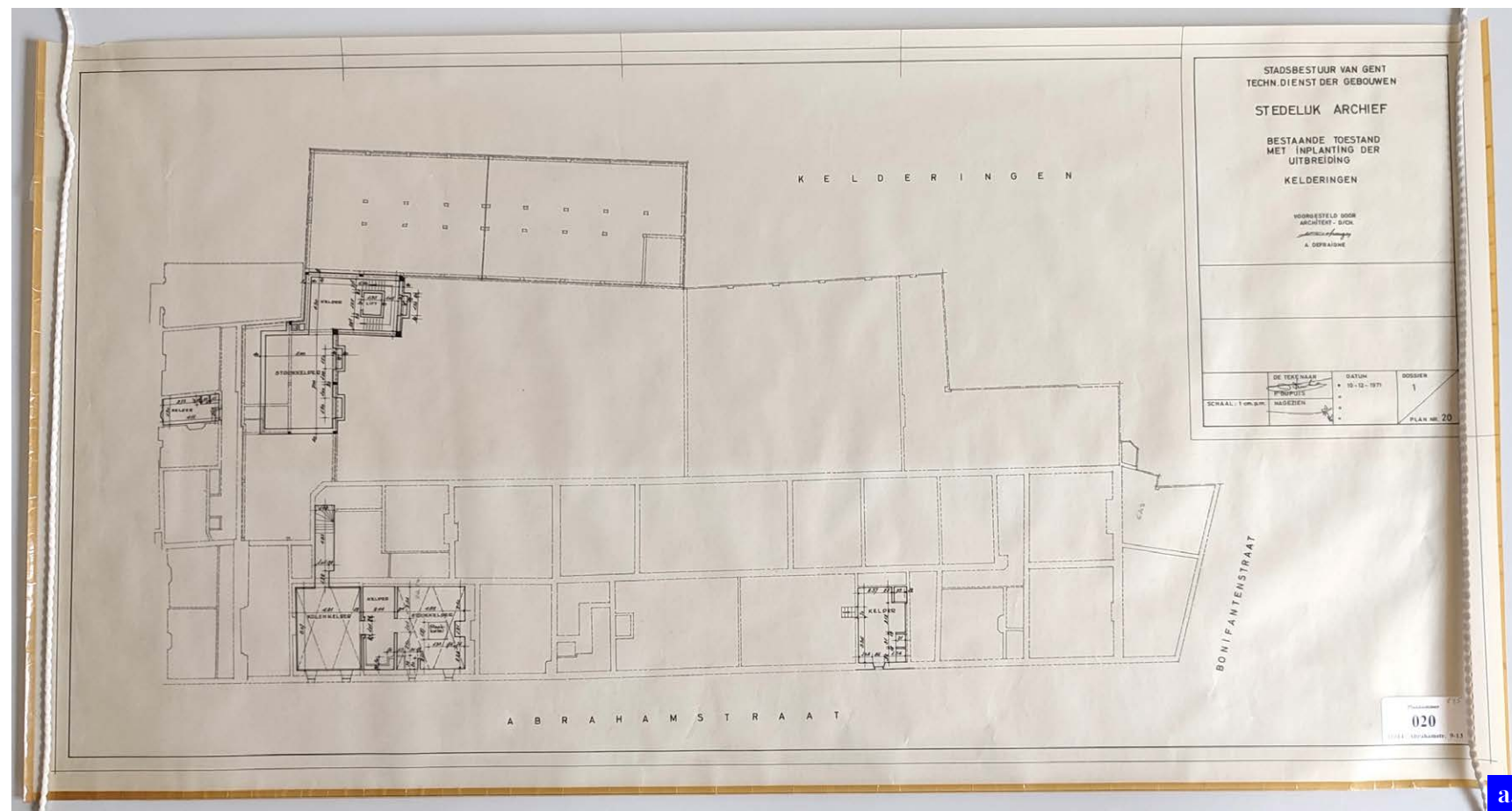

b.

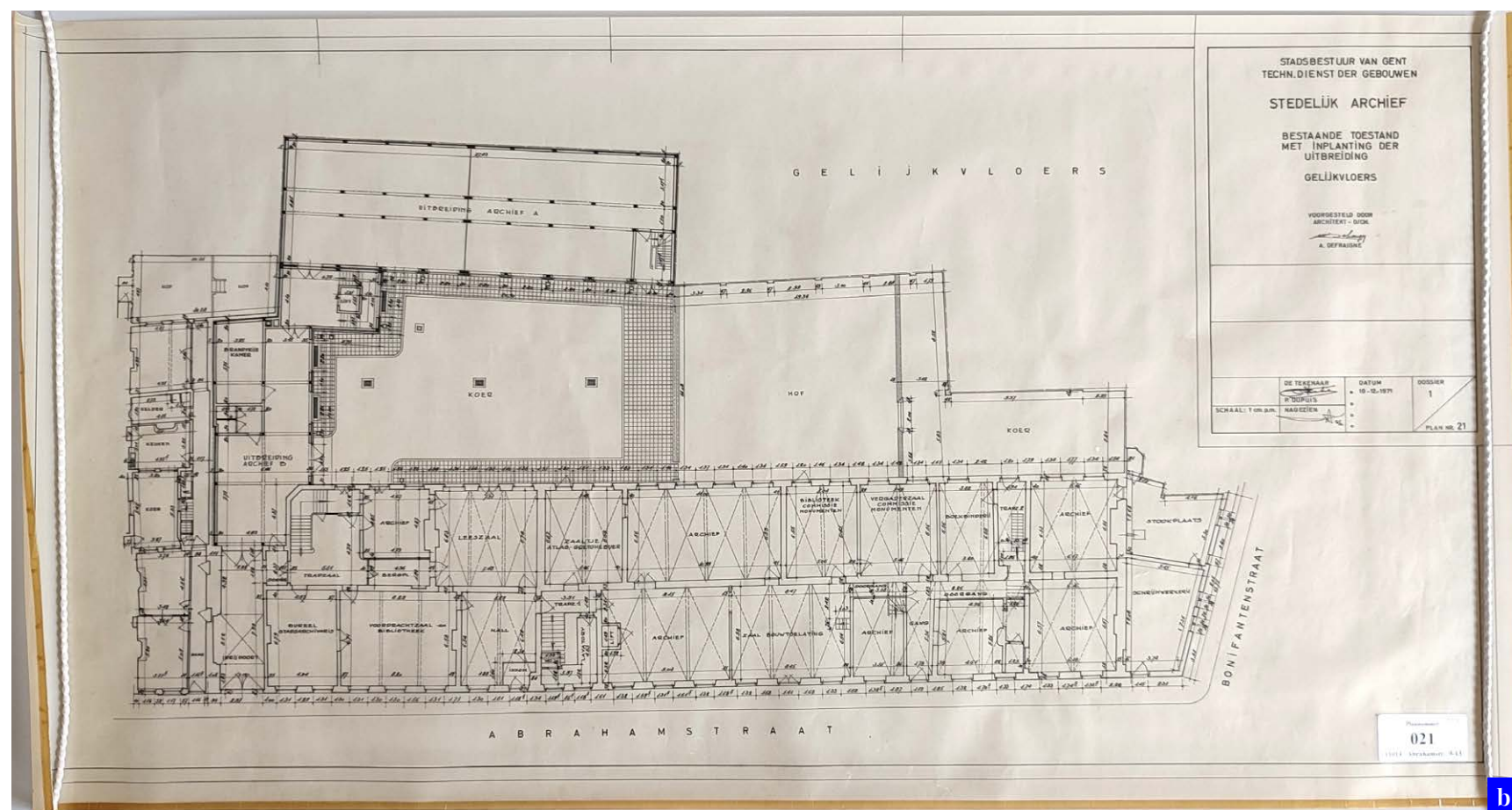

a. **Archief Gent, MA_2023_0018_141**
juni 48 (kopie)

b. **Archief Gent, MA_2023_0018_141**
Herstelling dakconstructie, detail dakspanten, okt 91

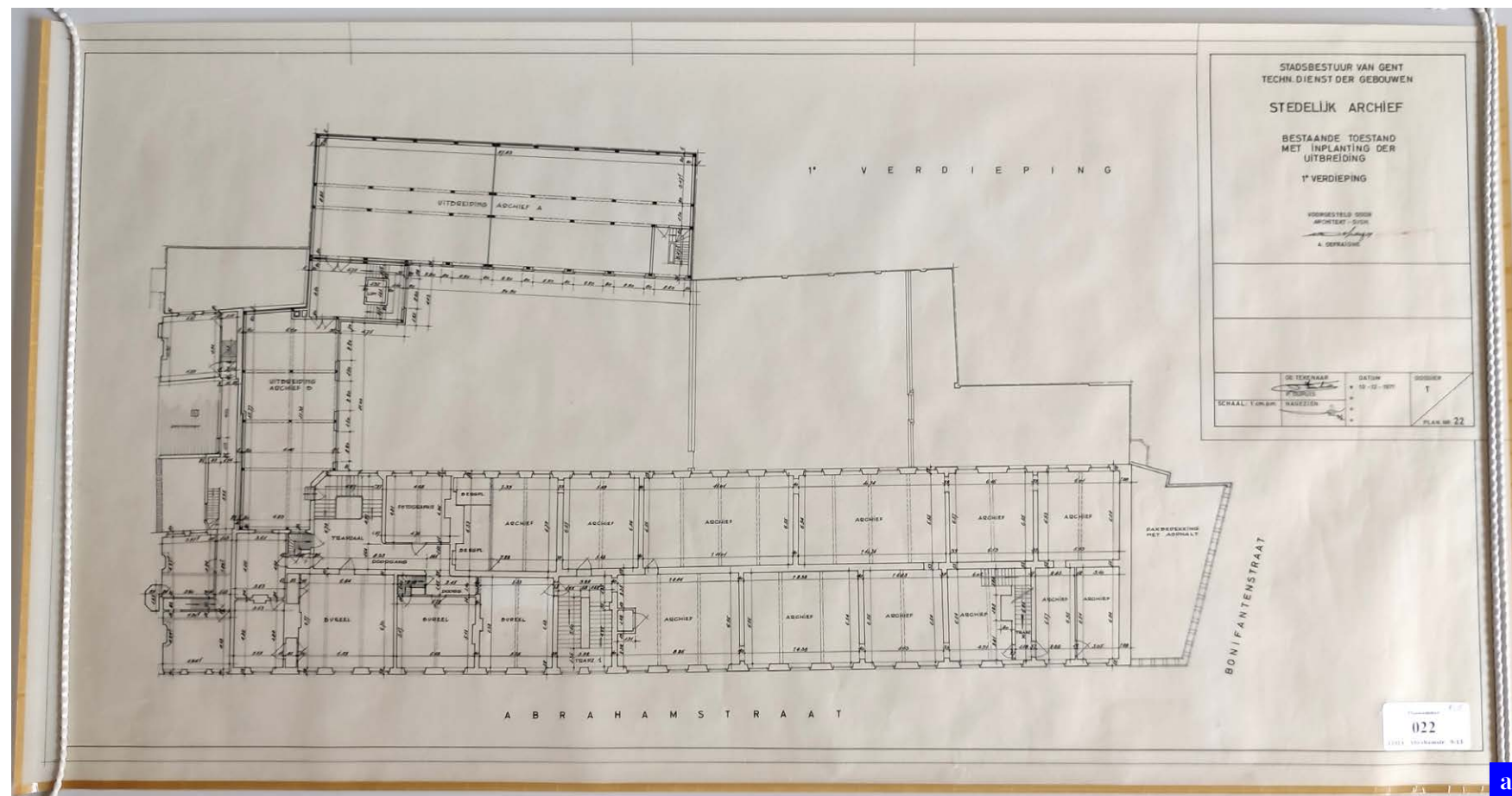

a.

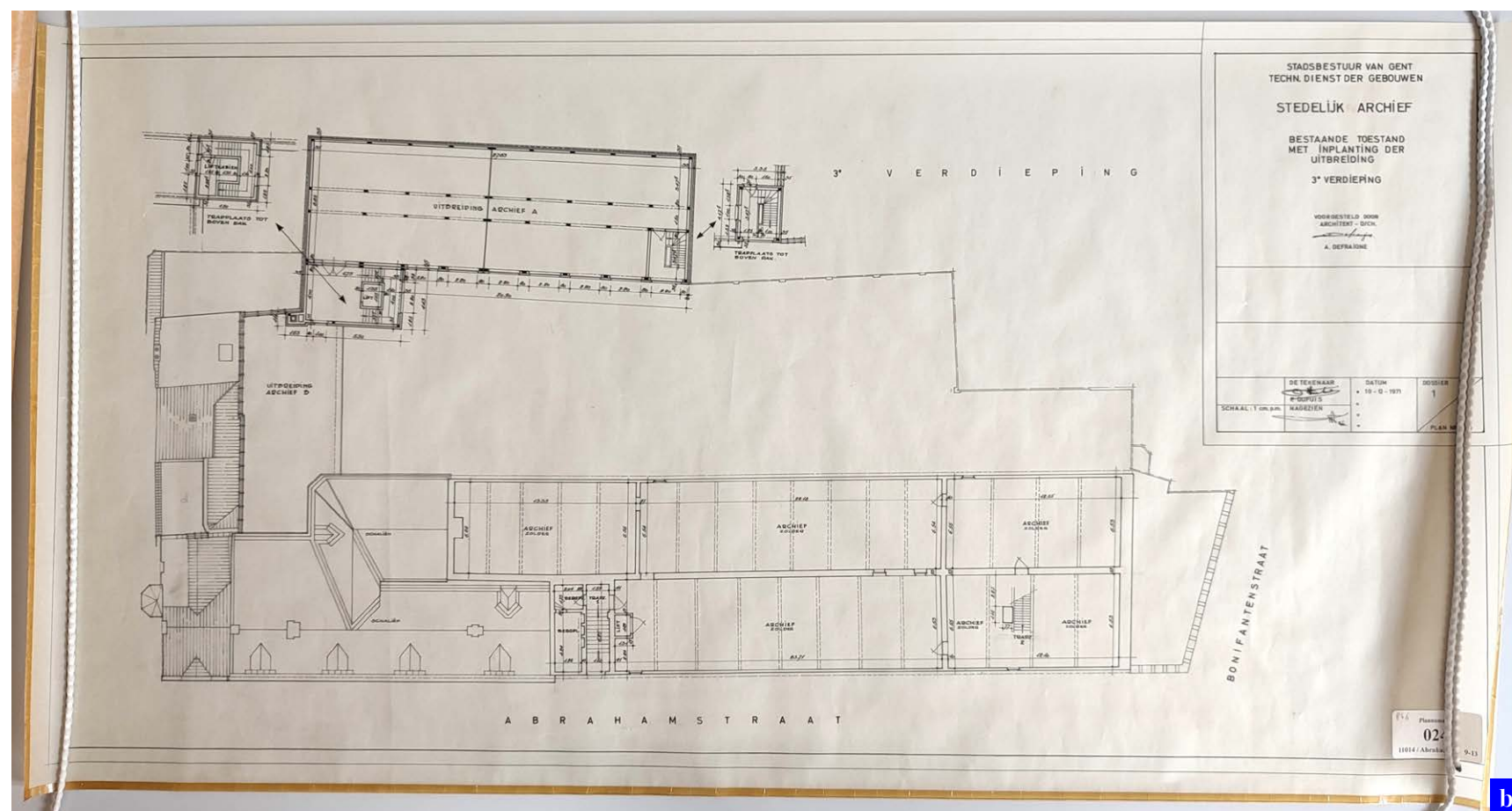

b.

- a. **Archief Gent, MA_2024_0015_845**
Stedelijk Archief, bestaande toestand met inplanting der uitbreidingen, kelder, 10.12.1971
- b. **Archief Gent, MA_2024_0015_845**
Stedelijk Archief, bestaande toestand met inplanting der uitbreidingen, gelijkvloers, 10.12.1971

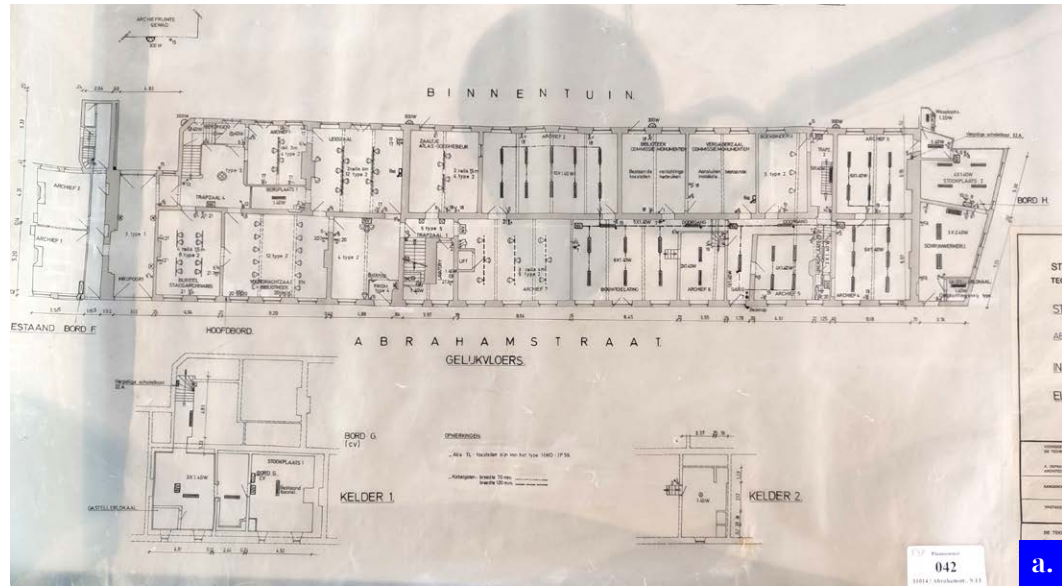

a.

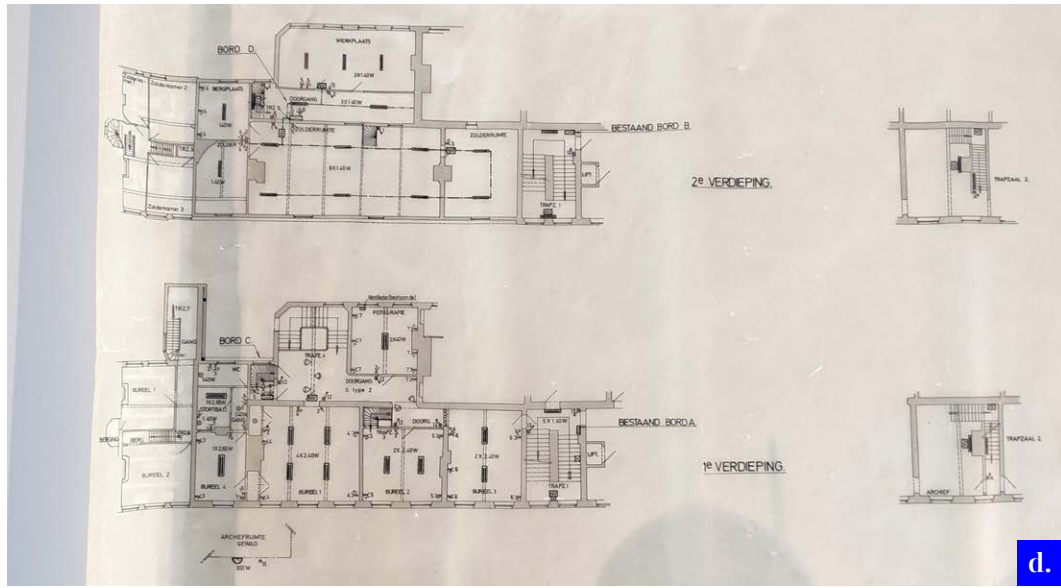

b.

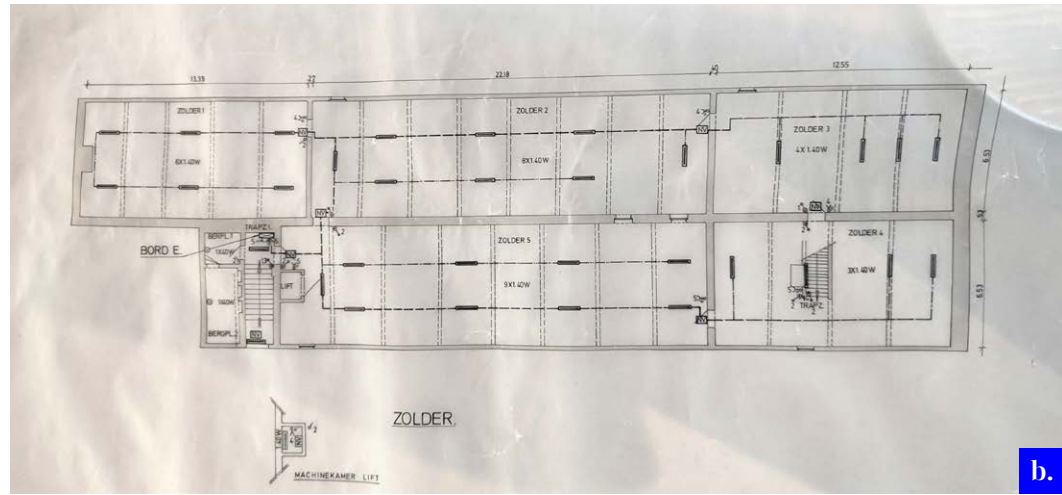
- Archief Gent, MA_2024_0015_845**
Stedelijk Archief, bestaande toestand met inplanting der uitbreidingen, 1e verdieping, 10.12.1971
- Archief Gent, MA_2024_0015_846**
Stedelijk Archief, bestaande toestand met inplanting der uitbreidingen, 3e verdieping, 10.12.1971

a.

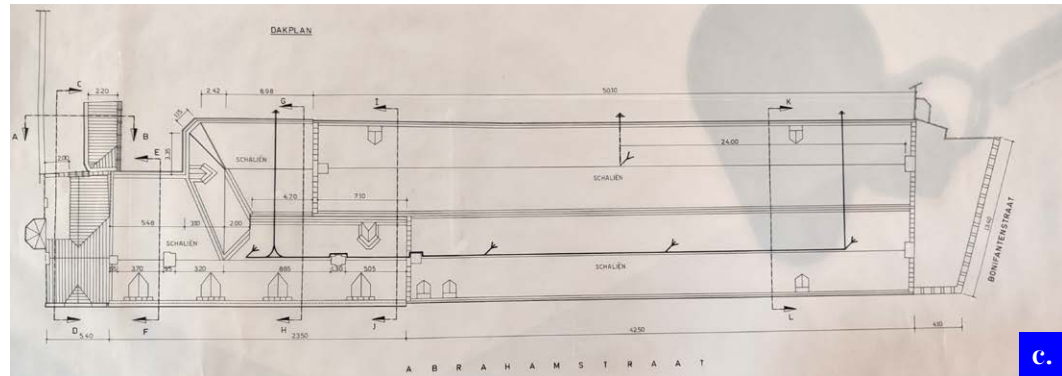
d.

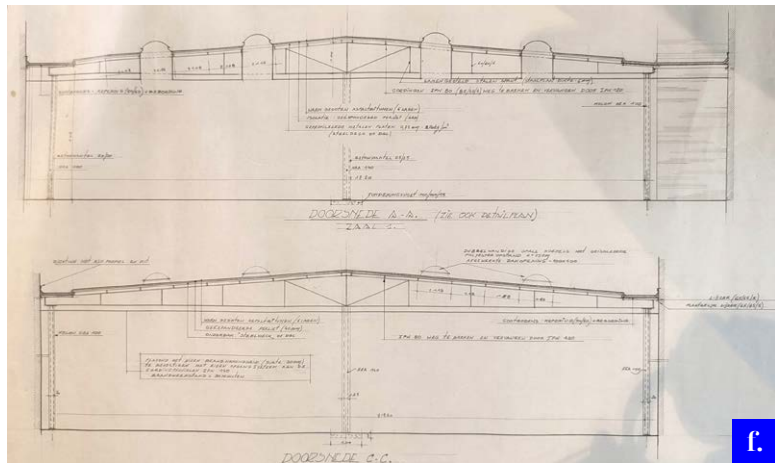
b.

c.

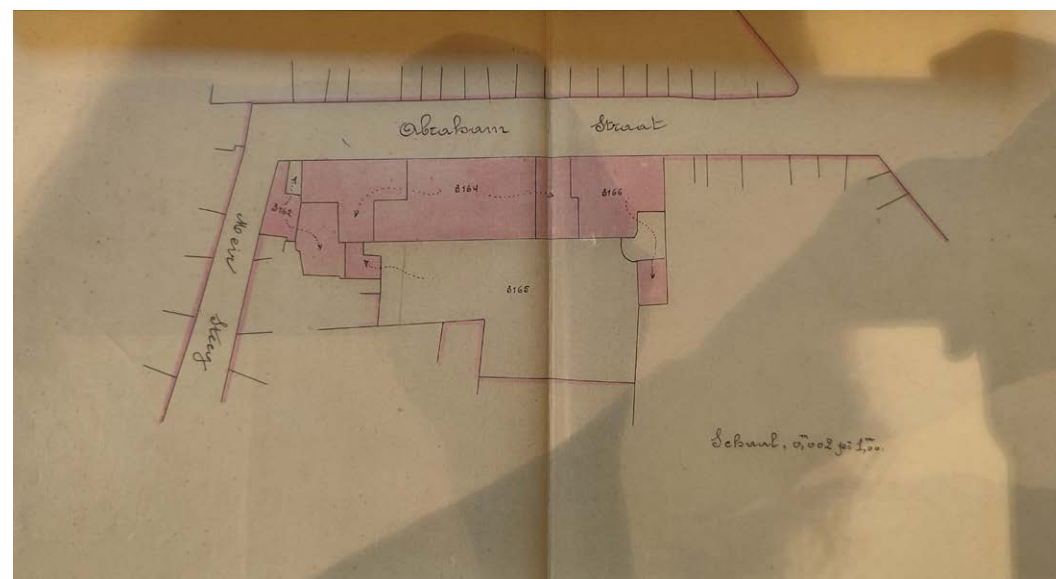
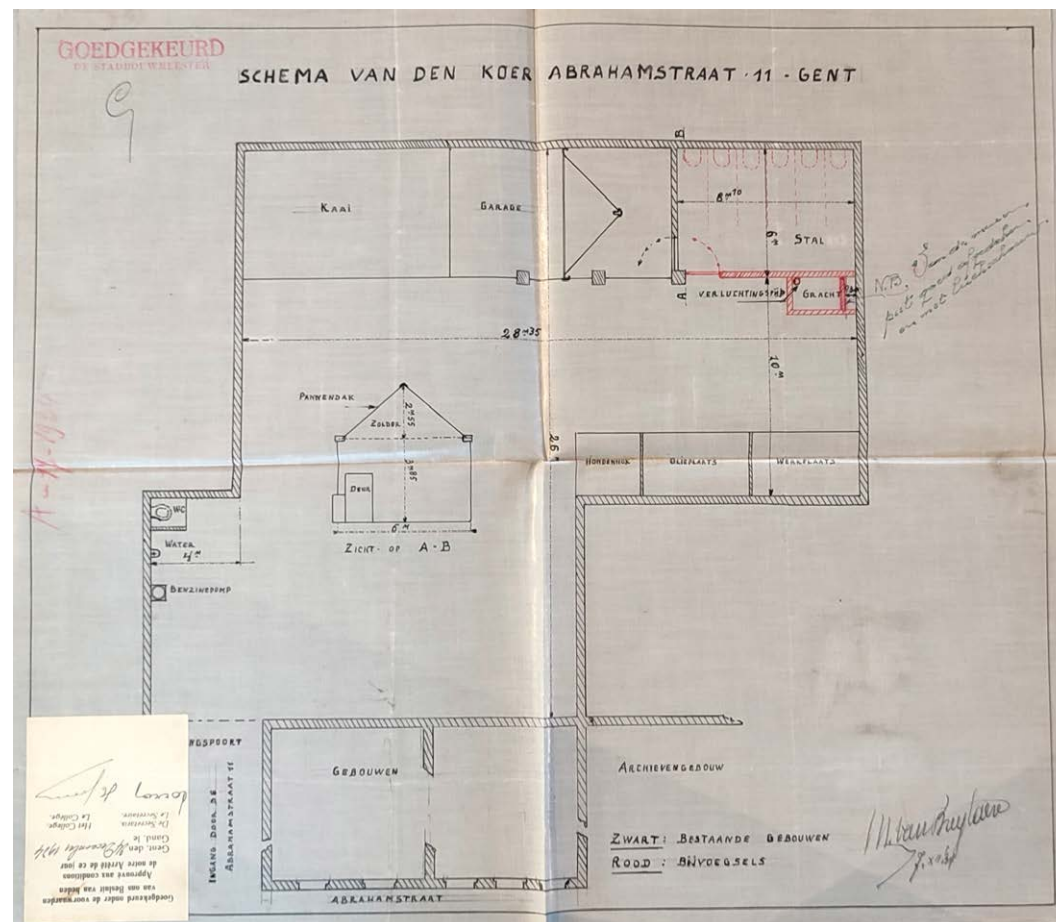

c.

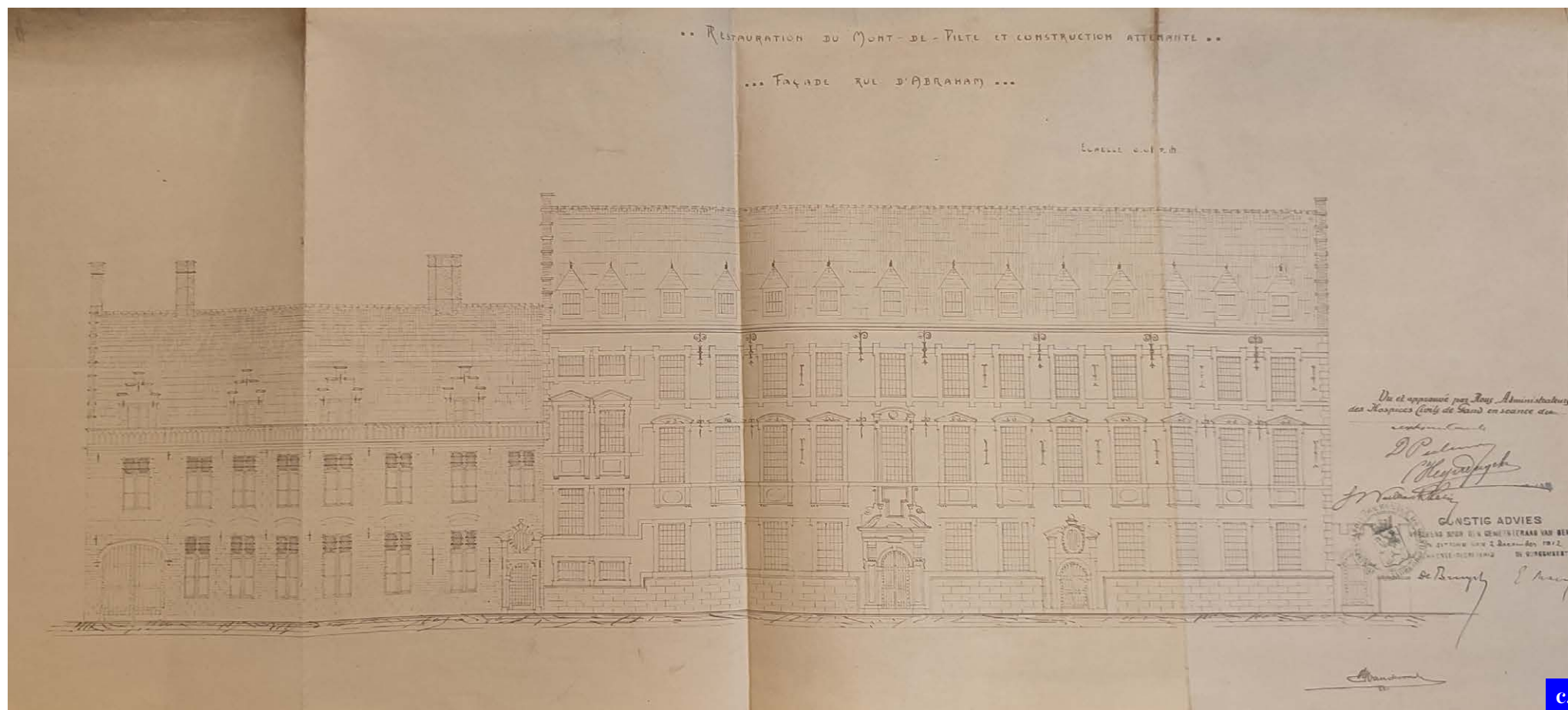
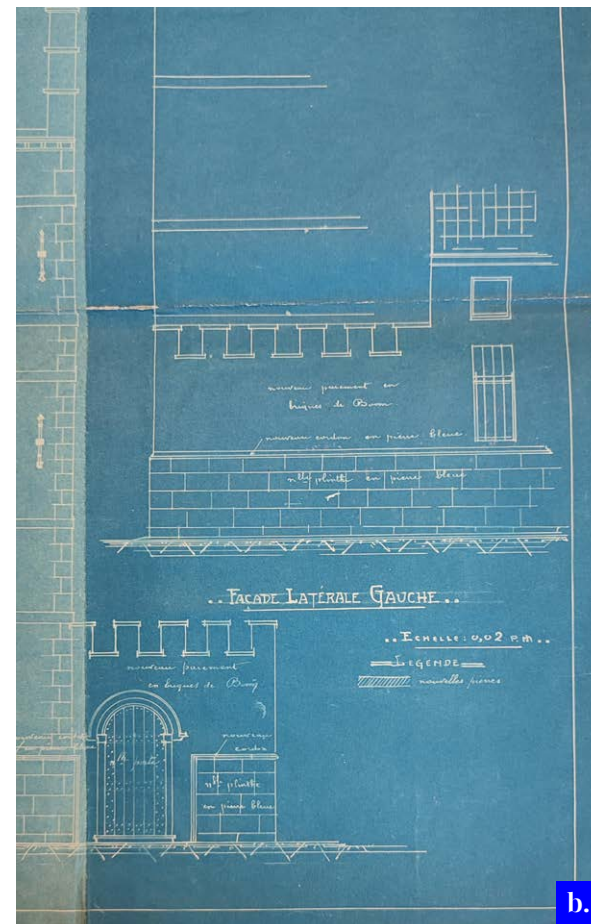
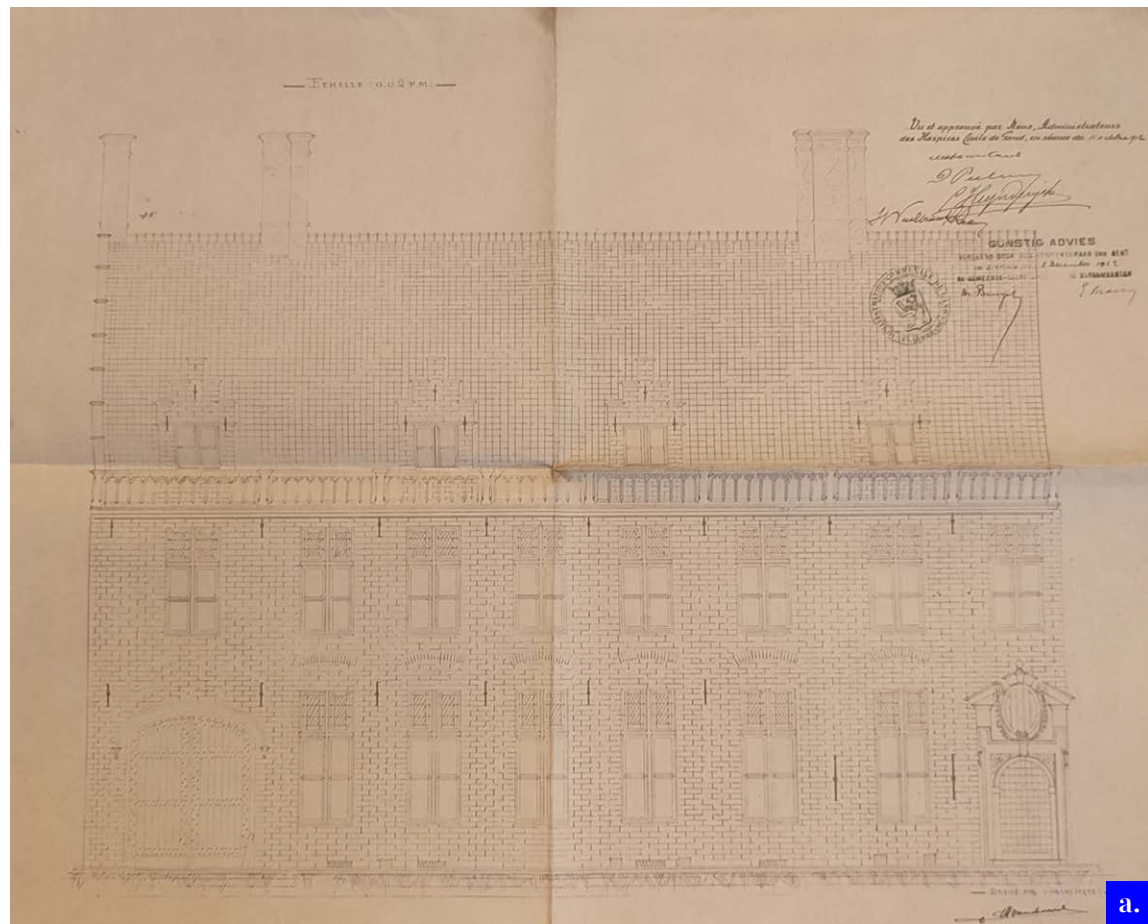
f.

- a. **Archief Gent, MA_2024_0015_847**
Stedelijk Archief, In regel stellen van de elektrische installatie, 21.09.1981
- b. idem
- c. **Archief Gent, MA_2024_0015_847**
Stedelijk Archief, Vernieuwen bliksemafleiders, 10.09.79
- d. idem
- e. idem
- f. idem

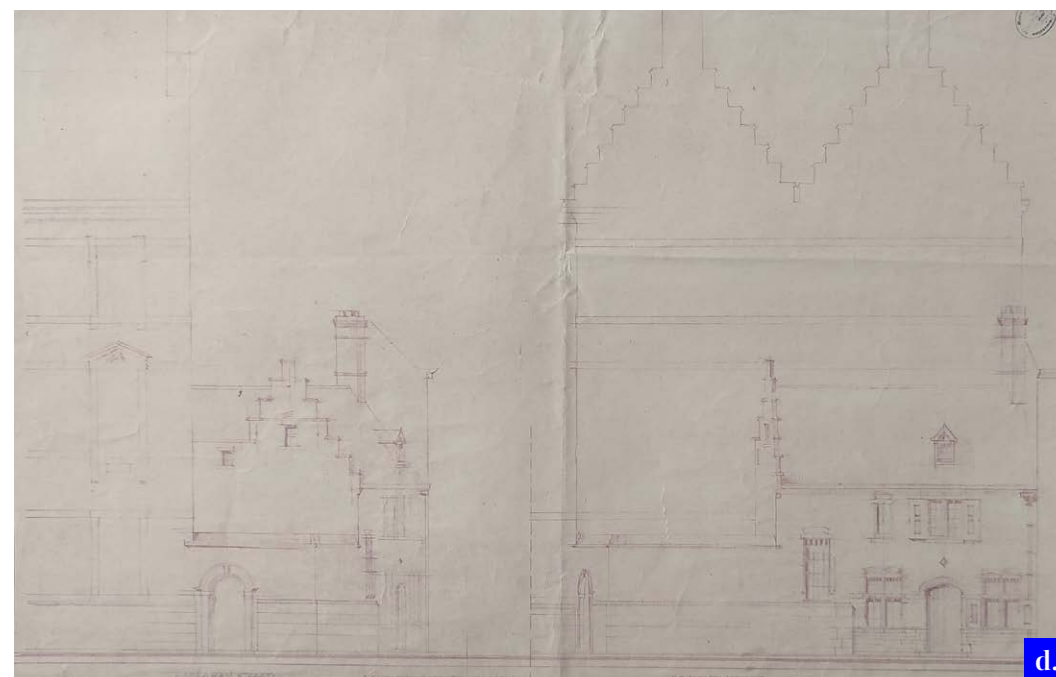
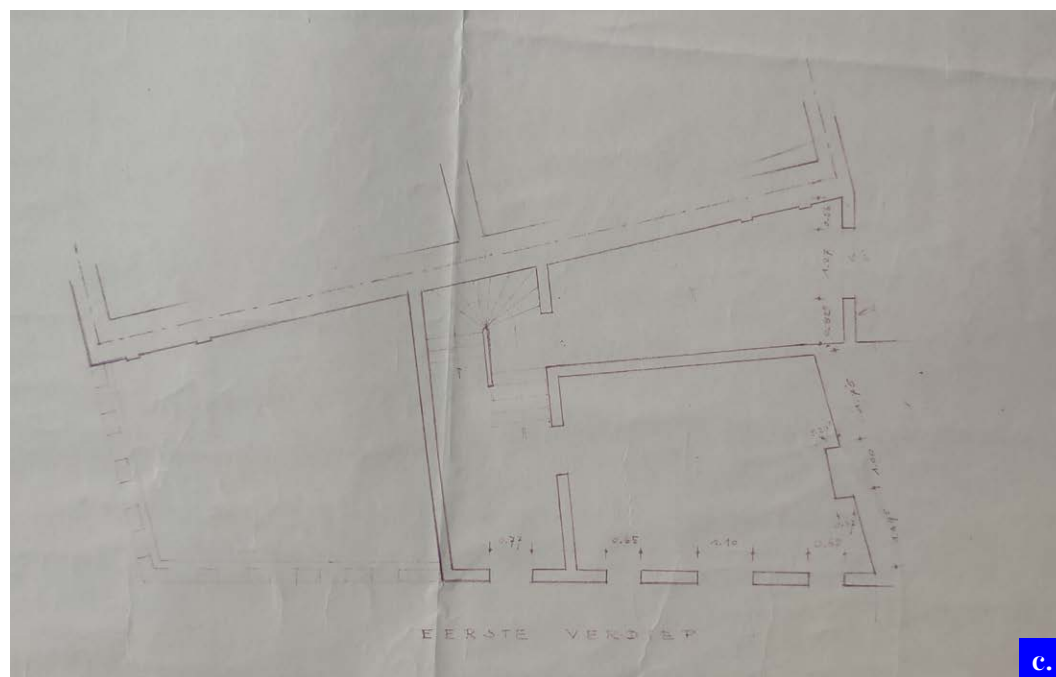
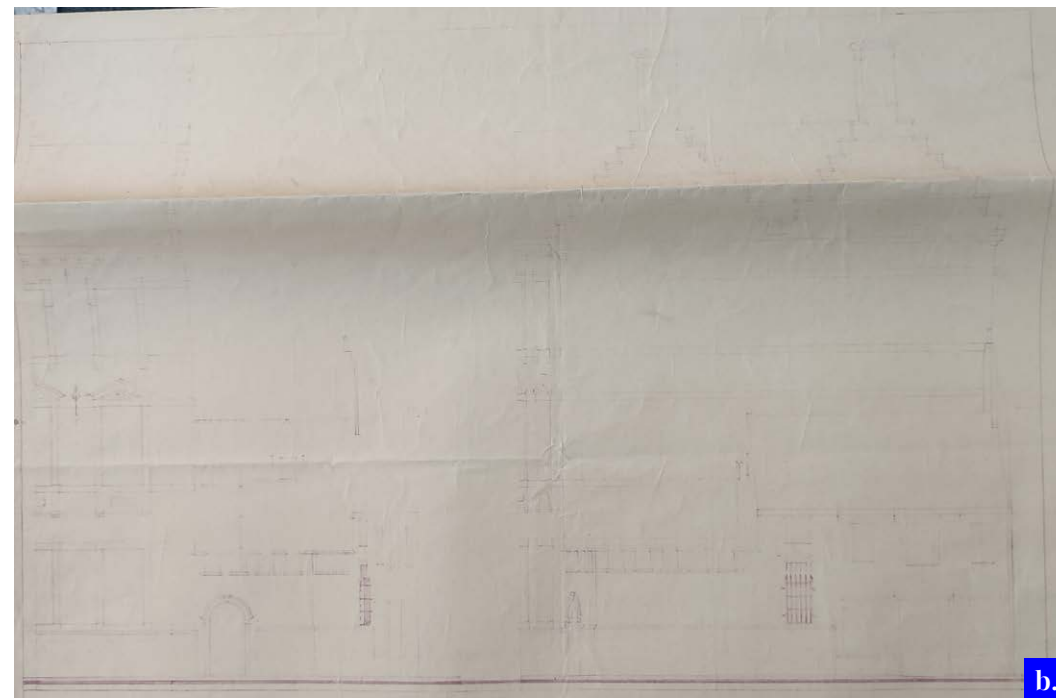
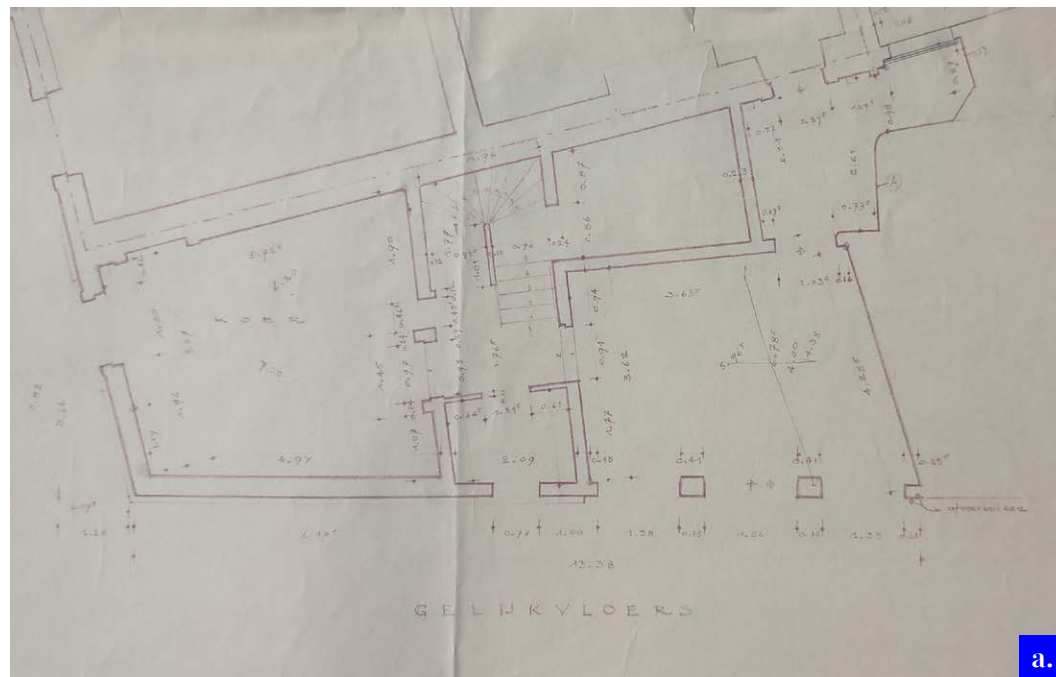

a. [Archief Gent, MA_G12_1934_A_017](#)

b. [Archief Gent, MA_O_31-15](#)

- a. **Archief Gent, MA_O_31-15**
met stempel gunstig advies 1912
- b. **Archief Gent, MA_O_31-15**
Etat actuel du Mont-de-Piete a Gand (zoom)
- c. **Archief Gent, MA_O_31-15**
Restauration du Mont-de-Piete et construction attenante, met stempel gunstig advies 1912

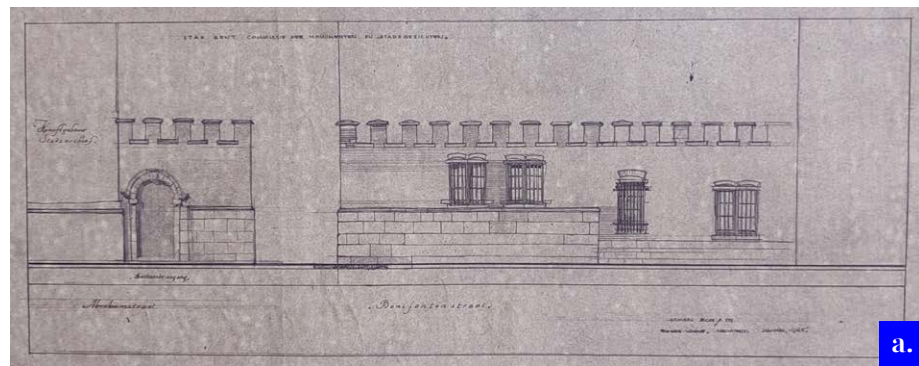
a. **Archief Gent, SMCS, doos 1, map 1
(Abrahamstraat)**

s.d.

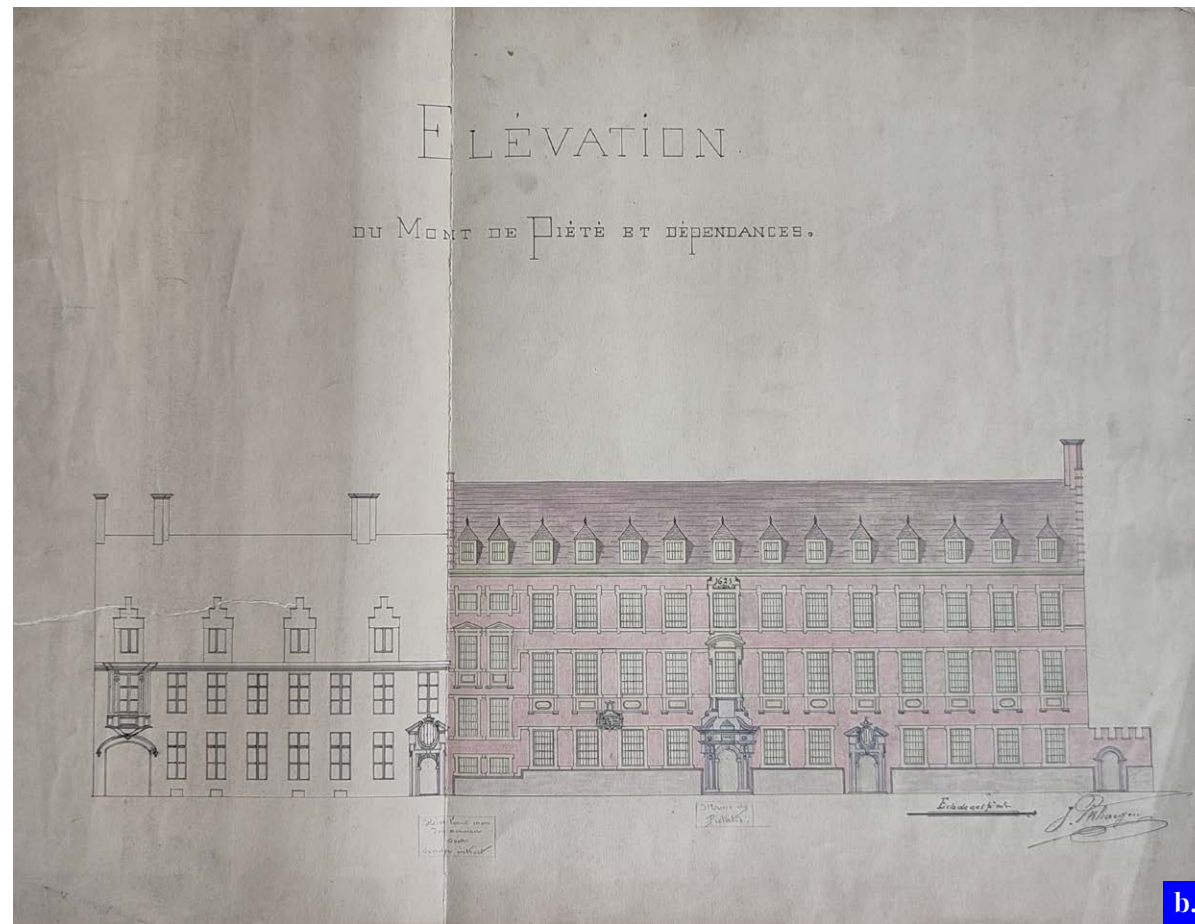
b. idem

c. idem

d. idem

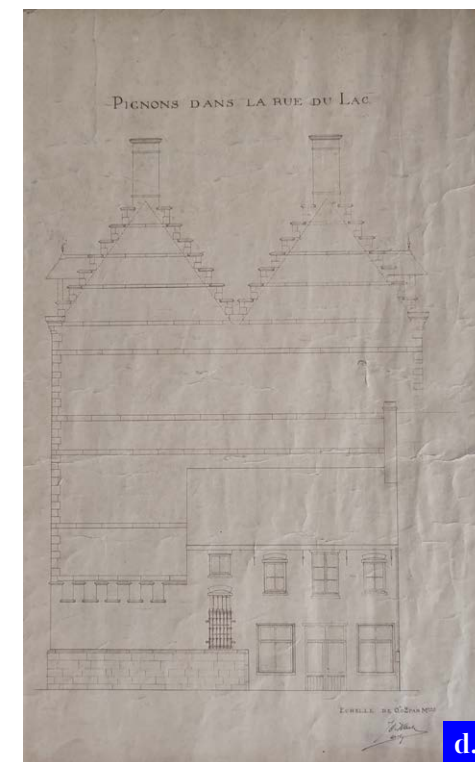
a.

b.

c.

d.

- a. **Archief Gent, SMCS, doos 1, map 1 (Abrahamstraat)**
1965
- b. s.d.
- c. s.d.
- d. s.d.

FOTO'S

2506_AOE_176985_19780119.jpg

2506_AOE_176986_19780119.jpg

2506_AOE_176987_19780119.jpg

2506_AOE_176988_19780119.jpg

2506_BBSG_BD_FO_0013_ca2014.jpg

2506_BBSG_BD_FO_0014_ca2014.jpg

2506_BBSG_BD_FO_0041_ca2014.jpg

2506_AFKORTING BRON_NR_JJJJMMDD

AOE = Agentschap Onroerend Erfgoed
 BBSG = Beeldbank Stad Gent
 KIK-IRPA = Koninklijk Instituut voor het
 Kunstpatrimonium
 UGENT = Universiteitsbibliotheek Gent

2506_BBSG_BD_TT2014_FO_13_ca2014.jpg

2506_BBSG_BD_TT2014_FO_14_ca2014.jpg

2506_BBSG_BD_TT2014_FO_41_ca2014.jpg

2506_BBSG_Bonifantenstraat04_1979_1979.jpg

2506_BBSG_Bonifantenstraat06_sd.jpg

2506_BBSG_MA_SCMS_HP_FO_0004_1947-1950.jpg

2506_BBSG_MA_SCMS_HP_FO_0005_1947-1950.jpg

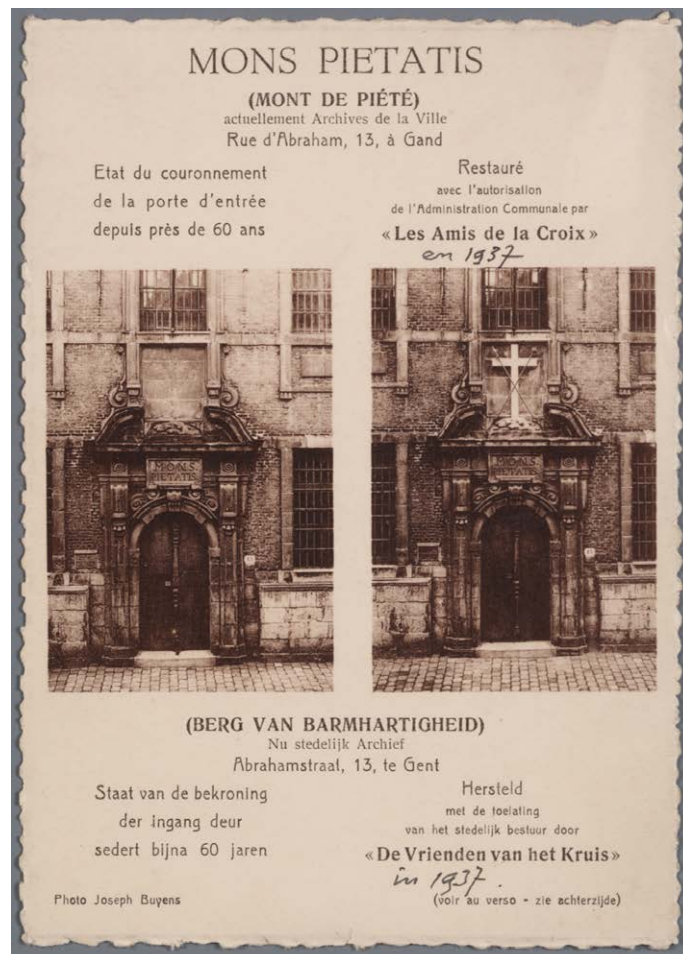
2506_BBSG_MA_SCMS_HP_FO_0013_1947-1950.jpg

2506_BBSG_MA_SCMS_HP_FO_0075_1947-1950.jpg

2506_BBSG_MA_SCMS_PBK_0001_R_sd.jpg

2506_BBSG_MA_SCMS_PBK_0002_R_1937.jpg

2506_BBSG_SAG_MA_SCMS_FO_8717_1996.jpg

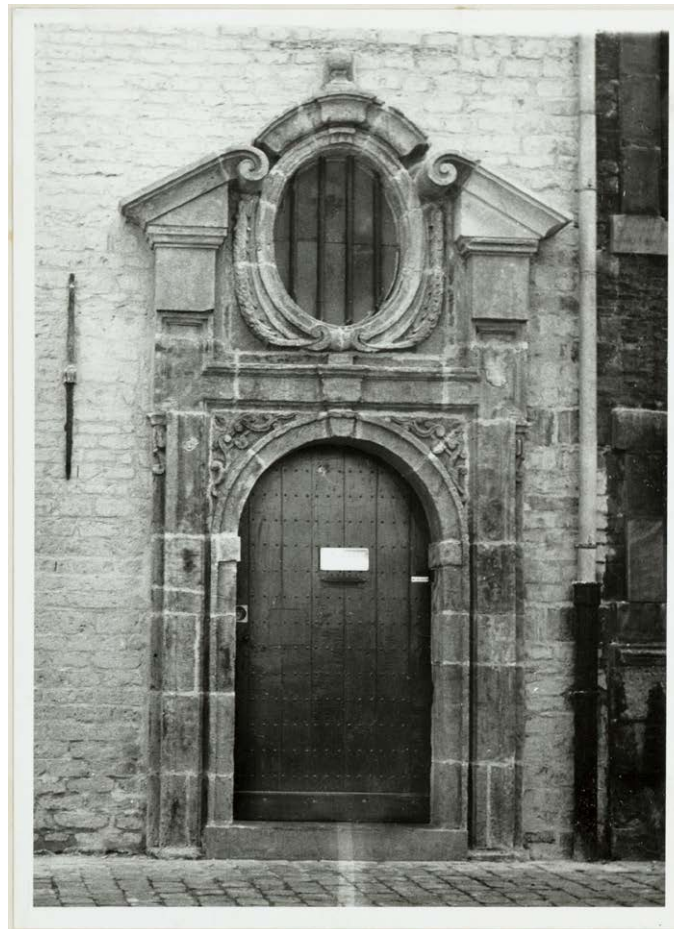
2506_BBSG_SCMS_FO_0012_ca1965.jpg

2506_BBSG_SAG_MA_SCMS_FO_8956.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0011_1965.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0013_1965.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0014_1965.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0015_1923.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0016_sd.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0017_sd.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0020_1905.jpg

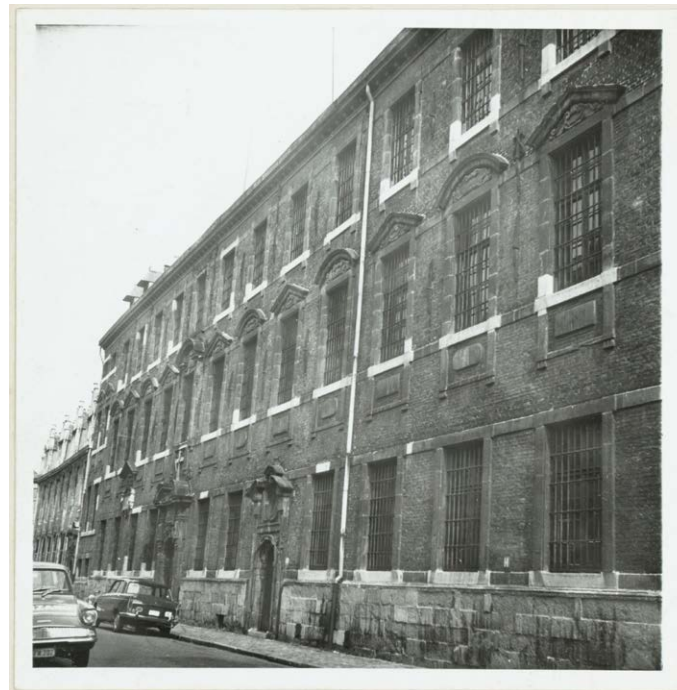
2506_BBSG_SCMS_FO_0018_voor1937.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0019_na1937.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0021_sd.jpg

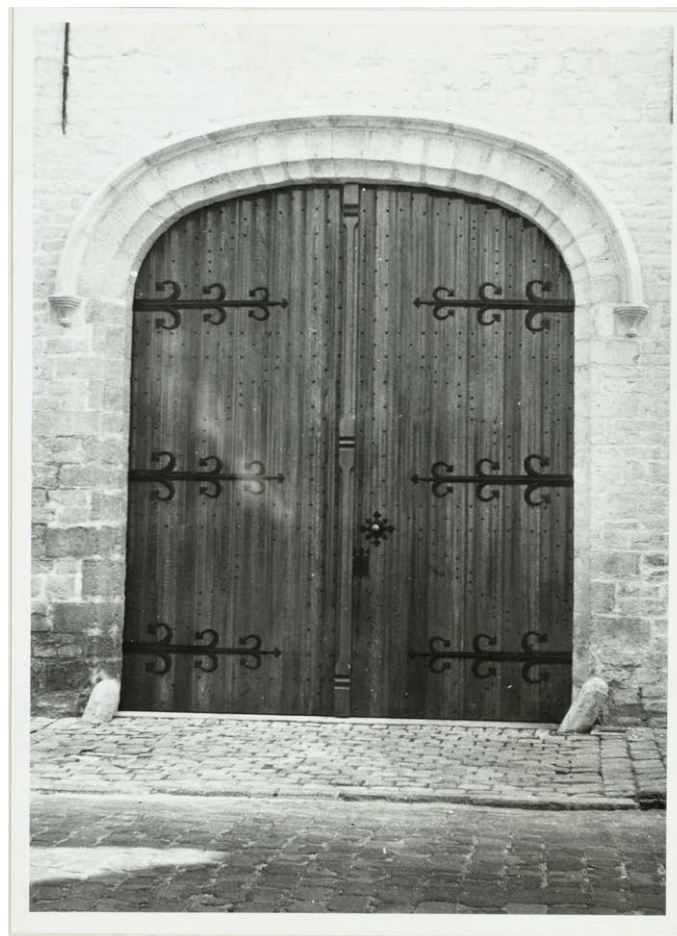
2506_BBSG_SCMS_FO_0022_ca1964.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0023_ca1964.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0027_1965.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0028_1965.jpg

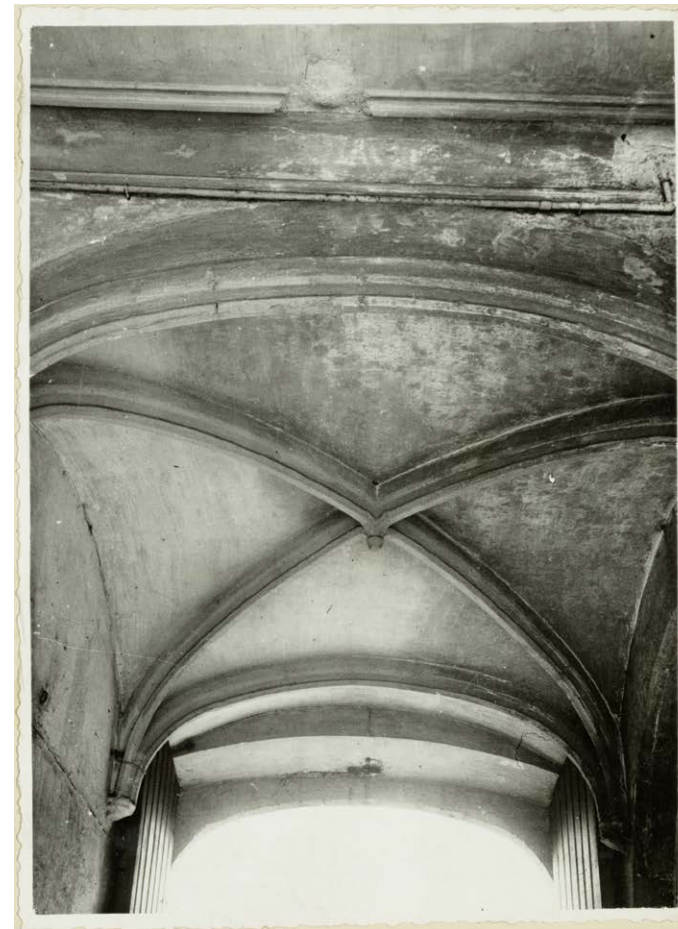
2506_BBSG_SCMS_FO_0030_sd.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0031_sd.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0033_1940.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0034_194001.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0515_1936.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_0516_1956.jpg

2506_BBSG_SCMS_FO_8289_sd.jpg

2506_KIK-IRPA_A025561_sd.tif

2506_KIK-IRPA_B017986_1918.tif

2506_KIK-IRPA_B034456_1942.tif

2506_KIK-IRPA_B034458_1942.tif

2506_KIK-IRPA_B036681_1942.tif

2506_KIK-IRPA_B036682_1942.tif

2506_KIK-IRPA_B036684_1942.tif

2506_KIK-IRPA_B036685_1942.tif

2506_KIK-IRPA_B036697_1942.tif

2506_KIK-IRPA_M216107_1972.tif

2506_KIK-IRPA_M216109_1972.tif

2506_KIK-IRPA_M216111_1972.tif

2506_KIK-IRPA_M216117_1972.tif

2506_UGENT_rug01;002040646_197109.jpg

2 2506_UGENT_rug01;002040653_197109.jpg

2506_UGENT_rug01;002040655_197109.jpg

2506_UGENT_rug01;002040660_197109.jpg

2506_UGENT_rug01;002040657_197109.jpg

MA_G12_Litt A-2-71 – bouwvergunning 28.06.1971

MA_G12_Litt A-2-71 – bouwvergunning 28.06.1971

MA_2023_0018_141 – Foto C. Hourez

MA_2023_0018_141 – Foto C. Hourez